

วารสาร

นิตยสารเสี่ยงธรรมจากมหายาน

(Nittayasan Siangtham Chakmahayan)

International Standard
Serial Number

ISSN 2465-4205 (Print)
ISSN 2697-4045 (Online)

ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 : วารสารเสี่ยงธรรมจากมหายาน ประจำเดือน มกราคม-มิถุนายน 2563

วารสาร นิตยสารเสียงธรรมจากมหายาน
(Journal Of Nittayasan Siangtham Chakmahayan)

(สาขามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์) ISSN 2465-4205 (Print) : ISSN 2697-4045 (Online)

ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 ประจำเดือน มกราคม-มิถุนายน 2563

กำหนดออกวารสารทุก 6 เดือน (ปีละ 2 ฉบับ)

ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม

วัตถุประสงค์

นิตยสารเสียงธรรมจากมหายานเป็นวารสารวิชาการมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์กลางเผยแผ่ผลงาน
ผลงานวิชาการของวัดคณะสงฆ์มหายานฝ่ายอนัมนิกายในประเทศไทยสู่สาธารณชน และส่งเสริมการศึกษา
ค้นคว้า เพื่อเผยแพร่วาทกรรมวิจัย และบทความวิชาการ แก่นักวิจัยนักวิชาการ คณาจารย์ และนักศึกษาใน
ระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา ศิลปศาสตร์ สหวิทยาการ ด้านมนุษยศาสตร์ และ
สังคมศาสตร์ บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารนี้จะต้องผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 3
ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาจีน โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้ง
ภายใน และภายนอกมหาวิทยาลัย ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยเสนอ หรือกำลังเสนอตีพิมพ์ใน วารสารวิชาการ
ใดมาก่อน

กองบรรณาธิการ ขอสงวนสิทธิ์ในการพิจารณาคัดเลือกบทความ ลงตีพิมพ์โดยไม่ต้องแจ้งให้ทราบ
ล่วงหน้า สำหรับข้อเขียนที่ได้รับการพิจารณา กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะปรับปรุงเพื่อความเหมาะสม
โดยรักษาหลักการ และแนวคิดของผู้เขียนแต่ละท่านไว้ ข้อเขียนและบทความที่ตีพิมพ์ ถือเป็นทรัพย์สินส่วน
บุคคลของผู้เขียน กองบรรณาธิการ ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย และไม่ขอรับผิดชอบต่อบทความนั้น ไม่สงวน
ลิขสิทธิ์ในการคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแสดงที่มา กำหนดออกวารสารปีละ 2 ฉบับ (ราย 6 เดือน)

ที่ปรึกษา

1. พระคณานิมนธรรมเมธาจารย์	รองเจ้าคณะใหญ่อนัมนิกายแห่งประเทศไทย
2. พระคณานิมนธรรมวิธานาจารย์	ผู้ช่วยเจ้าคณะใหญ่อนัมนิกายฝ่ายขวา
3. พระคณานิมนธรรมวุฒาจารย์	ผู้ช่วยเจ้าคณะใหญ่อนัมนิกายฝ่ายซ้าย
4. พระวิเทศโพธิคุณ, ดร.	เจ้าอาวาสวัดสมานราษฎร์ จังหวัดชลบุรี
5. พระมหาปราโมทย์ ปโมทโยม, ดร.	ผู้อำนวยการ สถานีวิทยุโทรทัศน์ธรรมาธิปไตย DDTV
6. พระครูปลัดณรงค์ฤทธิ์ อุปรกขิโต	พิธีกรรายการ “ตระเวนคน ตระเวนธรรม”

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

องพจนกรโกศล ดร. (พิสิษฐ์ เกียนบัว/ศรีวิชา) ประชาสัมพันธ์คณะสงฆ์อัครนิกรแห่งประเทศไทย
เจ้าอาวาสวัดธรรมปัญญารามบางม่วง
ประธานเขตการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 14
ผู้จัดการโรงเรียนกุศลสมาครวิทยาลัย

บรรณาธิการบริหาร

ดร.สุริยา แสงอินตา นักวิชาการศาสนา สำนักงานการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

กองบรรณาธิการ

1. รศ.ดร.อินดา ศิริวรรณ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2. รศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. รศ.ดร.สิน งามประโคน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. รศ. ดร. สุรัชย์ จิวเจริญสกุล	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
5. พระเมธาวิเชียร, ผศ., ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
6. ผศ. ร.ท. ดร. บรรจบ บรรณรุจิ	ราชบัณฑิตยสถาน, ภาควิชาภาษาตะวันออกจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
7. ผศ. ดร.วรากรณ์ พูลสวัสดิ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
8. ผศ. ดร. อุทัย สติมัน	มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
9. พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
10. พระมหาสมบัติ ธนปัญญา, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
11. พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปัญญา, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
12. พระครูศัพทสุนทร, ดร. (กิจการ ไซติปัญญา)	ผู้อำนวยการโรงเรียนกุศลสมาครวิทยาลัย

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ

1. ดร.กุศล บอบุญ	ผู้อำนวยการ
ฝ่ายผลิตรายการ “บอกข่าวเล่าธรรม” DDTV
2. ดร.จักรพงษ์ ทิพสุนเนิน	ผู้อำนวยการ
สถานีวิทยุคลื่นมหายาน Fm 101.25 MHz

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

1. นางสาวธีร์รวิ เดชดวง
2. นายวัชร เกษทองมา
3. นางสาวนวิรัตน์ เดชดวง

ออกแบบปก/ จัดรูปเล่ม ดร.สุริยา แสงอินตา

พิสูจน์อักษร นางสาวธีร์รวิ เดชดวง

สำนักงาน วัดธรรมปัญญารามบางม่วง วัดธรรมปัญญารามบางม่วง อ.สามพราน จ.นครปฐม

บทบรรณาธิการ

วารสารนิตยสารเสียงธรรมจากมหายาน (Journal Of Nittayasan Siangtham Chakmahayan) ได้ตีพิมพ์เผยแพร่มานานหลายปีในรูปแบบของ “หนังสือเสียงธรรมจากมหายาน” ซึ่งยังไม่มีเลขมาตรฐานสากลประจำวารสาร ทั้งนี้ ทางบรรณาธิการได้ดำเนินการขอเลขมาตรฐานสากลประจำวารสาร และได้ตีพิมพ์ในชื่อว่า “นิตยสารเสียงธรรมจากมหายาน” โดยได้ตีพิมพ์ครั้งแรกภายใต้เลขมาตรฐานสากลประจำวารสาร (International Standard Serial Number-ISSN) ซึ่งกำกับโดยสำนักหอสมุดแห่งชาติ ตีพิมพ์ครั้งแรก ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2558) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์กลางเผยแผ่ผลงานผลงานวิชาการของวัดในคณะสงฆ์มหายานฝ่ายอนัมนิกาย ในประเทศไทยสู่สาธารณชน และส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า เพื่อเผยแพร่บทความวิจัย และบทความวิชาการแก่นักวิจัยนักวิชาการ คณาจารย์ และนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา ศิลปศาสตร์ สหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ตลอดจนการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ฝ่ายมหายาน และงานวิชาการด้านต่าง ๆ สู่สาธารณชน

นิตยสารเสียงธรรมจากมหายาน เป็นวารสารที่มีความสมบูรณ์ทั้งเนื้อหา และขั้นตอนกระบวนการจัดทำซึ่งได้รับความเมตตาและอนุเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญให้คำแนะนำ ผู้ที่จะตีพิมพ์บทความที่เผยแพร่ในวารสารนี้ ได้ต้องผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 3 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาจีน โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายใน ภายนอกมหาวิทยาลัย และนักวิชาการทั่วไป

สำหรับนิตยสารเสียงธรรมจากมหายานในฉบับนี้ และฉบับถัดไปจะมีผู้ทรงคุณวุฒิทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์หลายท่านมาเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำกับคณะกรรมการทั้งในการพิจารณาบทความที่จะลงตีพิมพ์ ทั้งด้านเนื้อหา และด้านรูปแบบเล่ม โดยจะมีชื่ออยู่ภายในเล่มวารสารในแต่ละฉบับ ทั้งนี้ยังมีผู้เชี่ยวชาญ ด้านอื่น ๆ อีกหลายแขนงที่จะส่งบทความทางวิชาการมาให้ลงตีพิมพ์เผยแพร่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งทางคณะกรรมการประจำวารสาร จะคัดเลือกบทความวิจัย และบทความวิชาการ ที่มีเนื้อหาสมบูรณ์และสามารถนำไปใช้อ้างอิงในงานวิชาการต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กองบรรณาธิการ

สารบัญ

บทความวิจัย	หน้า
การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ พระสุวรรณหมาพุทธาภิบาล (ไธ้ สุภทฺโท)	1
ภาวะผู้นำทางการศึกษา พระครูปลัดณัฐวัฒน์ อธิปัญโญ (อนุหนายนัน)	14
กลยุทธ์การบริหารสถานศึกษาตามแนวทางพระพุทธศาสนา พระปลัดบุญฤดี สุจิตโต (รอดตุ้ม)	25
ความสำคัญของการบริหารสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน พระครูปลัดศุภชัย ปรีชาโน (ฉัตรคู่)	41
คณะสงฆ์กับการวิจัยทางการบริหารการศึกษา นางปัทมา เอี่ยมปิยะ , รศ.ดร.สิน งามประโคน , รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู	50

การบริหารโรงเรียนวิถิปุทธ

The Administration of Buddhist Way School

พระสุวรรณมหาพุทธานิบาล (ไธ้ สุภโท) ¹

บทคัดย่อ

การจัดวิถิปุทธสู่วิถีการเรียนรู้ให้แก่เด็กนักเรียนตามแนววิถิปุทธ คือ ต้องบูรณาการพุทธธรรมเข้าสู่การเรียนรู้และการปฏิบัติจริงในทุกกลุ่มสาระ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน โดยครูผู้สอนควรเป็นตัวอย่างที่ดีและควรใช้หลักกัลยาณมิตรต่อผู้เรียนและใช้กระบวนการเรียนรู้พัฒนาผู้เรียนรอบด้าน ควรจัดโอกาสส่งเสริมและสร้างเสริมปฏิบัติธรรมอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิต

Abstract

The Buddhist way of learning to the students in the Buddhist way is to integrate Buddhism into the learning and practice in all subjects. Student Development Activities Both in the classroom and outside the classroom. The teacher should be a good example, and should use the principle of learning to the learner and use the learning process to develop students around. The opportunity to promote and harmonize with the way of life.

บทนำ

โรงเรียนวิถิปุทธเป็นโรงเรียนรูปแบบใหม่ของสำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา ซึ่งเป็นแนวคิดที่ผ่านการกลั่นกรองจากพระเถระผู้ใหญ่ในพระพุทธศาสนา โรงเรียนวิถิปุทธ คือ โรงเรียนปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้ในการบริหาร กลยุทธ์ในการนำโรงเรียนไปสู่การเป็นโรงเรียนวิถิปุทธที่สมบูรณ์แบบและการบริหารจัดการของโรงเรียนวิถิปุทธเพื่อให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้บริหารสถานศึกษา ครู ตลอดจนบุคลากรทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูผู้สอนจำเป็นต้องเข้าใจแนวคิดของโรงเรียนวิถิปุทธอย่างถ่องแท้ บทบาทหน้าที่ของผู้บริหาร นับว่ามีความสำคัญอย่างมากในการที่จะนำพาโรงเรียนวิถิปุทธสู่เป้าหมายความสำเร็จทางการศึกษา เป็นการสนับสนุนผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ ส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาชีวิตให้สามารถยืนอยู่ ดู ฟัง เป็นวัฒนธรรมแสงปัญญา การจัดสภาพการเรียนรู้การสอนจะส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เกิดการพัฒนาทั้งด้านกาย ด้านความประพฤติ ด้านจิตใจ ด้านปัญญา เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมเป็นไปตามคุณค่า²

¹นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

²มยุรี คำปาเชื้อ, การบริหารงานโรงเรียนวิถิปุทธแบบบูรณาการ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๗.

ในการบริหารงานโรงเรียนวิสุทธิพุทธผู้บริหารจะต้องมีคุณลักษณะที่ดี มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีพรหมวิหารธรรมประจำใจ มีความซื่อสัตย์จริงใจในการทำงาน มีความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย นับถือและศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพสังคมในปัจจุบัน มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุสูงมาก ทำให้การดำเนินชีวิต มีความสะดวกสบายคนในสังคมพยายามทุกวิถีทางที่จะทำให้ได้วัตถุมาสนองต่อความต้องการของตนเอง มีการเอาเปรียบผู้อื่น แข่งขันชิงดีชิงเด่น เห็นแก่ตัว จริยธรรมและคุณธรรมของเด็กและเยาวชนจึงเสื่อมลง ส่งผลให้เด็กนักเรียนแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ การบริหารโรงเรียนวิสุทธิพุทธโดยการนำไตรสิกขามาบูรณาการเข้ากับชีวิตประจำวันและสาระวิชาตามหลักสูตรสถานศึกษา ผู้บริหารจำเป็นต้องศึกษาให้เข้าใจและวางแผนการพัฒนาอย่างชัดเจน ตลอดจนปฏิบัติให้ถูกต้องเพราะเป็นหลักการบริหารที่จะครอบคลุมและสัมพันธ์งานทุกด้านของโรงเรียนอันนำไปสู่มาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรซึ่งเป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะคุณภาพที่พึงประสงค์ใช้เป็นหลักในการเทียบเคียงสำหรับส่งเสริม กำกับดูแล ตรวจสอบ ประเมินผลและเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษา³การบริหารด้านการจัดหลักสูตรและการเรียนรู้ต้องมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้บริหารต้องมีภาวะเป็นผู้นำ มีวิสัยทัศน์ มุ่งมั่นที่จะสร้างระบบคุณภาพให้เกิดขึ้นในสถานศึกษา กำหนดทิศทางและนโยบายที่ชัดเจน ปรับปรุงยกระดับมาตรฐานกำหนดขั้นตอนการทำงาน รวมทั้งจัดทำคู่มือปฏิบัติงานให้ทันสมัยอยู่เสมอ สร้างความร่วมมือและประสานงานกับทุกส่วนทุกฝ่ายเพื่อสร้างความเข้มแข็งในองค์กร สร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนและการทำงานของครูสอน พัฒนาบุคลากรให้มีนิสัยแห่งคุณภาพ ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้ กล่าวคือ ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทในการเป็นผู้นำการพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพ⁴

ปรัชญาโรงเรียนวิสุทธิพุทธ

สืบเนื่องมาจากที่กระทรวงศึกษาธิการจัดการประชุมเรื่อง “หลักสูตรใหม่เด็กไทยพัฒนา” ณ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งมี ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร ให้เกียรติเป็นประธาน ที่ประชุมได้หารือถึงโรงเรียนที่จัดการศึกษาเพื่อสนองตอบความสามารถที่แตกต่างกันของบุคคล เพื่อนำพาเด็กและเยาวชนไทยก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างไร้ขีดจำกัด โรงเรียนวิสุทธิพุทธเป็นหนึ่งในโรงเรียนรูปแบบใหม่ ที่จะช่วยผลักดันให้เด็กและเยาวชนไทยสามารถพัฒนาตามศักยภาพ เป็นคนดี คนเก่งของสังคม และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข กระทรวงศึกษาธิการนำความเห็นของที่ประชุมมาหารืออีกหลายครั้ง อีกทั้ง ดร.สิริกร มณีรินทร์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และคณะได้ไปกราบขอคำแนะนำเรื่องการจัดโรงเรียนวิสุทธิพุทธ จากพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ณ วัดญาณเวศกวัน เมื่อวันที่ ๑-๔

³กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิสุทธิพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การขนส่งสินค้าและพัสดุ, ๒๕๔๖), หน้า ๖.

⁴กมล ภูประเสริฐ, การบริหารวิชาการในสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: ทิพย์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๔), หน้า ๕.

กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๖ นอกจากนั้นยังมีข้าราชการระดับสูงได้ไปกราบขอคำแนะนำในเรื่องเดียวกันนี้จากพระพรหม (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รวมทั้งนิมนต์ท่านมาให้ออกคิดในการประชุมระดับความคิดครั้งแรก

วันที่ ๒๖-๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖ เป็นการประชุมหารือเรื่องโรงเรียนวิถียุทธ เป็นครั้งแรกมีพระภิกษุคฤหัสถ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ มาประชุมประมาณ ๕๐ รูป/คน ได้ข้อสรุปเบื้องต้นถึงหลักสำคัญของการจัดโรงเรียนวิถียุทธ

วันที่ ๑-๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๖ เป็นการประชุมหารือครั้งที่ ๒ มีพระภิกษุและคฤหัสถ์ รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิ มาร่วมกำหนดแนวทางการดำเนินการต่อจากหลักการที่ได้สรุปไว้แล้ว

จากการประชุมใหญ่ ๒ ครั้ง ทำให้ได้ข้อสรุปโรงเรียนวิถียุทธในเรื่อง ภาพสรุปโรงเรียนวิถียุทธ กรอบความคิดรูปแบบโรงเรียนวิถียุทธ แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถียุทธ และแนวทางการบริหารโครงการโรงเรียนวิถียุทธ

คณะกรรมการพัฒนานวัตกรรมการศึกษา ได้ให้ความหมายของโรงเรียนวิถียุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา อย่างบูรณาการ

รูปแบบของโรงเรียนวิถียุทธ โรงเรียนวิถียุทธดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหาร และคณะครูเป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิถีการทำงาน วิถีชีวิตวิถีการเรียนรู้ วิถีวัฒนธรรมต่าง ๆ ตามหลัก “ไตรสิกขา” ที่นำไปสู่ “ปัญญา”

วิถีชีวิตที่ดั่งตามหลักไตรสิกขาทั้ง ๓ ด้าน

๑. ศีล (พฤติกรรม)

- มีกิริยามารยาท กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น
- รู้จักพิจารณาเลือกเสพสิ่งบริโภคน และสื่อต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ด้วยปัญญา
- รู้จักความพอดี พอประมาณ ในการแสวงหา บริโภค สะสมสิ่งต่าง ๆ
- ปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ภายนอกที่ถูกต้องเพื่อให้เกิดวินัยในตนเอง
- ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นโดยมีศีล ๕ เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต
- มีชีวิตที่สัมพันธ์ด้วยดีกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อม

๒. จิตใจ (สมาธิ)

- มีสมรรถภาพที่ดี คือ มีสมาธิ มีความตั้งมั่น เข้มแข็ง มุ่งมั่นทำดี ด้วยจิตใจกล้าหาญ อดทน สู้ภัยยากเข็ญหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อสามารถฟันฝ่าอุปสรรคผ่านความยากลำบากไปได้ พึ่งตนเองได้

- มีคุณภาวะ คือ มีความกตัญญูรู้คุณ มีจิตใจเมตตา กรุณาโอบอ้อมอารีมีน้ำใจ ละอายชั่วกลัวบาป ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ กล้ารับผิดชอบ เกิดจิตที่เป็นบุญกุศลอย่างสม่ำเสมอ

- มีสุขภาพที่ดี คือ มีความสุข ความร่าเริง เบิกบาน มองโลกในแง่ดี มีกำลังใจ เกิดแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ในการร่วมกิจกรรมงานต่าง ๆ

๓. ปัญญา

- มีศรัทธาเลื่อมใสและมีความเข้าใจในพระรัตนตรัย ในกฎแห่งกรรม และในหลักบาปบุญ คุณโทษ
- มีทักษะและอุปนิสัยในการเรียนรู้ที่ดี จูงใจ ใฝ่รู้ รู้จักการค้นคว้า การจดบันทึกให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การคิดวิเคราะห์ประมวลผล สามารถนำเสนอถ่ายทอดได้ทั้งแบบกลุ่มและรายบุคคล
- มีทักษะชีวิตเท่าทันต่อสิ่งเร้าภายนอก และกิเลสภายในตนสามารถแก้ปัญหาชีวิตได้ สามารถนำหลักธรรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้

- มีฐานชีวิตที่ดีมีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติธรรม เกิดปัญญาเข้าใจในสังขารในชีวิตได้ตามวุฒิภาวะของตน สามารถต่อยอดพัฒนาไปสู่การปฏิบัติธรรมให้เกิดความเจริญงอกงามในธรรมที่สูงยิ่งขึ้นไป

ลักษณะโรงเรียนวิถีพุทธ เน้นการจัดสภาพทุก ๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ โดยส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่งปัญญาวุฒิธรรม ๔ ประการ คือ⁵

๑. สัมปยุตสังสวะ หมายถึงการอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีครู อาจารย์ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ดี
 ๒. สัมมัสนสวะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตร การเรียนการสอนที่ดี
 ๓. โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี
 ๔. อัมมานุสุมปปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้องเหมาะสม
- การดำเนินการ ๒๙ ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ

การจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ แนวความคิดเบื้องต้นของการจัดสภาพในสถานศึกษาที่เหมาะสมในด้านต่าง ๆ ให้มีลักษณะ ดังต่อไปนี้

๑. ด้านกายภาพ ๗ ประการ

- ๑.๑ มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ
- ๑.๒ มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน
- ๑.๓ มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน
- ๑.๔ มีพุทธศาสนสุภาษิต วาตะธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่าง ๆ
- ๑.๕ มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น
- ๑.๖ มีห้องพระพุทธรูปหรือลานธรรม
- ๑.๗ ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ ๑๐๐%

๒. ด้านกิจกรรมประจำวันวันพระ ๔ ประการ

- ๒.๑ ใส่เสื้อขาวทุกคน

⁵มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๘๒-๘๓.

๒.๒ ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์

๒.๓ รับประทานอาหารมังสวิรัตในมื้อกลางวัน

๒.๔ สวดมนต์แปล

๓. ด้านการเรียนการสอน ๕ ประการ

๓.๑ บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน เข้า บ่าย ทั้งครู และ นักเรียน

๓.๒ บูรณาการวิถีพุทธ ทุกกลุ่มสาระ และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๓.๓ ครู พานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง

๓.๔ ครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคน ไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละ ๑ ครั้ง มีวัดเป็นแหล่ง

เรียนรู้

๓.๕ ครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคน เข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง

๔. ด้านพฤติกรรม ครู ผู้บริหารเรียนและนักเรียน ๕ ประการ

๔.๑ รักษาศีล ๕

๔.๒ ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม

๔.๓ ก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหาร รับประทานอาหารไม่ดั่ง ไม่หก ไม่

เหลือ

๔.๔ ประหยัด ออม ถนอมใช้เงิน และ สิ่งของ

๔.๕ มีนิสัยใฝ่รู้ สู้งาน

๕. ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ ๘ ประการ

๕.๑ ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน

๕.๒ ไม่ดู ด่า นักเรียน

๕.๓ ชื่นชมคุณความดี หน้าเสาธงทุกวัน

๕.๔ โฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่น ความรู้สึกที่ได้ทำความดี

๕.๕ ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี

๕.๖ ครู ผู้บริหาร และนักเรียน สอบได้ธรรมศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย

๕.๗ บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนการประชุมทุกครั้ง

๕.๘ มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ

ความมุ่งหมายของโรงเรียนวิถีพุทธ

โรงเรียนวิถีพุทธเป็นหนึ่งในโรงเรียนรูปแบบใหม่ที่จะช่วยผลักดันให้เด็กและเยาวชนไทยสามารถพัฒนาตามศักยภาพเป็นคนดี คนเก่งของสังคม สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขโรงเรียนวิถีพุทธจะนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา

เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการมีนักวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้ให้ความหมายของโรงเรียนวิถิปุทธไว้อย่างต่าง ๆ กัน ดังนี้

โรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยดำเนินตามมรรค ซึ่งเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนา ที่แปลว่าทางอันประเสริฐมีองค์ ๘ ประการ พัฒนาตามหลักไตรสิกขา สรุปว่าโรงเรียนวิถิปุทธคือโรงเรียนที่ฝึกอบรมผู้เรียนให้มีวิถีชีวิตแบบชาวพุทธทั้งในและนอกสถานที่ฝึกอบรมผู้เรียนให้กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น คำว่า เป็น ในกรณีนี้หมายถึงกิน อยู่ ดู และฟังตามหลักไตรสิกขาคือให้เกิดความประพฤติที่ดีงาม (ศีล) เกิดความมั่นคงในอารมณ์ (สมาธิ) เกิดความรอบรู้เท่าทัน (ปัญญา) ประยุกต์หลักพุทธธรรมให้ใช้ในชีวิตประจำวันได้ และสามารถบูรณาการหลักธรรมให้เข้ากับรายวิชาอื่นๆ คือสอดแทรกวิถีแห่งความเป็นพุทธลงในทุกรายวิชา ที่ทำการเรียนการสอน เป็นโรงเรียนที่เน้นหลักในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข มีวิถีแห่งการดำเนินชีวิตที่ชัดเจนนั้นคือหลักของมรรคมีองค์ ๘ ประการ⁶

โรงเรียนวิถิปุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้พัฒนาการกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็นโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมแสงปัญญาและมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิต

โรงเรียนวิถิปุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาชีวิตโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมแสงหาปัญญาและมีเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจชีวิตแท้จริงสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยอาศัยระบบการศึกษาตามหลักพุทธธรรม ๓ ประการ คือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา มาใช้ในการฝึกอบรมให้ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้าน สู่การพัฒนาที่สมบูรณ์ได้โรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขานี้เพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นมนุษย์ ที่สมบูรณ์ด้วยภavana ๔ คือ พัฒนาการทางกาย สังคม จิตใจ และปัญญา กระบวนการจัดการศึกษาในโรงเรียนวิถิปุทธต้องบูรณาการไตรสิกขาเข้ากับกลุ่มสาระและกิจกรรมต่าง ๆ ในหลักสูตรนั้นคือ มีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเหมือนเส้นด้ายที่ร้อยเรียงทุกกลุ่มสาระและกิจกรรมเข้าด้วยกัน กล่าวอีกนัยคือ โรงเรียนฝึกอบรมผู้เรียนให้มีวิถีชีวิตแบบชาวพุทธทั้งในและนอกสถานศึกษา ดังนั้น ผู้เรียนต้องปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องมีไตรสิกขาในขณะที่กิน อยู่ ดู และฟัง ซึ่งเป็นกิจกรรมประจำวันของนักเรียน เมื่อมีไตรสิกขาเป็นเครื่องมือพัฒนาแล้ว ผลที่ตามมา คือผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาทั้ง ๔ ด้านไปพร้อมกันได้แก่⁷

๑) พัฒนาการทางกาย (กายภavana) หมายถึง การเจริญกาย พัฒนากาย คือ การฝึกอบรมกายให้รู้จักติดต่อกับสิ่งแวดล้อมทั้งหลายด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณมิให้เกิดโทษให้เป็นกุศล

⁶พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตโต., การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น, (กรุงเทพมหานคร: อรุณาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔.

⁷มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถิปุทธ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๑ - ๓๓

ธรรมองกาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญในเบื้องต้น คือ ให้กินเป็น อยู่เป็น ดูเป็นและฟังเป็น กายภาวนาจึงเป็นเรื่องของการพัฒนาตนเองเพื่อความสัมพันธ์ที่ดีกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒) พัฒนาการทางด้านสังคม (ศีลภาวนา) หมายถึง การเจริญศีลคือการพัฒนาความประพฤติฝึกรอบมให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย กฎเกณฑ์และกติกาสังคม ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนเสียหายให้แก่สังคม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี

๓) พัฒนาการทางจิต (จิตภาวนา) หมายถึงการเจริญจิต คือพัฒนา ฝึกรอบมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ สดชื่น เบิกบาน ผ่องใส เป็นต้น

๔) พัฒนาการทางปัญญา (ปัญญาภาวนา) หมายถึงการเจริญปัญญา คือการพัฒนาปัญญา การฝึกรอบมทางปัญญา ให้รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ของโลกและชีวิตตามสภาวะที่เป็นจริง สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ไม่ลุ่มหลงไปตามกระแสนิยม สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา ผู้เรียนที่มีการพัฒนาทั้ง ๔ ด้านนี้จะเป็น คนเก่ง ดี และมีความสุขด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

(๑) พัฒนาการร่างกาย ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการศึกษาวิชาชีวะและพัฒนากายซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการศึกษาวิชาการที่จะทำให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง

(๒) พัฒนาการทางสังคม ซึ่งเป็นผลจากการยึดมั่นในศีลธรรม รักษาระเบียบวินัยและจรรยาบรรณ จะทำให้ผู้เรียนเป็นคนดี

(๓) พัฒนาการทางจิต ซึ่งเกิดจากการบริหารทางจิตให้มีสติ สมาธิ และคุณธรรมอื่น ๆ จะทำให้ผู้เรียนมีสุขภาพจิตที่ดี เป็นคนมีความสุข

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า เมื่อพัฒนาการทั้ง ๔ ด้านถือเป็นเป้าหมายของโรงเรียนโดยปกติทั่วไปที่เราักได้ยืนยันเสมอว่าการศึกษาไทยมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุขแล้ว โรงเรียนวิถิพุทธ ซึ่งกำหนดให้พัฒนาการทั้ง ๔ ด้านเป็นเป้าหมายของการจัดการศึกษาเช่นกันโรงเรียนวิถิพุทธก็ไม่ต่างจากโรงเรียนปกติทั้งหลาย ดังนั้นโรงเรียนวิถิพุทธจึงหมายถึง โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่ เน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการทำให้ผู้เรียน กิน อยู่ ดูและฟังเป็น นั่นเอง

โรงเรียนวิถิพุทธ คือ โรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยภาวนา ๔ คือ พัฒนาการทางกาย สังคม จิต และปัญญา

โรงเรียนวิถิพุทธเป็นนวัตกรรมการจัดการศึกษาอีกนวัตกรรรมหนึ่งที่มุ่งหวังพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยการให้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เน้นการพัฒนาอย่างเป็นองค์ร่วมตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งมีจุดเริ่มต้นที่ การกิน อยู่ ดู ฟังเป็นต่อเนื่องอย่างบูรณาการไปถึงการพัฒนาตนเองกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ วัตถุ เพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ การพัฒนาจิตใจ ให้มีสมาธิ สงบ สบาย สดชื่น เบิกบาน มุ่งมั่น เข้มแข็ง เพียรพยายาม รวมทั้งมีปัญญา รู้เข้าใจเหตุผลตามความเป็นจริง

โรงเรียนวิถิพุทธ คือ โรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยดำเนินตามมรรค ซึ่งเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนา

สรุปว่า โรงเรียนวิถีพุทธก็คือโรงเรียนที่ฝึกอบรมผู้เรียนให้มีวิถีชีวิตแบบชาวพุทธทั้งในและนอกสถานศึกษา ฝึกอบรมผู้เรียนให้กิน อยู่ ดู ฟังเป็น คำว่า เป็น ในกรณีนี้หมายถึง กิน อยู่ ดูและฟังตามหลักไตรสิกขาคือให้เกิดความประพฤติที่ดีงาม (ศีล) เกิดความมั่นคงในอารมณ์ (สมาธิ) เกิดความรอบรู้เท่าทัน (ปัญญา) ประยุกต์หลักพุทธธรรมให้ใช้ในชีวิตประจำวันได้ และสามารถบูรณาการหลักธรรมให้เข้ากับรายวิชาอื่น ๆ คือสอดแทรกวิถีแห่งความเป็นพุทธวิถีแห่งปัญญาลงในทุกรายวิชา ที่ทำการเรียนการสอน เป็นโรงเรียนที่เน้นหลักในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข มีการดำเนินชีวิต ที่ชัดเจนตามทางสายกลางคือหลักของมรรคมีองค์ ๘ ประการ

หลักการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ

การนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา การศึกษาแบบวิถีพุทธเป็นวิถีชีวิตประจำวัน เป็นการบูรณาการทั้งศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อให้เป็นไปตามคุณค่าแท้จริงของการดำเนินชีวิต โดยเพิ่มวิสัยทัศน์ให้มีการพัฒนาผู้เรียน รอบด้าน สมดุล สมบูรณ์ ทั้งกาย (กายภาวนา) การประพฤติ (ศีลภาวนา) จิตใจ(จิตภาวนา) ปัญญา (ปัญญาภาวนา) การยอมรับพุทธธรรมหรือพุทธศาสตร์เป็นองค์ความรู้ ที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติของโลกและชีวิตที่แท้จริงและฝึกให้ผู้ศึกษาสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตั่งแต่ระดับการดำเนินชีวิตประจำวันการกิน อยู่ ดู ฟัง จนถึงระดับการดำเนินชีวิตของนักบวชผู้มั่งมีชีวิตที่บริสุทธิ์ และในทุกระดับยังผลให้ผู้ศึกษาเองมีความสุข พร้อมๆ กับช่วยให้คนรอบข้างและสังคมมีความสุขพร้อมกันไปด้วยอย่างชัดเจน

พุทธธรรมมีกรอบการพัฒนาเป็นระบบการศึกษา ๓ ประการ เรียกว่า ไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ที่เรียกสั้น ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกหัดอบรม เพื่อพัฒนากาย ความประพฤติ จิตใจและปัญญา ไตรสิกขานี้เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้านและทุกวัย มีความยากง่ายตั้งแต่เรื่องเบื้องต้นทั้งของเด็กและผู้ใหญ่ จนถึงเรื่องที่ละเอียดซับซ้อนที่ยากจะหาองค์ความรู้อื่นใดมาเทียบได้

การศึกษาของกุลบุตรกุลธิดาและผู้ใหญ่ทั้งหลายในอดีตอันยาวนานของไทย มีฐานจากการใช้หลักพุทธธรรมมาอบรมสั่งสอน แต่ไม่มีระบบของการศึกษาภาคบังคับอย่างในยุคปัจจุบันแม้ในปัจจุบันจะมีการศึกษาภาคบังคับแก่คนส่วนใหญ่ แต่ก็มีได้นำเอาพุทธธรรมมาเป็นฐานของการศึกษา แต่นำระบบและองค์ความรู้ตามโลกนิยมโดยมีรากฐานจากประเทศตะวันตก มาเป็นแกนในการจัดการศึกษา ทำให้พุทธธรรมเริ่มห่างเหินจากชีวิตของคนไทยยุคปัจจุบันมากขึ้น ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายในความล้ำค่าของพุทธธรรม และจากการที่เป็นฐานของวัฒนธรรมไทยมาแต่อดีตด้วยคุณค่าอันอนันต์ขององค์ความรู้ในพุทธธรรม และระบบไตรสิกขาที่ชัดเจนในการศึกษาพัฒนาผู้เรียนทุกวัย ทางกระทรวงศึกษาธิการจึงมีแนวความคิดที่จะส่งเสริมให้ทางสถานศึกษานำระบบของพุทธธรรมมาประยุกต์ในการจัดระบบการเรียนการสอนในสถานศึกษาปัจจุบัน เพื่อพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่ได้กำหนดคุณสมบัติของการเป็นคนที่ดี เก่ง มีความสุขอย่างแท้จริง อันเป็นเป้าหมายของพุทธธรรม

วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทย ได้รับการกล่อมเกลาจากคำ สอนของพระพุทธศาสนาตั้งแต่ยุคแรก ของประวัติศาสตร์ไทย จนกล่าวได้ว่าวิถีพุทธคือวิถีวัฒนธรรมของไทยส่วนใหญ่จะเป็นเอกลักษณ์ที่ทั่วโลก ตระหนักและให้การยอมรับ

พุทธธรรมหรือพุทธศาสนามีการพัฒนาเป็นระบบการศึกษา ๓ ประการ เรียกว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น คือมีปัญหาเข้าใจในคุณค่าใช้ กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญาและมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหารและ คณะครูเป็นกัลยาณมิตรการพัฒนา

รูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ เน้นการจัดสภาพทุกๆด้านเพื่อสนับสนุนผู้เรียนให้พัฒนาตามหลักพุทธธรรม ส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่งปัญญาธรรม ๔ ประการ คือ

- ๑) สปัปริสสังสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดีใกล้ผู้มีครูอาจารย์ที่มีข้อมูลมีสื่อที่ดี
- ๒) สัทธัมมัสสนะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตร การเรียน การสอนที่ดี
- ๓) โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีถูกวิธี
- ๔) อัมมานุสุมปปฏิบัติ หมายถึง สามารถนำความรู้ไปใช้ได้ถูกต้องเหมาะสม

โรงเรียนวิถีพุทธ ๒ แบบ คือ แบบที่โรงเรียนหลายแห่งจัดกันมา ตามวัฒนธรรมเอื้อ คือ ตามที่ถกกัน มา สืบกันมา รู้ตามกันมาว่าอย่างนี้เป็นชาวพุทธ ก็เลยทำอย่างนั้น อันนี้เป็นเรื่องของวัฒนธรรมเอื้อ และอีก แบบหนึ่งคือ การจัดอย่างโรงเรียนที่ออกชื่อนั้น หมายความว่าเขาได้ศึกษาในแง่หลักการว่า สารของ พระพุทธศาสนาเป็นอย่างนี้ เขาก็ไปถึงขั้นจัดให้เป็นไปตามหลักการ

โรงเรียนวิถีพุทธ เป็นการจัดการศึกษาในรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธนั้นมีใช่เป็นเพียงการจัดกิจกรรม ต่างๆ ที่โรงเรียนจัดกันอยู่โดยทั่วไปจนกว่าจะเรียกได้ว่าเป็นวัฒนธรรมโรงเรียน เช่น การจัดกิจกรรมวันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนา การนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงพระธรรมเทศนาหรือมาสอนวิชาพระพุทธศาสนา การมีห้อง จริยธรรมมีพระพุทธรูปประจำโรงเรียน การฝึกให้นักเรียนนั่งสมาธิ การจัดให้นักเรียนสอบธรรมศึกษา การจัด กิจกรรมค่ายคุณธรรมเท่านั้นเพราะโรงเรียนวิถีพุทธ ต้องทำมากกว่านั้น คือ นอกจากจัดกิจกรรมในลักษณะที่ เป็นวัฒนธรรมโรงเรียนดังกล่าวแล้วโรงเรียนวิถีพุทธยังได้นำ หลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการ ดำเนินงานของโรงเรียนทั้งระบบด้วย คือ ทั้งด้านการบริหารจัดการ การจัดการเรียนรู้การจัดสภาพแวดล้อม ทั้งทางกายภาพและสังคม การจัดกิจกรรมต่างๆ รวมตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับบ้าน วัด และชุมชน^๘

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ด้านกายภาพนั้นเป็นการดำเนินงาน ตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธของสถานศึกษา เป็นการพัฒนาสภาพแวดล้อมให้มีความสะอาด สว่าง สงบ ร่มรื่น นักเรียนพักผ่อนได้อย่างปลอดภัย สถานศึกษาและชุมชนปราศจากสิ่งเสพติด อบายมุขสิ่งมอมเมาทุกชนิด มี ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้นักเรียนรู้ และเข้าใจเหตุผลตามหลัก ศีล สมาธิ

^๘สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: วิชาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๖๖.

ปัญญา อาคารสถานที่จัดให้มีที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประจำห้องเรียนหรือประจำโรงเรียนและมีป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรมคำขวัญคุณธรรม จริยธรรมตามห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสม ส่งเสริมนักเรียนให้รู้จัก การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ จัดกิจกรรมการดูแลรับผิดชอบห้องเรียนและแหล่งการเรียนรู้ของโรงเรียน อย่างครบวงจร

แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธภาพอันทรงงามของโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นภาพที่สะท้อนถึงการ นำหลักธรรมพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักไตรสิกขามาใช้ในการพัฒนาผู้เรียน และแสดงถึงความ พยายามนำหลักพุทธธรรมต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารและจัดการศึกษาอย่างชัดเจนโดยให้มีรูปแบบที่ หลากหลายตามความเหมาะสมของสถานศึกษาที่จะพัฒนาผู้เรียนได้อย่างดีที่สุด พร้อมกับสร้างสรรค์สภาพการ ดำเนินงานที่ผู้เกี่ยวข้องทุกส่วนมีความสุขและได้พัฒนาสู่ชีวิตและสังคมที่ดีงามควบคู่กันไปเมื่อโรงเรียนพัฒนาสู่ วิถีพุทธและได้พัฒนาจนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่ชัดเจนจะสังเกตได้ถึงความเปลี่ยนแปลงและประโยชน์อัน มากมายที่เกิดตามมา ที่เปี่ยมไปด้วยความงดงามและคุณค่า เช่น

๑) นักเรียนได้รับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ต่าง ๆ อย่างชัดเจน พร้อมกับการพัฒนาปัญญาและด้านอื่น ๆ การพัฒนาที่จะให้เป็นคนดี เก่ง และมีความสุขพร้อม ๆ กันที่คิดว่า ยากจะไม่น่าสำหรับโรงเรียนวิถีพุทธ

๒) การพัฒนาผู้เรียนที่เกิดขึ้นชัดเจนจะเป็นที่ชื่นชอบและชื่นชมของทั้งผู้ปกครองครูอาจารย์ และ ชุมชนที่ได้รับทราบ การยอมรับและความร่วมมือช่วยเหลือจะเกิดขึ้นอย่างทวีคูณ

๓) สภาพแวดล้อมและบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ของโรงเรียนจะดีขึ้น และเกื้อกูลการพัฒนาผู้เรียนรอบ ด้านทั้งศีล สมาธิ และปัญญา ผู้คนที่เกี่ยวข้องล้วนเป็นกัลยาณมิตรแก่กันและกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อนักเรียน

๔) บุคลากรในโรงเรียนสามารถพัฒนาตนเองทั้งวิธีการทำงานและวิถีชีวิต ทำให้สภาพการทำงานมี ความสุข มีคุณค่าเพิ่มขึ้น ชีวิตส่วนตัวพัฒนาสู่ความสะอาด สว่าง สงบ ชัดเจนเพราะความเป็นวิถีพุทธช่วย กล่อมเกล่า

๕) โรงเรียนโดย ผู้บริหาร ครู บุคลากร และนักเรียน เป็นแบบอย่างแก่สังคม อีกเป็นพลังการพัฒนา สังคมวงกว้างให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

แนวการดำเนินการและจังหวะก้าวการพัฒนาของโรงเรียนวิถีพุทธแต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกัน ตามลักษณะเฉพาะของแต่ละสถานศึกษา อย่างไรก็ตามก้าวอย่างชัดเจนจะมีโอกาสเกิดขึ้นได้จากความ พยายามในการพัฒนาผู้เรียนทั้งศีล สมาธิ ปัญญา ควบคู่กันไปอย่างบูรณาการบนวิถีการดำเนินชีวิตธรรมดาที่ ส่งเสริมการพัฒนา การกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็น คือ ดำเนินชีวิตได้อย่างรู้เท่ารู้ทันและจัดการได้ในลักษณะที่จะก่อ ประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมให้ มากที่สุด

การจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๓ ส่วน คือ^๙

๑) หลักสูตรสถานศึกษา

(๑) สอดแทรก พุทธธรรมในวิสัยทัศน์ คุณลักษณะอันพึงประสงค์

^๙กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, หน้า ๒๓.

(๒) เพิ่มเติม คุณธรรม จริยธรรม ในผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

(๓) ให้มีการบูรณาการพุทธธรรมในการจัดหน่วยการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ

(๔) สอดแทรก ความรู้ และการปฏิบัติจริงในการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และสถานการณ์อื่น ๆ นอกห้องเรียน ได้แก่ บูรณาการในการเรียนรู้ บูรณาการในชีวิตและบูรณาการไตรสิกขา ในชีวิตประจำวัน ศึกษาเพิ่มเติมได้จากเอกสารการจัดการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา

๒) ผู้สอน

(๑) เป็นตัวอย่างที่ดี “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” อย่างสม่ำเสมอ

(๒) เป็นกัลยาณมิตรแก่ผู้เรียน มีเมตตาธรรม ความอ่อนโยน อดทน อดกลั้นและสร้างเสริม กำลังใจแก่ผู้เรียนอยู่เสมอ

๓) กระบวนการเรียนรู้

(๑) พัฒนาผู้เรียนรอบด้าน สมดุล สมบูรณ์ ทั้งกาย (กายภาวนา) ความประพฤติ (ศีลภาวนา) จิตใจ (จิตภาวนา) และปัญญา (ปัญญาภาวนา)

(๒) จัดโอกาสส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และปฏิบัติธรรมอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิต (กิน อยู่ ดู ฟัง)

(๓) สร้างเสริมให้เกิดวัฒนธรรมแสวงปัญญาและวัฒนธรรมเมตตา

(๔) เน้นให้เกิดการเรียนรู้ แบบโยนิโสมนสิการ เข้าใจและค้นพบคุณค่าแท้ของสรรพสิ่ง

๔) บุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรโรงเรียนวิถิพุทธ

การจัดการศึกษาโรงเรียนวิถิพุทธนั้นผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรมีความสำคัญต่อการพัฒนา ผู้เรียนในระบบไตรสิกขา ทั้งในฐานะเป็นผู้บรมสั่งสอน ผู้จัดการเรียนรู้และการเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติ ตน บุคลากรทุกคนควรพัฒนาตามหลักไตรสิกขาให้มีคุณลักษณะเป็นผู้มีความรู้หลักพุทธธรรมเป็นอย่างดี ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ สามารถจัดการเรียนรู้ตามวิถิพุทธ และเป็นกัลยาณมิตร มีลักษณะของการเป็นผู้ที่สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น พร้อมช่วย ให้ผู้เรียนพัฒนาได้เป็นอย่างดี

หลักคิด

ทั้งนี้การพัฒนาบุคลากรของโรงเรียนควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีรูปแบบวิธีการหลากหลาย เหมาะสมกับลักษณะและเงื่อนไขของโรงเรียน แนวทางสำคัญหนึ่งในการพัฒนาบุคลากร คือการปฏิบัติธรรมใน วิถีชีวิตประจำวันทั้งนี้ผู้บริหารควรเป็นผู้นำในการพัฒนาตนเองและการปฏิบัติเป็นตัวอย่าง

หลักทำ

แนวทางการพัฒนาบุคลากร เช่น

๑) วิเคราะห์สภาวะธรรมหรือภูมิธรรม ธรรมวุฒิ และลักษณะของบุคลากร

๒) ค้นหาบุคลากรแนวร่วมหรือแกนนำ

๓) วางแผนพัฒนาบุคลากร โดยการสร้างศรัทธา สร้างความเข้าใจด้วยวิธีที่เหมาะสมกับลักษณะของ บุคลากร

๔) จัดกิจกรรมที่เป็นตัวอย่างสะท้อนให้เห็นความสำเร็จ ทั้งกิจกรรมรูปธรรมและกิจกรรมพัฒนาจิต

๕) ให้การยกย่อง ชมเชย แก่บุคลากรที่พัฒนาเป็นแบบอย่าง เช่น

(๑) การจัดอบรมใหญ่ประจำปี

(๒) การจัดกิจกรรมพัฒนาจิตเจริญปัญญาอยู่ยรายสัปดาห์ หรือรายเดือน

(๓) การจัดกลุ่มสนทนาธรรม

(๔) การจัดฟังเทศน์ปฏิบัติธรรมในโอกาสวันสำคัญ

(๕) การจัดศึกษาดูงาน หรือปฏิบัติธรรมในสำนักงานต่าง ๆ

(๖) การส่งเสริมการศึกษาปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง โดยจัดห้องสมุดและสื่อต่างๆ ให้ยืมหรือใช้ศึกษาจัดห้องวิปัสสนา เป็นต้น

(๗) การจัดกิจกรรมส่งเสริมการถือศีล ๕ เป็นวิถีชีวิต

(๘) การจัดส่งเสริมการประเมินผลปฏิบัติธรรม และสอบอารมณ์คุณลักษณะสำคัญของบุคลากรในโรงเรียนที่จัดการศึกษาระบบโรงเรียนวิถิพุทธ ควรเป็นบุคคลที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ควร ละ เลิกจากอบายมุข ปฏิบัติตนถือศีล ๕ เป็นนิจ เป็นผู้มีอุดมการณ์ที่จะพัฒนาตนเอง และดำเนินชีวิตที่ดีงาม และสามารถเป็นผู้นำและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการทำความดีมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อทุกคนโดยสุจริตใจ ปฏิบัติงานเต็มความรู้ความสามารถมุ่งให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลกับโรงเรียน และอุทิศตนเพื่อผลสำเร็จของงานอย่างแท้จริง

สรุปการจัดวิถิพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ให้แก่เด็กนักเรียนตามแนววิถิพุทธ คือ ต้องบูรณาการพุทธธรรมเข้าสู่การเรียนรู้และการปฏิบัติจริงในทุกกลุ่มสาระ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน โดยครูผู้สอนควรเป็นตัวอย่างที่ดีและควรใช้หลักกัลยาณมิตรต่อผู้เรียนและใช้กระบวนการเรียนรู้พัฒนาผู้เรียนรอบด้าน ควรจัดโอกาสส่งเสริมและสร้างเสริมปฏิบัติธรรมอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิต

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การขนส่งสินค้าและพัสดุ, ๒๕๔๖.

กมล ภูประเสริฐ. การบริหารวิชาการในสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ทิพย์พิบูลิเคชั่น, ๒๕๔๔.

กมลรัตน์ หล้าสูงษ์. แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๖.

บรรเจอดพร รัตนพันธ์. ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ. กรุงเทพมหานคร : อุษาการ พิมพ์ , ๒๕๔๗.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ทิศทางการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง

กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตฺโต). **สู่การศึกษาแนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น**. กรุงเทพมหานคร : อูชา ก ำ ร พิมพ์, ๒๕๔๗.

มยุรี คำปาเชื้อ. **การบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธแบบบูรณาการ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **โรงเรียนวิถีพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

บรรเจอดพร รัตนพันธ์. **ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : อูชาการ พิมพ์ , ๒๕๔๗.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๒**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสกายบุ๊กส์, ๒๕๔๖.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : อูชาการพิมพ์, ๒๕๔๗.

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา. **สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๘.

ภาวะผู้นำทางการศึกษา Educational Leadership

พระครูปลัดณัฐวัฒน์ อธิปญฺโญ (อนุหนายนน)¹⁰

บทคัดย่อ

¹⁰นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สังคมโลก สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงทุกด้าน จำเป็นที่ผู้นำ ผู้บริหารทุกองค์การต้องปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการองค์กร เพื่อให้องค์กรนั้นอยู่รอด ประเทศไทยจึงเป็นประเทศหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงเรียกว่า ปฏิรูประบบราชการ ปฏิรูปการศึกษา ปฏิรูปการเมือง เป็นต้น ในวงการศึกษาก็ปรับกลยุทธ์การทำงานเสียใหม่ เช่นปฏิรูประเบียบราชการ ปฏิรูปบุคคลและบุคลากร ปฏิรูปการเรียนรู้ การปฏิรูปการศึกษานั้นได้ดำเนินการมาครบรอบ ๙ ปี แต่ผลการประเมินคุณภาพผู้เรียนออกมาอย่างไม่เป็นที่น่าพอใจ ในทางตรงกันข้ามคุณภาพผู้เรียนมีแนวโน้มลดลงในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น ตัวบ่งชี้ของความไม่สำเร็จ (หลีกเลี่ยงใช้คำว่า ล้มเหลว) อย่างที่ควรจะเป็น เป็นเครื่องบ่งบอกถึงภาระของผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาในรอบที่สอง (พ.ศ. ๒๕๕๒ – ๒๕๖๑) หรือในทศวรรษหน้า ว่าต้องร่วมมือกันในการบริหารจัดการศึกษาในรูปแบบใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผู้ที่เป็นบุคคลสำคัญในการจัดการคือ ผู้บริหารการศึกษา ที่มีใช้เพียงอยู่ในตำแหน่ง หรือได้รับมอบหมาย แต่ผู้บริหารยุคใหม่ ต้องเป็นผู้บริหารมืออาชีพ ที่มีภาวะของความเป็นผู้นำสูง ประกอบด้วยความเป็นผู้นำทั้งจิตและวิญญาณ จึงจะนำพาองค์กรฝ่าฝืนกับวิกฤติที่เกิดขึ้นได้ในขณะนี้

Abstract

World society, Thai society has changed all aspects. Need Leaders All management must change organization management. To keep the organization alive. Thailand is a country that is changing. Bureaucratic reform Education reform in the field of education, the new work strategy. Like reforming government regulations. Personal and Personnel Reform Learning Reform The educational reform was conducted nine years ago, but the results of the assessment of the quality of the students were not satisfactory. On the contrary, the quality of learners is likely to decline in higher education. Indicator of failure (Avoid using the word failure) as it should be. This is an indication of the burden of those responsible for the second round of education (2009-2018) or the next decade. We need to cooperate in the management of new education in accordance with the changing conditions. The key person in management is Educational Administration Not just in position or assigned but new generation executives. Must be a professional executive. With high leadership. It consists of spiritual and spiritual leadership. This will lead the organization to dream up the crisis at the moment.

บทนำ

การพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับอารยประเทศได้นั้น หลักสำคัญก็คือ การศึกษา เพราะการศึกษาสร้างคน คนสร้างชาติ ดังนั้นการบริหารการศึกษาจึงควรมีผู้รับผิดชอบที่มีความรู้ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ มีสมรรถนะที่จะสามารถบริหารจัดการการศึกษาให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของ

ชาติ สามารถผลิตบุคลากรที่เกิดจากผลผลิตทางการศึกษาที่มีคุณภาพ ผู้บริหารที่จัดการบริหารทางการศึกษา จึงต้องมีภาวะความเป็นผู้นำสูง ความเป็นผู้นำสามารถพัฒนาได้ด้วยวิธีการต่างๆ ที่สามารถเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมและนำความรู้ที่นำมาพัฒนาการบริหารการศึกษาได้อย่างรวดเร็วสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในยุคนี้

กระแสความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมวัฒนธรรมและเทคโนโลยีที่รุนแรงรวดเร็วใน ขณะนี้ ส่งผลกระทบต่อมนุษยชาติทั้งสังคมไทยและสังคมโลกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก่อให้เกิดการปรับตัวของ ผู้ที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตาม เพื่อนำพากลุ่มหรือองค์กรให้ฝ่าฟันผ่านพ้นกับวิกฤติที่ เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต มีความสมดุลของการดำเนินชีวิตและนำความสุขมาให้ คำกล่าว ของ William S. Siffin (อ้างจากประชุม รอดประเสริฐ ๒๕๕๒) “หากปราศจากองค์การบริหารแล้วสังคม (Society) ก็คงไม่ปรากฏ และหากปราศจากสังคมแล้ว มนุษย์(Human) ก็คงไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ได้” จึง วิเคราะห์ได้ว่ามนุษย์ที่รวมกลุ่มกันเป็นสังคม จะอยู่รวมกันอย่างปกติสุขได้ต้องมีการบริหารจัดการและต้องมี ผู้นำ แต่การบริหารจัดการมนุษย์ที่มีความแตกต่างกันทุกด้าน และตั้งอยู่บนพื้นฐานของความหลากหลายด้าน ปัจจัยและบริบทในสภาวะปัจจุบันนี้ คงไม่ใช่เรื่องง่ายนัก เพราะผู้นำจะต้องเผชิญกับความสลับซับซ้อนของ ปัญหาต่างๆ อย่างมากมาย ทั้งบุคคล งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และความก้าวหน้าทาง เทคโนโลยี ผู้บริหารที่เป็นผู้บริหารรุ่นเก่า คงเกิดความยุ่งยาก แต่ถ้ามีการศึกษาเรียนรู้ในการเป็นผู้นำมี อาศิพซึ่งจะต้องมีภาวะผู้นำก็อาจจะเป็นผู้นำที่ดีได้ ซึ่งผู้เขียนได้เรียบเรียงความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำทางการ บริหารการศึกษาในด้านความหมาย องค์ประกอบ ความสำคัญ วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำและแนวทางการนำ ภาวะผู้นำทางการบริหารการศึกษาไปใช้ประโยชน์ โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เตรียมตัวก้าวสู่ตำแหน่งผู้บริหาร การศึกษาได้มีความพร้อมฝึกฝนตนเองให้มีภาวะผู้นำ ที่จะสามารถไปบริหารจัดการให้องค์การทางการศึกษา ดำเนินงานได้อย่างบรรลุวัตถุประสงค์ ตอบสนองความต้องการของชาติ นำพาสังคมไทยให้ก้าวย่างไป ข้างหน้าได้อย่างทัดเทียมกับอารยประเทศได้ต่อไป

ความหมายของภาวะผู้นำทางการบริหารการศึกษา

ภาวะผู้นำ (Leadership) ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลาย ดังนี้

ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการของอิทธิพลที่บุคคลหนึ่งพยายามใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่น เพื่อให้มี พฤติกรรมไปในทิศทางที่ต้องการ ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ เศวตนิธ เศวตานนท์ (๒๕๔๒)

ภาวะผู้นำคือ การที่ผู้นำใช้อิทธิพลในความสัมพันธ์ที่มีอยู่ต่อผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนาจการ โดยใช้กระบวนการติดต่อซึ่งกันและกันเพื่อบรรลุตามเป้าหมาย กวี วงศพุม (๒๕๔๒)

ภาวะผู้นำคือ ภาวะที่ก่อให้เกิดศรัทธาเป็นที่ยอมรับและเกิดจุดมุ่งหมายร่วมกันในสังคมนั้น ๆ ภาวะ ผู้นำอาจมีในบิดามารดา ครู ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางวิชาการ ผู้นำทางการเมือง เป็นต้น ภาวะผู้นำ อาจมีในบุคคลที่มีดำรงตำแหน่งหัวหน้าหรือไม่ใช่ก็ได้ ประเวศ วะสี (๒๕๔๔)

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำเป็นคุณลักษณะเฉพาะตัวที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอื่นในการที่จะให้ความร่วมมือทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่ผู้นำต้องการ ซึ่งคุณลักษณะความเป็นผู้นำนี้ไม่มีเฉพาะผู้ที่ดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าเท่านั้น แต่บุคคลทุกอาชีพ ทุกสถานภาพก็สามารถมีภาวะผู้นำได้ตามเวลา โอกาส สถานที่ เช่น บิดามีภาวะความเป็นผู้นำในฐานะหัวหน้าครอบครัวที่มีผลต่อผู้ตามคือภรรยาและบุตร เป็นต้น การบริหารการศึกษากับภาวะผู้นำมีความสัมพันธ์กันคือ การบริหารการศึกษาจำเป็นต้องอาศัยภาวะผู้นำเพื่อช่วยให้การบริหารการศึกษาเป็นไปด้วยดี มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

การบริหารการศึกษามีถึง กระบวนการปฏิบัติงานด้านการจัดการทางการศึกษาให้สำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยหลักการและปัจจัยการบริหารเป็นสื่อของความสำเร็จนั้น มุ่งบริหารคนและบริหารงาน

ภาวะผู้นำทางการบริหารการศึกษามีถึงคุณลักษณะของผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้บริหารการศึกษาในการควบคุม นำพาครูหรือบุคลากรทางการศึกษารวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาเช่นผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงาน องค์กร มาร่วมมือกันในการจัดการศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ความสำคัญของภาวะผู้นำทางการบริหารการศึกษา

ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่ผู้นำช่วยสร้างความชัดเจนแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาให้รับรู้ ว่า อะไรคือความสำคัญให้ภาพความเป็นจริงขององค์กรแก่ผู้อื่นช่วยให้มองเห็นทิศทางและจุดมุ่งหมายอย่างชัดเจนภายใต้ภาวะความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลก (สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ ๒๕๔๕) และมีผู้สรุปรวบรวมความหมายและความสำคัญของภาวะผู้นำ ไว้ดังนี้

๑. ภาวะผู้นำของผู้นำเป็นจุดศูนย์รวมของการทำงานกลุ่ม ในการแสวงหาความร่วมมือของบุคคลในกลุ่มเพื่อนำพากลุ่มไปสู่เป้าหมายของความสำเร็จ

๒. ภาวะผู้นำของผู้นำเป็นบุคลิกภาพและผลของบุคลิกภาพที่ส่งผลต่อผู้ตามในการทำงานร่วมกันก่อให้เกิดความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจต่อบุคลิกภาพของผู้นำ ซึ่งเป็นผลจากความมีภาวะผู้นำนั่นเอง

๓. ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นการกระทำหรือพฤติกรรม เพราะการกระทำของผู้นำที่เป็นผลจากการมีภาวะผู้นำส่งผลต่อปฏิกริยาของผู้ตาม ว่าผู้นำทำอะไร ถ้าผู้นำทำให้ดู ผู้ตามก็จะทำตามด้วย

๔. ภาวะผู้นำเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่ช่วยในการจูงใจและการประสานงานขององค์กร เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด

๕. ภาวะผู้นำเป็นผลหรือสิ่งที่ออกเฌยตามมา ที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ของบุคคลต่าง ๆ ในกลุ่มเป็นหลัก

๖. ภาวะผู้นำเป็นบทบาทที่เกิดขึ้นจากการบูรณาการบทบาทของบุคคลอื่น เพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าแก่ระบบสังคม เพราะผู้นำแต่ละองค์กร หรือหน่วยงาน ต่างก็มีหน้าที่ มีบทบาทที่แตกต่างกัน แต่ทุกหน้าที่ต่างก็ช่วยกันพัฒนาความเจริญให้กับสังคม ซึ่งต้องอาศัยการมีภาวะผู้นำทั้งนั้น

๗. ภาวะผู้นำในฐานะที่มุ่งด้านโครงสร้าง เป็นกระบวนการในการริเริ่มและดำรงรักษาโครงสร้างของบทบาทและรูปแบบความสัมพันธ์ของบทบาทต่าง ๆ มีการระบุหน้าที่ของภาวะผู้นำในการทำให้ระบบการตัดสินใจต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพตามโครงสร้างการบริหารจัดการขององค์กร

จากข้อสรุปดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของภาวะผู้นำที่มีในองค์กร ที่มีทั้งในผู้นำและผู้ตามขององค์กรนั้น สามารถนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จทั้งในองค์กรของตนเองและองค์กรอื่น จนขยายสู่องค์กรระดับประเทศ ซึ่งต้องอาศัยการมีภาวะผู้นำทั้งสิ้น

องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางการบริหารการศึกษา

การบริหารจัดการศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลตรงตามมาตรฐานการศึกษาได้นั้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ ดังนี้

๑. ผู้นำ หมายถึง ผู้ซึ่งมีอำนาจบางอย่างเหนือผู้อื่นได้บังคับบัญชา คนที่เป็นผู้นำมีชื่อเรียกต่างๆ เช่น กษัตริย์ ประธานาธิบดี นายกรัฐมนตรี ประธาน ผู้บังคับบัญชา เจ้านาย เป็นต้น ผู้นำบางคนมีบทบาทที่จะบริหารองค์กรแต่บางคนอาจเป็นเพียงสัญลักษณ์ขององค์กรเท่านั้น สำหรับผู้นำทางการบริหารการศึกษาอาจหมายถึง ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่ ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการโรงเรียน วิทยาลัย สถาบัน อธิการบดี หัวหน้ากลุ่มสาระ หัวหน้างาน เป็นต้น ซึ่งบุคคลที่เป็นผู้นำดังที่กล่าวมานอกจากจะได้มีอำนาจตามกฎหมายแล้วยังต้องอาศัยอำนาจที่มีอำนาจเชี่ยวชาญ อำนาจอ้างอิง จึงจะสามารถบริหารจัดการในหน้าที่ของตนเอง ตามบทบาทเฉพาะที่กำหนดไว้ในแต่ละหน้าที่โดยใช้ความสามารถทั้งศาสตร์และศิลป์ ที่จะจูงใจคนในหน่วยงานให้กระทำตามที่ตนต้องการ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรซึ่งต้องอาศัยการมีภาวะผู้นำในทุก ๆ ส่วน

๒. ผู้ตาม หมายถึง ผู้ที่อยู่ในหน่วยงานที่มีบทบาทเป็นลูกน้อง หรือผู้ใต้บังคับบัญชา มีหน้าที่กระทำตามคำสั่ง หรือการมอบหมายงานจากผู้นำ ซึ่งผู้ตามมีอยู่ ๔ ประเภทคือ

R๑ ไม่มีความสามารถและไม่มีความเต็มใจหรือไม่มั่นใจ

R๒ ไม่มีความสามารถแต่มีความเต็มใจหรือมีความมั่นใจ

R๓ มีความสามารถแต่ไม่มีความมั่นใจหรือไม่มั่นใจ

R๔ มีความสามารถและมีความเต็มใจหรือมีความมั่นใจ

ตามทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ของ Paul Hersey and Ken Blanchard มีหลักการว่า ผู้บริหารจะใช้รูปแบบการบริหารงานอย่างไรขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ระดับความพร้อม (Readiness) ของผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งหมายถึง ความสามารถ (Ability) ทักษะความรู้และประสบการณ์และความเต็มใจ (Willingness) ผู้นำจึงต้องสามารถวิเคราะห์ผู้ตาม วิเคราะห์งาน แล้วจัดวางตัวบุคคลให้เหมาะสมกับงาน และจัดงานให้เหมาะสมกับคน (Put the light man in the light job) สำหรับผู้ตามในวงการศึกษาก็คือ ครู บุคลากรทางการศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน นักเรียน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ที่ผู้ตามจำเป็นต้องอาศัยผู้นำที่จะกำหนดบทบาท อำนาจ หน้าที่ ภารกิจ พร้อมทั้งการมอบหมาย การติดตาม การแนะนำ การควบคุม ให้

ภาระงานนั้น ๆ สำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์ ซึ่งผู้ตามก็ต้องมีภาวะผู้นำในการบริหารจัดการตามที่ได้รับคำสั่งหรือมอบหมายงานจากผู้บังคับบัญชา

๓. สถานการณ์ หมายถึง เหตุการณ์ เวลา ช่วงเวลา กำหนดการ สถานที่ โอกาส สภาพะของการทำงานนั้น ๆ เช่น ก่อนเปิดภาคเรียนจะมีการประชุมครู อบรม และชี้แจงการปฏิบัติงาน ก่อนจัดโครงการใด ๆ ก็จะมีคำสั่งในคำสั่งจะกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการอย่างชัดเจน และทำความเข้าใจก่อนปฏิบัติงานจริง ดังนั้นผู้บริหารจะบริหารงานใด ๆ ต้องคำนึงถึงเหตุการณ์ สถานการณ์ ให้เกิดความเหมาะสมกับสถานการณ์นั้นๆ

จากองค์ประกอบดังกล่าวมาการบริหารจัดการทางการศึกษาล้วนต้องอาศัยภาวะผู้นำทั้งผู้นำและผู้ตามที่สอดคล้องกับสถานการณ์นั้นได้อย่างเหมาะสม กลมกลืน เกิดความพึงพอใจต่อผู้นำและผู้ตามและบรรลุเป้าหมายความสำเร็จของงาน

วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำกับการบริหารการศึกษามีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง เพราะในการบริหารการศึกษานั้น ผู้บริหารจะพบกับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ มากมายที่ยากต่อการแก้ไข บางปัญหาขาดความชัดเจนหรือไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการศึกษา ดังนั้นหน้าที่ของผู้บริหารการศึกษาจึงต้องแสวงหาความรู้ ทักษะ และเทคนิควิธีการนำมาแก้ไข พัฒนาการศึกษาให้ไปสู่ความสำเร็จ ผู้บริหารจึงต้องได้รับการพัฒนาอยู่เสมอ จากงานวิจัยของกัลยรัตน์ เมืองสง (๒๕๕๐) ได้สรุปวิธีพัฒนาความเป็นผู้นำของผู้บริหารไว้โดยสรุป ๒๔ วิธี ดังนี้

๑. การสัมมนา หมายถึง การให้สมาชิกช่วยกันระดมความคิดเห็นเพื่อแก้ปัญหา หรือเสนอแนวทางการดำเนินงานในขอบข่ายเนื้อหาสาระที่กำหนด

๒. การประชุมทางวิชาการ หมายถึง การประชุมที่มีวัตถุประสงค์มุ่งให้สมาชิกมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน โดยเน้นบรรยากาศที่เป็นกันเอง สมาชิกมีความรู้ ความสนใจ หรือประสบการณ์พื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องที่จะประชุมพอสมควร

๓. การประชุมเชิงปฏิบัติการ หมายถึง การประชุมเพื่อถกปัญหา หรือประเด็นที่น่าสนใจเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่มีการเตรียมการอย่างรอบคอบ โดยจะต้อง ๑) กำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะ ๒) กำหนดหัวข้อให้กระชับ รัดกุมและชัดเจน ๓) จัดสิ่งอำนวยความสะดวก ไม่ให้มีสิ่งรบกวน ๔) ผู้นำการประชุมต้องควบคุมการประชุมให้ราบรื่น ไม่มีการแสดงความคิดเห็นที่มีอิทธิพลเหนือผู้อื่น ๕) จัดบันทึกผลการประชุมให้ครบถ้วน ๖) สรุปผลการประชุมตามหัวข้อการประชุม

๔. การระดมความคิดเห็น หมายถึง การคิดอย่างสร้างสรรค์ต่อปัญหาใด ๆ อย่างเสรีหลากหลาย ไม่วิจารณ์ความคิดของผู้อื่น ระดมให้คิดให้มากที่สุด แล้วนำไปสู่การประเมินของกลุ่มใหญ่เพื่อหาแนวคิดที่เหมาะสมและเป็นไปได้

๕. การศึกษาดูงาน หมายถึง การนำผู้เรียนไปเรียนรู้นอกสถานที่เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับงาน เพื่อให้ทราบว่สภาพการทำงานจริงมีลักษณะอย่างไร ให้ผู้เรียนมีโอกาสนพญักกับบุคคล สถานที่และสิ่งของต่างๆ ด้วย

ตนเอง การศึกษาดูงาน ประกอบด้วยการดู การฟัง การสัมภาษณ์ การสนทนา การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการมีส่วนร่วม

๖. การอภิปรายเป็นคณะ หมายถึง การอภิปรายร่วมกันโดยกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิประมาณ ๓-๕ คนมีพิธีกรดำเนินการอภิปราย

๗. การบรรยายเป็นคณะ หมายถึง การที่ผู้พูดหรือวิทยากรได้รับมอบหมายให้พูดบรรยายเรื่องใด เรื่องหนึ่งตามลำพัง บรรยายแล้วเสร็จจะกลับหรืออยู่ต่อก็ได้ ไม่มีการให้อภิปรายหัวข้อของคนอื่น ๆ เหมือนการอภิปรายเป็นคณะ

๘. การฝึกงาน หมายถึง การฝึกปฏิบัติงานตามสถาบันหรือองค์กรต่าง ๆ เพื่อเรียนรู้จากการทำงานจริงภายใต้การแนะนำของผู้ร่วมงานในองค์กร

๙. การสอนงาน หมายถึง การแนะนำให้ปฏิบัติงานให้ถูกต้อง โดยปกติจะเป็นการสอนระหว่างการปฏิบัติงาน อาจสอนเป็นรายบุคคลหรือกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งผู้สอนต้องมีความรู้ ประสบการณ์และทักษะในเรื่องนั้นอย่างแท้จริง

๑๐. การหมุนเวียนสับเปลี่ยนงาน หมายถึง การพัฒนาบุคคลที่ประกอบด้วย ๖ ขั้นตอน คือ ๑) การวางแผน ๒) การพิจารณาผู้หมุนเวียนงาน ๓) การพิจารณาตำแหน่งงาน ๔) การสอบถามความสมัครใจ ๕) การดำเนินการหมุนเวียนงาน ๖) การประเมินและติดตามผล

๑๑. การเรียนรู้ทางไกล หมายถึง ระบบการพัฒนาบุคคลที่ออกแบบให้สามารถถ่ายทอดเนื้อหาสาระ ทักษะ เจตคติ โดยใช้ระบบสื่อประสม ซึ่งประกอบด้วย ๑) สื่อวัสดุ ๒) อุปกรณ์ ๓) วิธีการ ๔) สื่อบุคคล ในลักษณะต่างๆ โดยให้ผู้เรียนกับวิทยากรมีการเผชิญหน้ากันน้อยที่สุด ในการสอนทางไกล อาจใช้บทเรียนสำเร็จรูปสั้น ๆ ที่สามารถทำความเข้าใจด้วยตนเอง โดยผู้เรียนศึกษาและหาข้อมูลต่าง ๆ ประกอบตามที่กำหนดในบทเรียน

๑๒. การแสดงบทบาทสมมติ หมายถึง การทดลองสวมบทบาทที่สมมติขึ้นมา โดยเปิดโอกาสให้ผู้แสดงได้พูดก่อน แล้วนำไปเป็นประเด็นเพื่อวิเคราะห์ปัญหา แล้วให้ผู้แสดงและกลุ่มชี้ประเด็นว่าได้เรียนรู้อะไรจากพฤติกรรมของตัวละคร เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

๑๓. การใช้บทเรียนแบบโปรแกรม หมายถึง การเรียนรู้ด้วยตนเองรูปแบบหนึ่งที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามลำดับขั้นตอนความสามารถของตนเอง และแก้ไขปฏิบัติการตอบสนองด้วยตนเอง ผู้เรียนจะเป็นผู้ปฏิบัติกิจกรรมที่ออกแบบไว้ ทำแบบฝึกหัดและได้ผลย้อนกลับเป็นการเสริมแรง

๑๔. เกมการบริหาร หมายถึง การจำลองสถานการณ์จริงขึ้นมาเพื่อให้ผู้เรียนได้ทดลองเผชิญเหตุการณ์ ผู้เรียนจะมีโอกาสฝึกวินิจฉัย และคัดเลือกแนวทางการแก้ปัญหาที่เหมาะสม

๑๕. กรณีศึกษา หมายถึง การให้รายละเอียดของสถานการณ์ข้อเท็จจริง เพื่อเป็นหลักฐานในการอภิปรายและแก้ปัญหา เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทดสอบแนวคิดของตนเองกับแนวคิดของผู้อื่น ทั้งนี้ต้องสร้างบรรยากาศที่เปิดกว้าง มีอิสระและเป็นกันเอง ในขั้นการวิเคราะห์ กรณีต้องพิจารณาที่บุคคล สถานการณ์ วิธีการ ขั้นตอน สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ว่าสิ่งใดที่กระทบต่อองค์การจะแก้ไขหรือพัฒนาอย่างไร

๑๖. การใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน หมายถึง การเรียนรู้ด้วยตนเองรูปแบบหนึ่งที่อาศัยบทเรียนที่ถูกออกแบบมาให้ผู้เรียนเรียนจากคอมพิวเตอร์ โดยมีเนื้อหาสาระตามที่ผู้ออกแบบกำหนด ผู้เรียนสามารถทำการโต้ตอบกับเครื่อง ทราบผลการปฏิบัติและได้รับการเสริมแรง การเรียนรู้จะเร็วหรือช้าอยู่กับความสามารถของผู้เรียน

๑๗. การเรียนรู้แบบออนไลน์ หมายถึง การเรียนรู้ที่อาศัยคอมพิวเตอร์และระบบเครือข่ายโทรคมนาคม โดยผู้เรียนจากคอมพิวเตอร์ลูกข่ายที่เชื่อมกับระบบเครือข่าย สามารถโต้ตอบกับแม่ข่ายซึ่งอยู่ไกลออกไปได้ทันทีหรือเกือบจะทันที

๑๘. การฝึกประสาทสัมผัส หมายถึง การฝึกให้ผู้เรียนระมัดระวังผลของพฤติกรรมและทัศนคติของตนที่มีต่อผู้อื่น ช่วยให้เข้าใจตนเองและผู้ร่วมงานและสร้างความสัมพันธ์เชิงบวก เน้นการแก้ปัญหาโดยการทดลอง โดยให้ผู้เรียนเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น มีการแสดงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากการประสบการณ์ของตนเพื่อทดสอบความมีมนุษยธรรมของตนกับผู้อื่น ผู้เรียนจะคิดค้นหาคำตอบและประเมินผลย้อนกลับที่เป็นปฏิกิริยาโต้ตอบจากผู้อื่นและสรุปสิ่งที่ตนเรียนรู้จากการทำปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่ม

๑๙. กิจกรรมพัฒนาจิต หมายถึง การฝึกปฏิบัติกิจกรรมที่มุ่งเสริมสร้างความมั่นคงทางอารมณ์และความพลังของจิตใจ ให้มีความสงบเยือกเย็น เช่นการฝึกสมาธิเพื่อให้จิตใจเหมาะแก่การใช้สติปัญญาในการวิเคราะห์สภาพการและปัญหาในการทำงานและการดำเนินชีวิต

๒๐. กิจกรรมนันทนาการ หมายถึง การร่วมกันทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง เช่น การร้องเพลง การปรบมือเป็นจังหวะพร้อมกัน การร้องเพลงประกอบท่าทาง การเล่นเกมสั้นๆ เป็นต้น โดยเน้นการทำกิจกรรมเป็นกลุ่ม เพื่อมุ่งเปลี่ยนทัศนคติและสร้างความสัมพันธ์ ตลอดจนสร้างความสนุกสนานให้กับผู้เรียน

๒๑. กลุ่มทำงาน หมายถึง การฝึกการทำงานร่วมกัน โดยฝึกภาวะความเป็นผู้นำ ผู้ตาม การร่วมกันในการวางแผน การคิด และเป็นการฝึกการตัดสินใจร่วมกันในระดับกลุ่ม

๒๒. การสนทนาวงกลม หมายถึง การจัดให้ผู้เข้าร่วมสนทนานั่งเป็นวงกลมเพื่อแสดงทัศนะความรู้สึกความคิดเห็นต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยวิทยากรเปิดประเด็นก่อน แล้วกระตุ้นให้แต่ละคนมีส่วนร่วมในการสนทนา

๒๓. เทคนิค เอไอซี หมายถึง การทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน ๓ ขั้นตอนคือ ๑) ขั้นตอนกำหนดความต้องการ ๒) ขั้นตอนอภิปรายและแสดงความคิดเห็น ๓) ขั้นตอนแก้ปัญหาหรือควบคุมกระบวนการให้บรรลุเป้าหมาย

๒๔. เกมการศึกษา หมายถึง กิจกรรมกลุ่มที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ในบรรยากาศที่ตื่นเต้น สนุกสนาน ไม่เบื่อ เพื่อช่วยพัฒนาทักษะในการทำงานเป็นทีม ทักษะในการเป็นผู้นำ ผู้ตัดสินใจ พัฒนาไหวพริบ ความคล่องตัวและประสาทสัมผัสต่างๆ

จากวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำที่กล่าวมาทั้งหมด สามารถเลือกวิธีการใดวิธีการหนึ่ง หรือหลาย ๆ วิธีนำมาใช้พัฒนาให้เกิดภาวะผู้นำตามความเหมาะสม แล้วแต่สถานการณ์ โอกาส งบประมาณ และเวลาสำหรับผู้ นำ ผู้ตาม ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ อันนำไปสู่ความสามารถ ศักยภาพ ในการพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพต่อไป

แนวทางการนำภาวะผู้นำทางการศึกษาไปใช้ประโยชน์

ในทุกวงการทั้งเล็กใหญ่ทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาชน ต่างมีความต้องการผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการให้องค์กรนั้น บริหารงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ทั้งสิ้น สิ่งที่ทำให้ความสำเร็จเกิดขึ้นได้คือ การมีภาวะผู้นำของผู้บริหารในการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การจัดการศึกษาก็เช่นเดียวกันต้องการผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถ มีเทคนิควิธีการที่จะจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายของชาติ ของหลักสูตร ชุมชนและสังคม ดังนั้นการนำภาวะผู้นำมาใช้ในการศึกษาได้อย่างไรนั้น ผู้เขียนจึงขอสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

๑. การนำภาวะผู้นำมาใช้สำหรับผู้บริหาร ทั้งผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่ ผู้อำนวยการโรงเรียน หรือรองผู้อำนวยการ อธิการบดี รองอธิการบดี หรือผู้ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งผู้บริหารการศึกษาทุกระดับ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา หรืออุดมศึกษา ล้วนเป็นผู้ที่มีภาระหน้าที่ในการจัดการศึกษาทั้งสิ้น การจะบริหารการศึกษาทุกระดับให้สำเร็จได้นั้น ผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำ ตามทฤษฎีภาวะผู้นำด้านคุณลักษณะ ด้านพฤติกรรม และทฤษฎีผสมผสานในรูปแบบที่ทันสมัยเหมาะสมกับเหตุการณ์ สถานการณ์ รูปแบบสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบัน ผู้ที่เป็นผู้บริหารหรือเตรียมตัวเป็นผู้บริหารจะได้เตรียมฝึกตนเองตามหลักการ ทฤษฎีของภาวะผู้นำ ซึ่งถ้าผู้บริหารรู้จักบริหารงานโดยใช้ทฤษฎีภาวะผู้นำ ผสมผสานกับทฤษฎีการบริหารการศึกษา ผสมผสานกับเหตุการณ์ สถานการณ์ได้อย่างเหมาะสมจนเกิดผลงานที่มีประสิทธิภาพ แสดงว่าผู้นำมีภาวะผู้นำทางการบริหาร ส่งผลต่อประสิทธิภาพของงาน ดังนั้นภาวะผู้นำที่นำมาใช้กับการบริหารทางการศึกษามีประโยชน์โดยตรงต่อตัวผู้บริหารเองซึ่งจะส่งผลต่องานอย่างแน่นอน เพราะผู้บริหารมีตำแหน่งในฐานะผู้บังคับบัญชา มีอำนาจในการควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชาโดยตรงอยู่แล้ว

๒. การนำภาวะผู้นำมาใช้ในการบริหารงาน องค์กรใดที่มีการบริหารที่ดีจะนำความสำเร็จมาให้ถ้าขาดการบริหารที่ดีก็จะเกิดความล้มเหลว นอกจากภาวะผู้นำที่มีในตัวผู้บริหารเองแล้ว การบริหารที่มีกลยุทธ์ที่ดีของผู้บริหารจะนำความสำเร็จมาให้ โดยผู้บริหารใช้หลักการบริหารงานที่ดี มีความเหมาะสมกับบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ คือเทคนิคการบริหารงานที่ยึดหลักการของภาวะผู้นำนั่นเอง

๓. การนำภาวะผู้นำมาใช้กับผู้ตามหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงาน เมื่อได้รับคำสั่ง ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติงานใด ๆ ผู้ใต้บังคับบัญชาก็จะมีผู้อยู่ในงานที่เป็นลูกน้องตามลำดับไปเรื่อยๆ ดังนั้นผู้ใต้บังคับบัญชาทุกระดับจึงต้องมีภาวะผู้นำเช่นเดียวกันในการปฏิบัติงานที่ตนได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วง เพราะความเป็นผู้นำย่อมมีอยู่ในตัวของทุกคน ที่สามารถตัดสินใจทำงาน การจัดการศึกษาในปัจจุบันและอนาคตมีรูปแบบที่เปลี่ยนไป เพราะสภาพเศรษฐกิจ การเมือง สังคมวัฒนธรรมเทคโนโลยี และสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เปลี่ยนแปลง ด้วยสาเหตุของการเพิ่มจำนวนของประชากร การลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ การแข่งขันด้านการค้าของประเทศมหาอำนาจ ฯลฯ ความสามารถของผู้บริหารประเทศเท่านั้นที่จะนำประเทศของตนให้ก้าวพ้นจากความขาดแคลน การต่อสู้กับภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรง เป็นหน้าที่ของผู้นำประเทศที่จะเพิ่มศักยภาพของประชากรให้มีความสามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่รอดให้ได้ ท่ามกลางกระแสการเมือง การเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและเทคโนโลยีที่ถาโถมเข้า

มาอย่างไม่อาจสกัดกั้นไว้ได้ ผู้ที่แข็งแกร่งกว่าย่อมได้เปรียบผู้ที่อ่อนแอ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารระดับประเทศและกลุ่มประเทศในเอเชียที่ต้องร่วมมือกันในการช่วยเหลือกันทางด้านการค้า การศึกษา การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เป็นต้น เรื่องที่ผู้บริหารประเทศต้องเปลี่ยนแปลงสำคัญที่สุด ก็คือ “การศึกษา”

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ เน้นที่การพัฒนาศักยภาพของคน จากแผนฉบับก่อนๆ ที่มุ่งเน้นด้านการแข่งขันทางเศรษฐกิจ แต่ไปไม่รอดเพราะขาดการพัฒนาศักยภาพของคนเพราะคนเป็นผู้บริหารจัดการค้า จากรายงานเรื่อง ความสามารถในการแข่งขันระดับนานาชาติ พ.ศ. ๒๕๔๑ ของสถาบันระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนาการบริหารจัดการ ซึ่งเปรียบเทียบขีดความสามารถของประเทศไทยกับประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมและเริ่มพัฒนาอุตสาหกรรม รวม ๔๖ ประเทศ พบว่า ขีดความสามารถของประเทศไทย ปี ๒๕๔๑ อยู่ในอันดับที่ ๓๙ ลดลงจากปี ๒๕๔๐ ซึ่งอยู่ในอันดับที่ ๒๙ และในด้านการศึกษาอยู่ในอันดับที่ ๔๔ แม้ว่าประเทศไทยจะมีค่าใช้จ่ายด้านการศึกษามากถึงร้อยละ ๔.๔ สูงกว่าประเทศเพื่อนบ้านทั้งหมด (สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา. ๒๕๔๘) ประกอบกับผลการประเมินคุณภาพการศึกษาระดับชาติในปี ๒๕๕๐ พบว่า ผู้เรียนในระดับปฐมวัย ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ เพียงร้อยละ ๑๑.๑ , ๑๐.๔ มีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร ร้อยละ ๑๘.๒ , ๑๑.๔ มีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้ ร้อยละ ๒๘.๑ , ๒๔.๐ ตามลำดับ ระดับอาชีวศึกษาการผลิตกำลังแรงงานไม่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ผู้สำเร็จการศึกษาขาดทักษะความรู้พื้นฐานที่จำเป็นตลอดทั้งปัญหาการทะเลาะวิวาท และอัตราการศึกษาต่อระดับอาชีวศึกษาลดลง ส่วนระดับอุดมศึกษา คุณภาพโดยรวมไม่เป็นที่น่าพอใจ ทั้งเรื่องจัดการเรียนการสอน การวิจัย เมื่อเปรียบเทียบกับนานาชาติ การผลิตกำลังแรงงานระดับอุดมศึกษาไม่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีในสถานประกอบการ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. ๒๕๕๒)

สรุป

สังคมโลก สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงทุกด้าน จำเป็นที่ผู้นำ ผู้บริหารทุกระดับต้องปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการองค์กร เพื่อให้องค์กรนั้นอยู่รอด ประเทศไทยจึงเป็นประเทศหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงเรียกว่า ปฏิรูปประบบราชการ ปฏิรูปการศึกษา ปฏิรูปการเมือง เป็นต้น ในวงการศึกษาก็ปรับกลยุทธ์การทำงานเสียใหม่ เช่นปฏิรูประเบียบราชการ ปฏิรูปบุคคลและบุคลากร ปฏิรูปการเรียนรู้ การปฏิรูปการศึกษานั้นได้

ดำเนินการมาครบรอบ ๙ ปี แต่ผลการประเมินคุณภาพผู้เรียนออกมายังไม่เป็นที่น่าพอใจ ในทางตรงกันข้ามคุณภาพผู้เรียนมีแนวโน้มลดลงในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น ตัวบ่งชี้ของความสำเร็จ (หลักเสียงใช้คำว่า ล้มเหลว) อย่างที่ควรจะเป็น เป็นเครื่องบ่งบอกถึงภาระของผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาในรอบที่สอง (พ.ศ. ๒๕๕๒ – ๒๕๖๑) หรือในทศวรรษหน้า ว่าต้องร่วมมือกันในการบริหารจัดการศึกษาในรูปแบบใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผู้ที่เป็นบุคคลสำคัญในการจัดการคือ ผู้บริหารการศึกษา ที่มีใช้เพียงอยู่ในตำแหน่ง หรือได้รับมอบหมาย แต่ผู้บริหารยุคใหม่ ต้องเป็นผู้บริหารมืออาชีพ ที่มีภาวะของความเป็นผู้นำสูง ประกอบด้วยการเป็นผู้นำทั้งจิตและวิญญาณ จึงจะนำพาองค์กรฝ่าฝืนกับวิกฤติที่เกิดขึ้นได้ในขณะนี้

กมล รักสวน. “ความพึงพอใจในการทำงานของอาจารย์ในมหาวิทยาลัย”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตร มหาบัณฑิต (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา)**. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

กวี วงศ์พุม. **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เสริมวิชาชีพบัญชี, ๒๕๓๙.

กิติ ตัยคานนท์. **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : เพลออักษร, ๒๕๔๓.

ติน ปรัชญาพฤทธิ. **ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วม**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๗.

ธงชัย สันติวงษ์. **องค์การและการบริหารการศึกษากิจการแผนใหม่**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๙.

นิติรัฐ วรรณวิริยวัตร. “การบริหารงานแบบพุทธวิธีของโรงเรียนพระปริยัติธรรม อำเภอเมืองเชียงใหม่”.

วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.

พนัส หันนาคินทร์. **หลักการบริหารโรงเรียน**. กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๒๔.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **ภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๖.

ภิญโญ สาร. **หลักการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ศุภสภา, ๒๕๒๖.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ยุ้งยุทธ เกษสาคร. **ภาวะผู้นำและการจูงใจ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป. สัมพันธ์ พานิช, ๒๕๓๓.

วรภาส ประสมสุข และนิพนธ์ กิनावงศ์. “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม”. **วารสารศึกษาศาสตร์**. ๑๘ (๒) (พฤศจิกายน ๒๕๔๙ – มีนาคม ๒๕๕๐).

สนอง เครือมาก. **คู่มือครูใหญ่อาจารย์ใหญ่**. กรุงเทพมหานคร : สยามศิลป์การพิมพ์, ๒๕๓๗.

สมบูรณ์ สุขสำราญ. “พุทธศาสนากับการเมือง”. **วารสารสังคมศาสตร์**. (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๔๓) : ๘.

สมพงษ์ เกษมสิน. **การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

Barbara Kellman. **Leadership as a Political Act in Leadership : Multidisciplinary Perspectives**. New Jersey : Prentice Hall, ๑๙๘๔.

Hodge & Johnson. **Management and Organization Behavior**. New York : John Willey & Sons, 1970.

กลยุทธ์การบริหารสถานศึกษาตามแนวทางพระพุทธศาสนา
Strategy of School Administration According to Buddhist

พระปลัดบัญญัติ สุจิตโต (รอดตุ้ม)¹¹

บทคัดย่อ

ในการพัฒนาสมรรถนะในการปฏิบัติงาน ต้องมีการวางกลยุทธ์การบริหารจัดการสถานศึกษาสู่ความสำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีการวางแผนกลยุทธ์ที่ปฏิบัติได้จริงและการประเมินแผนงานตามรูปแบบที่เหมาะสมกับโครงการนั้น ในการบริหารและการพัฒนาสมรรถนะในการปฏิบัติงาน ต้องสอดคล้องกับนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ นโยบายต้นสังกัด และต้องปฏิบัติตามกฎ ระเบียบราชการ มุ่งเน้นการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่ดำเนินงานตามวงจร PDCA ของเดิมมี การมอบหมายงาน การกำกับติดตามงาน จัดบริหารงานสู่สากล เพื่อผลิตและพัฒนาผู้เรียน หรือกำลังคนสู่ประชาคมอาเซียน ใช้แนวทางการระดมทรัพยากรและการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการสถานศึกษา ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการสถานศึกษา

ทั้งนี้ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษาในด้านการครองตนตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ด้านการครองคนตามหลักสังคหวัตถุ ๔ และด้านการครองงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษานำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติตนเป็นผู้บริหารสถานศึกษา ที่ดี เพราะไม่เพียงแต่จะสอนผู้ได้บังคับบัญชาด้วยคาพูดเท่านั้น แต่ต้องมีความรู้ควบคู่กับการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีมีคุณธรรมแก่คนทั่วไป ปฏิบัติหน้าที่ยึดหลักผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน เมื่อยึดหลักพุทธธรรมแบบนี้ได้แล้วผู้ได้บังคับบัญชาจะมองเห็นการเป็นบุคคลที่มีคุณธรรม จริยธรรมเป็นสิ่งดีงามที่ควรยึดถือปฏิบัติร่วมกัน จึงเกิดการร่วมมือกันพัฒนาองค์กรให้ประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ

Abstract

In the development of performance. The school management strategy must be achieved to achieve the set objectives. Strategic planning is practiced and project evaluation is appropriate for the project. In management and development of performance. Must comply with the Ministry of Education policy. Affiliation Policy And must follow the rules. Government regulations that Focus on Performance Management, which operates the PDCA cycle of Demand Assignments. Supervision of management activities to international To produce and develop learners. Or manpower to the ASEAN community. Use resource mobilization and networking from all sectors. To improve the quality of school management. Use information technology to manage the school.

¹¹นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

The application of Buddhist principles in the administration of educational institutions in the field of self-perfection according to the seven virtues of the 4 ruling people and the management of the four functions of the school administrators to help people. The school administration applied to the practice of good school administrators because not only taught the subordinates by speech only. It must have knowledge along with the behavior to be a good example of morality to the people. Performing duties are based on the common interests rather than personal interests. When this Buddhist principle is adopted, the subordinate will see the moral person. Ethics is a good thing to do. Collaboration to develop a successful and effective organization.

บทนำ

การศึกษามีบทบาทและมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของคนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันถือว่าเป็นยุคที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและเทคโนโลยี สิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมจึงกลายเป็นปัญหาที่ทำให้หลายๆ ฝ่ายต่างต้องหันกลับมาทบทวนด้านต่างๆ ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลง เพื่อให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมให้ดีขึ้น ด้วยเหตุนี้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙) จึงได้กำหนดทิศทางและยุทธศาสตร์ในการพัฒนาด้านต่างๆ เพื่อป้องกันปัจจัยเสี่ยงที่สังคมไทยต้องเผชิญ และเสริมรากฐานของประเทศด้านต่างๆ ให้เข้มแข็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกช่วงวัยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง มีความพร้อมทั้งด้านร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีสติปัญญาที่รอบรู้ และมีจิตใจที่สำนึกในคุณธรรม จริยธรรม มีความเพียร มีโอกาสและสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต ควบคู่กับการเสริมสร้างสภาพแวดล้อมในสังคมและสถาบันทางสังคมให้เข้มแข็ง และเอื้อต่อการพัฒนาคน และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ (แก้ไขเพิ่มเติม) ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๔๕ หมวด ๑ มาตรา ๖ มีความมุ่งหมายและหลักการว่า ในการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขซึ่งแสดงให้เห็นถึงการสนับสนุนให้นาหลักพุทธธรรมทางศาสนามาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาชีวิต¹²

หลักพุทธธรรมกำลังได้รับความสนใจที่จะศึกษาและเป็นประเด็นที่สำคัญที่ทำให้นักการศึกษาในสาขาต่างๆ ของไทยได้กลับมาทบทวนและให้ความสนใจในการนำหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าไปประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาเพื่อการบริหารจัดการและพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างแท้จริง เพื่อให้สถานศึกษาสามารถขับเคลื่อนและ/หรือเพื่อเป็นการป้องกันหรือแก้ปัญหาต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นให้

¹²กระทรวงศึกษาธิการ, หมวด ๕ : พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์และพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๖), หน้า ๗๓.

ผ่านพ้นไปด้วยดี จึงมีการนำหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาซึ่งเปรียบเสมือนสายโลหิตแห่งวัฒนธรรมที่แน่นอยู่ในความรู้สึก และหล่อเลี้ยงจิตใจของคนไทย สังคมไทยมานาน เข้ามาสอน มาประยุกต์ใช้เพื่อให้รู้จักความจริงตามธรรมชาติและของชีวิต สอนให้รู้จักตนเองพิจารณาแก้ไขปัญหา และพัฒนาตนเองด้วยเหตุผล โดยอาศัยการสอนที่เรียกว่า หลักธรรม พร้อมกันนี้ได้มีการนำหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องกำกับในการบริหารสถานศึกษาในทุกๆ ด้าน เพื่อสร้างความเชื่อถือ การยอมรับของสังคม ตลอดจนการสร้างคามพึงพอใจให้กับผู้ได้บังคับบัญชาที่สามารถปฏิบัติหน้าที่ภายใต้กรอบแห่งพระพุทธศาสนา จึงอาจกล่าวได้ว่า คุณธรรมและจริยธรรมถือเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีแห่งการดำเนินบทบาทหน้าที่ของการเป็นผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีที่ได้รับการยอมรับนับถือ ความเชื่อถือจากบุคคลต่างๆ ทั้งในองค์กร หน่วยงานทางการศึกษาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และสังคมทั่วไป เพราะเมื่อไรก็ตามที่ผู้บริหารสถานศึกษาขาดคุณธรรมและจริยธรรมย่อมส่งผลกระทบต่อหลักบริหารงาน และภาพลักษณ์ของสถานศึกษาให้เสื่อมลง และนำมาซึ่งความล่มสลายของสถานศึกษาในอนาคตเช่นกัน

การบริหารการศึกษา

การบริหารการศึกษา หมายถึง การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ขององค์การทั้งกิจกรรมหลักและกิจกรรมสนับสนุน กระบวนการบริหารจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยบุคคลที่จะดำเนินกิจกรรมเหล่านั้นให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ โดยจะต้องรู้และเข้าใจว่าบุคคลดังกล่าวนี้มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบและบทบาทหน้าที่ต่อองค์การอย่างไร นอกจากนี้บุคคลดังกล่าวนี้จะต้องมีความรู้ ความสามารถและทักษะในด้านใดบ้าง รวมถึงพฤติกรรมและการเจริญก้าวหน้าในสายอาชีพและการประกอบอาชีพอย่างไรบ้าง ทั้งนี้ งานบริหารการศึกษา (Tasks of Educational Administration) นิยมแบ่งออกเป็น ๖ งาน ดังนี้¹³

๑. การบริหารงานวิชาการ (Academic Affairs Administration) งานวิชาการประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญคือ หลักสูตร การเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ การนิเทศ การวัดผลและประเมินผล

๒. การบริหารงานบุคลากร (Personal Administration) งานบุคลากรประกอบด้วย กิจกรรมที่สำคัญ คือ การจัดหาบุคลากร การบำรุงรักษาบุคลากร การพัฒนาบุคลากร และการให้บุคลากรพ้นจากงาน

๓. การบริหารงานกิจการนักเรียนนักศึกษา (Student Affairs Administration) งานกิจการนักเรียนนักศึกษาประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญ คือ การสำรวจผู้เข้าเรียนและการพยากรณ์ปริมาณนักเรียน การรับ การแบ่งกลุ่มและการเลื่อนชั้น การรายงานเกี่ยวกับนักเรียน การส่งเสริมวินัยการแนะแนว การบริการสุขภาพ และกิจกรรมต่างๆ ของนักเรียน

¹³จิต ปุริโสทม, “งานบริหารการศึกษา”, ในคอลัมน์ ด้วยศรัทธามหาชัย, คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๒, หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

๔. การบริหารงานธุรการ การเงิน และการพัสดุ (Executive Fiscal and Commodity Administration) งานธุรการ การเงิน และการพัสดุประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญๆ คือ งานเอกสารงานสารบรรณ การจัดสำนักงาน การบัญชี การรับ-จ่ายเงิน การงบประมาณ การจัดซื้อจัดจ้าง การควบคุมพัสดุ ตลอดจนการจำหน่าย

๕. การบริหารงานอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อม (School Plan Environment Administration) การบริหารอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญๆ คือ การเลือกสถานที่ การสร้าง การใช้ การปรับปรุง การบำรุงรักษา การซ่อมแซม การตกแต่ง การกำจัดสิ่งปฏิกูล

๖. การบริหารงานสัมพันธ์กับชุมชน (Community Relationship Administration) การบริหารงานสัมพันธ์กับชุมชนประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญๆ คือ การประชาสัมพันธ์ การประชุมผู้ปกครอง การเยี่ยมบ้านนักเรียน การรายงานเกี่ยวกับนักเรียน การให้บริการแก่ชุมชนใช้สถานที่จัดกิจกรรมต่างๆ การนำนักเรียนพัฒนาชุมชนและสาธารณสถานต่างๆ สมาคมผู้ปกครอง และสมาคมศิษย์เก่า

กระบวนการบริหารสถานศึกษา

การบริหารการศึกษา เป็นการดำเนินงานที่มีกระบวนการวิธีหรือมีการกำหนดขั้นตอนในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งจะแสดงขอบเขตของหน้าที่ต่างๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบของผู้บริหารสถานศึกษาในการดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จ มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุดกระบวนการบริหารการศึกษา (Administration Process) สามารถสังเคราะห์ได้ ๔ ขั้นตอน หน้า คือ¹⁴

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การตัดสินใจในปัจจุบันว่าจะดำเนินกิจกรรมอะไรในอนาคต มีการกำหนดวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่จะทำ วิธีดำเนินการ ทรัพยากรที่ต้องใช้ ตลอดจนการประเมินผล

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การจัดหา รวบรวมและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรต่างๆ อันได้แก่ คน เงิน และวัสดุอุปกรณ์กับหน้าที่การทำงานเพื่อดำเนินตามที่กำหนดไว้ในแผน

๓. การอำนวยการ (Direction) เมื่อได้วางแผนไว้แล้วและได้จัดองค์การ ซึ่งหมายถึง ได้มีจัดหาทรัพยากรพร้อม ก็เป็นขั้นตอนของการดำเนินการซึ่งผู้บริหารต้องอำนวยการให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ อาจจะสั่งการ นิเทศ อำนวยการความสะดวก จูงใจ เป็นต้น

๔. การประสานงาน (Coordinating) ในการบริหารงานนั้นอาจมีบุคคลหลายคน หรือหลายฝ่ายหลายแผนกเป็นผู้ดำเนินการ จึงจำเป็นต้องมีการประสานงานให้การดำเนินงานเป็นเอกภาพไปในทิศทางเดียวกัน ไม่ซ้ำซ้อน ไม่ขัดแย้ง เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน อาจจะประสานงานโดยการประชุมสัมมนา รายงาน เป็นต้น

นอกจากนี้ นักบริหารการศึกษายังมีหน้าที่อีก ๕ ประการ ตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDC ดังนี้

P คือ Planning หมายถึง การวางแผนงาน เป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

¹⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕.

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและกระจายอำนาจ

S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารที่ดีต้องมีมนุษยสัมพันธ์และมีภาวะผู้นำ

C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา

ในยุคปัจจุบันผู้บริหารสถานศึกษาจะนำพาโรงเรียนประสบผลสำเร็จตามภารกิจและบทบาทหน้าที่ที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะที่เอื้อต่อการบริหารจัดการโดยเน้นผลประโยชน์ของนักเรียนและชุมชนเป็นหลักสำคัญ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดให้แต่ละสถานศึกษามีผู้อำนวยการสถานศึกษาเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการและมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้¹⁵

๑. บริหารกิจการของสถานศึกษาหรือส่วนราชการให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎระเบียบข้อบังคับของทางราชการและของสถานศึกษาหรือส่วนราชการ รวมทั้งนโยบายและวัตถุประสงค์ของสถานศึกษาหรือส่วนราชการ

๒. ประสานการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา รวมทั้งควบคุมดูแลบุคลากร การเงินการพัสดุ สถานที่และทรัพย์สินของสถานศึกษาหรือส่วนราชการ ให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบและข้อบังคับของทางราชการ

๓. เป็นผู้แทนของสถานศึกษาหรือส่วนราชการในกิจการทั่วไป รวมทั้งการจัดทำนิติกรรมสัญญาในราชการของสถานศึกษาหรือส่วนราชการตามวงเงินงบประมาณที่สถานศึกษาหรือส่วนราชการได้รับตามที่ได้รับมอบอำนาจ

๔. จัดทำรายงานประจำปีเกี่ยวกับกิจการของสถานศึกษาหรือส่วนราชการเพื่อเสนอต่อคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา

๕. อำนาจหน้าที่ในการอนุมัติประกาศนียบัตรและวุฒิปัตร์ของสถานศึกษาให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด

๖. ปฏิบัติงานอื่นตามที่ได้รับมอบหมายจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ปลัดกระทรวงเลขาธิการสภาการศึกษา เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เลขาธิการคณะกรรมการการ

¹⁵เมตต์ เมตต์การุณจิต, การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม : ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและราชการ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทบุ๊ค พอยท์ จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗๐.

อุดมศึกษา เลขาธิการคณะกรรมการการอาชีวศึกษา และผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา รวมทั้งงานอื่นที่กระทรวงมอบหมาย

ทั้งนี้ นักบริหารการศึกษายุคใหม่ต้องเตรียมรับกับโลกใหม่และต้องเตรียมตนเองให้มีคุณสมบัติและขีดความสามารถที่เหมาะสมคือ

๑. การเป็นผู้รอบรู้และก้าวทันเทคโนโลยีในหลายๆ ด้าน (technology-oriented) ซึ่งผู้บริหารไม่จำเป็นจะต้องรู้รายละเอียดแต่ต้องตามทัน เข้าใจ และสามารถตัดสินใจในทางการจัดการและวิชาการที่ทำให้ได้ประโยชน์จากเทคโนโลยีต่างๆ ในช่วง ๒๐ ปีที่ผ่านมาเราจะต้องคิดถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศไว้ใช้ในองค์กร โดยมีนักบริหารแทบจะไม่ต้องมีความรู้ ความเข้าใจอะไรมากนัก เพียงหาคนที่มีความรู้ความสามารถมาช่วยงานเท่านั้นเอง แต่ในปัจจุบันเทคโนโลยีซับซ้อนมากขึ้น ฝ่ายบริหารจะต้องดำเนินการอย่างถูกต้องและชัดเจน ซึ่งถ้าดำเนินการดังที่เคยปฏิบัติในอดีตก็จะก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อองค์กรได้ ดังนั้นผู้บริหารต้องใส่ใจและพัฒนาตนเองให้มีทักษะทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

๒. การเป็นนักการเงิน (financial manager) ในปัจจุบันและอนาคตแหล่งเงินและทรัพยากรจะมีมาจากหลายแหล่ง และแหล่งเงินจากรัฐบาลกลางจะค่อยๆ ลดความสำคัญลง แต่จะมีแหล่งเงินอื่นๆ ทั้งจากภายในชุมชน องค์กรภาคประชาการอื่นๆ นอกสายการศึกษาที่ต้องมารับบริการภาคเอกชน และผู้มารับบริการ ด้านการศึกษาและวิชาการต่างๆ แต่เงินและทรัพยากรต่างๆ ก็จะมีอย่างจำกัด ต้องมีการดูแลให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ต้องมีการเรียนรู้ศัพท์เทคนิคด้านการเงินต่างๆ และต้องรู้วิธีที่จะต้องใช้เพื่อการวิเคราะห์โครงการและงานต่างๆ

๓. การเป็นนักสื่อสารและประชาสัมพันธ์ (communicators and public relations) โลกวิชาการใหม่จะมีสิ่งดีๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อนในอดีตและจำเป็นที่ประชาชนผู้รับบริการการศึกษาจะต้องทำความเข้าใจ ฝ่ายบริหารเองจะต้องทำหน้าที่เป็นนักสื่อสาร สร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้น ทำให้ประชาชนผู้บริโภคได้เข้าใจในคุณประโยชน์ของการศึกษาในแนวทางใหม่ๆ

๔. การเป็นนักการตลาด (marketing man) มีสิ่งใหม่ๆ มากมายที่จะเป็นประโยชน์ในวงการการศึกษาที่ต้องการแหล่งเงินและทรัพยากรสนับสนุน นักบริหารการศึกษาไม่ได้มีหน้าที่ไ้ขายหรือแสวงหาเงินและทรัพยากร หรือทำกำไรแต่เพียงอย่างเดียว การที่นักบริหารการศึกษายุคใหม่จะต้องรู้เรื่องการตลาด การทำให้สินค้าและบริการได้มีการนำไปใช้ประโยชน์

๕. การเป็นนักกฎหมาย (law and legally concerned) ในการบริหารจะต้องมีการทำสัญญาหรือดำเนินการตามพันธสัญญามากมาย โดยเฉพาะทางด้านทรัพยากรมนุษย์หรือการจ้างคนงาน ในอดีตนั้นการจ้างคนจะต้องจ้างเพียง ๑ ครั้งก็จะอยู่ได้ไปตลอดชีวิต แต่ในปัจจุบันและอนาคตมีการจ้างงานคนที่จ้างให้ทำงานที่มีลักษณะเฉพาะจ้างคนจากภายนอกเป็นการเฉพาะกาลและเฉพาะกิจ สัญญาการว่าจ้างก็จะมีมากมายไปตามลักษณะของงานและโครงการ เช่นเดียวกับการดำเนินการจัดซื้อหรือจัดจ้างที่มีความซับซ้อนแต่ต้องชัดเจนเป็นธรรม ต้องรัดกุมและนำไปสู่การบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๖. การเป็นนักการเมือง (politician) นักการเมืองในที่นี้หมายถึง คนที่ต้องเข้าใจกลไกของระบบผลประโยชน์ การต้องเจรจาประสานงานกับกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ที่จำเป็นต้องได้ประโยชน์จากระบบ

การศึกษา นักลงทุนเข้ามาในเขตการศึกษาใดเขาก็ต้องการให้เขตพื้นที่นั้นๆ มีศักยภาพด้านกำลังคนที่จะทำให้ต้นทุนดำเนินการของเขาเป็นไปอย่างต่ำที่สุด นอกจากนี้ระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทยแบบเดิมก็ยังคงมีอยู่ นักบริหารที่มีความซื่อสัตย์ ตรงไปตรงมาแต่ไม่มีความสามารถที่จะประนีประนอม โดยไม่เสียหลักการของการศึกษาก็จะอยู่ได้ยากและจะไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายๆ ที่จะต้องทำงานร่วมกัน

๗. การเป็นนักตัดสินใจ (decision makers) ปัจจุบันโลกเคลื่อนที่และเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วหลายๆ อย่างที่เป็นปัญหาและไม่ตัดสินใจจะส่งผลเสียต่อระบบนั้นๆ อย่างรุนแรงและในบางโอกาสอาจไม่สามารถกลับคืนมาได้อีกเลย การตัดสินใจเป็นเรื่องของการใช้เหตุผล การใช้ตัวเลขที่จะต้องคำนวณผลได้ผลเสีย แต่ในการเป็นนักบริหารสำหรับอนาคต ตัวเลขและเหตุผลอาจไม่เพียงพอนอกจากนี้นักบริหารต้องมีวิสัยทัศน์ ต้องเตรียมความพร้อมสำหรับโลกที่ต้องมีการคิดและเตรียมการล่วงหน้า ต้องอาศัยการตัดสินใจที่ใช้ญาณหยั่งรู้

กลยุทธ์การบริหารจัดการสถานศึกษา

๑. การวางแผนกลยุทธ์และการประเมินแผนงาน (งาน/โครงการ)

การวางแผนกลยุทธ์ เป็นการบวกรวมการซึ่งขึ้นให้สมาชิกในองค์การกำหนดวิสัยทัศน์และพัฒนาแนวทาง การปฏิบัติที่จำเป็นและดำเนินการให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ในอนาคต อีกประการหนึ่งการวางแผนกลยุทธ์ช่วยให้องค์การได้ประติษฐานอนาคตได้ด้วยตนเอง แผนกลยุทธ์แตกต่างจากแผนระยะยาว คือ แผนระยะยาวเป็นความพยายาม พยากรณ์อนาคตแล้ววางแผนตามนั้น แนวทางการวางแผนกลยุทธ์ ๙ ขั้นตอนเพื่อนำไปปฏิบัติ ประกอบด้วย ๑. การจัดระบบเพื่อการวางแผน ๒. สำรวจค่านิยมองค์การ ๓. การกำหนดภารกิจ/พันธกิจ ๔. การกำหนดกลยุทธ์ ๕. การตรวจสอบการปฏิบัติงาน ๖. การวิเคราะห์ช่องว่าง ๗. บูรณาการแผนปฏิบัติการ ๘. การวางแผนสำรอง ๙. การนำไปปฏิบัติ

การประเมินแผนงาน (งาน/โครงการ) การประเมินโครงการเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดสารสนเทศในการปรับปรุงโครงการ และสารสนเทศในการตัดสินใจผลสัมฤทธิ์ของโครงการ การจัดการประเมินโครงการเพื่อให้ทราบว่าโครงการนั้นบรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้เพียงใด มีปัญหาอุปสรรคอย่างไร จะได้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงโครงการ

การประเมินโครงการในโรงเรียนสามารถแบ่งการประเมินเป็น ๔ ระยะ คือ ๑. ประเมินก่อนดำเนินโครงการ (Ex-ante' Evaluation) ๒. ประเมินระหว่างดำเนินโครงการ(Formative Evaluation) ๓. ประเมินเสร็จสิ้นโครงการ (Summative Evaluation) ๔. ประเมินหลังเสร็จสิ้นโครงการ (Follow – up)

กระบวนการประเมินโครงการ ต้องกำหนดหลักการเหตุผลและความสำคัญ กำหนดวัตถุประสงค์ วิเคราะห์ทุกส่วนของโครงการ การออกแบบการประเมิน เช่น รูปแบบของTyler เหมาะสำหรับการเรียนการสอน วัดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา รูปแบบของ CIPP เหมาะสำหรับการใช้ข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจ ยุติ/ขยายโครงการ และหาข้อบกพร่องของโครงการ การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการเขียนรายงานการประเมินโครงการ

การวางแผนกลยุทธ์และการประเมินแผนงาน เป็นภารกิจที่สำคัญในการบริหารโรงเรียน เป็นวิธีการที่จะช่วยให้ทราบแนวทางการดำเนินงานและผลการปฏิบัติงานว่าบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่

๒. การเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการงานวิชาการของสถานศึกษา เพื่อผลิตและพัฒนาผู้เรียน หรือกำลังคนสู่ประชาคมอาเซียน¹⁶

กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดแนวทางการจัดการเรียนรู้สู่ประชาคมอาเซียน ระดับประถมศึกษา กำหนดคุณลักษณะเด็กไทยในประชาคมอาเซียน เป็นลักษณะ ๓ ด้าน คือ ๑. ด้านความรู้ ๒. ด้านทักษะ/กระบวนการ และ ๓. ด้านเจตคติ โดยกำหนดตัวชี้วัดคุณภาพนักเรียน ได้แก่

๑. ด้านความรู้ รู้เกี่ยวกับประเทศอาเซียน และกฎบัตรอาเซียน ๒. ด้านทักษะ/กระบวนการ ทักษะพื้นฐาน คือ สื่อสารได้อย่างน้อย ๒ ภาษา ภาษาอังกฤษและภาษาประเทศในอาเซียนอีก อย่างน้อย ๑ ภาษา ทักษะในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสันติวิธี ความสามารถในการทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่น ทักษะพลเมือง/ความรับผิดชอบทางสังคม เปลี่ยนแปลง ๓. ด้านเจตคติ คือ มีความภูมิใจในความเป็นไทย/ความเป็นอาเซียน ร่วมกันรับผิดชอบต่อประชาคมอาเซียน มีความตระหนักในความเป็นอาเซียน มีวิถีชีวิตประชาธิปไตย ยึดมั่นในหลักธรรมาภิบาล(การระธรรม ปัญญาธรรม สามัคคีธรรม) สันติวิธี/สันติธรรม ยอมรับความแตกต่างในการนับถือศาสนา ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ตัวชี้วัดคุณภาพครู ครูผู้สอนมีความรู้เกี่ยวกับประชาคมอาเซียน ครูสามารถใช้ภาษาต่างประเทศในการสื่อสาร ครูใช้หนังสือ ตำราเรียน และสื่อที่เป็นภาษาต่างประเทศในการจัดการเรียนรู้ ครูใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (ICT) ในการจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล และการเผยแพร่ ผลงาน ทั้งระบบออนไลน์ (Online) และออฟไลน์ (Offline) ครูใช้เทคนิคและวิธีสอนที่หลากหลายในการจัดการเรียนรู้ ครูสามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ในการจัดการเรียนรู้ทั้งในประเทศ และในกลุ่มประชาคม อาเซียน ครูใช้ประสบการณ์การวิจัย สื่อ นวัตกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

ตัวชี้วัดคุณภาพผู้บริหาร มีวิสัยทัศน์ในการจัดการศึกษาสู่ประชาคมอาเซียน มีความสามารถในการบริหารจัดการภายใต้สภาวะการณ์ มีทักษะในการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารและทักษะในการใช้ ICT มีความสามารถในการประสานภาคีเครือข่ายเพื่อความร่วมมือมีความสามารถในการนิเทศ ติดตามผลการดำเนินงาน มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสารกับภาคีเครือข่ายในกลุ่มประชาคมอาเซียน

การเตรียมความพร้อมรับประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ หรือ ค.ศ. ๒๐๑๕ จำเป็นที่จะต้องมีการเตรียมความพร้อมกำลังคนและความรู้

๓. การมอบหมายงาน การกำกับติดตามงานและการส่งเสริมการพัฒนาครูเพื่อพัฒนาผู้เรียน การมอบหมายงาน การกำกับติดตามงานและการส่งเสริมการพัฒนาครูเพื่อพัฒนาผู้เรียนต้องยึดหลักการบริหารงานโดยมุ่งผลสัมฤทธิ์(RBM) โดยใช้หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีด้วย (ตามระเบียบ

¹⁶สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **แนวทางการจัดการเรียนรู้สู่ประชาคมอาเซียน ระดับประถมศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๔๕.

สำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.๒๕๔๒) หลักปฏิบัติ ๖ ประการ หลักนิติธรรม(Rule of Law) หลักคุณธรรม(Ethics) หลักความโปร่งใส(Transparency) หลักการมีส่วนร่วม (Participation) หลักความรับผิดชอบ (Accountability) หลักความคุ้มค่า (Utility) RBM : Results เกี่ยวข้องกับทุกระบวนการของการบริหาร ได้แก่

Plan ต้องกำหนดวัตถุประสงค์/เป้าหมายชัดเจน (ต้องการผลสัมฤทธิ์อะไร)

Do ปฏิบัติมุ่งให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามที่วางแผนไว้

Check วัดว่าปฏิบัติได้ผลสัมฤทธิ์ตามที่วางแผนหรือไม่ (KPI ชัดเจน)

Act ปรับปรุงแก้ไขให้ได้ผลสัมฤทธิ์ตามที่วางแผนไว้

การติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน(Performance Monitoring) เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งเพราะเป็นกระบวนการวัดผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ตรวจสอบการใช้ทรัพยากรในการปฏิบัติงานและสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับโครงการของรัฐได้ การมอบหมายงาน การกำกับติดตามและการส่งเสริมการพัฒนา เป็นแนวทางช่วยให้บุคลากรในโรงเรียนปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ

๔. การนำกฎหมาย ระเบียบ หลักเกณฑ์และวิธีการที่เกี่ยวข้องไปใช้ในการบริหารจัดการสถานศึกษา และวิชาชีพ

นอกจากการปฏิบัติตามนโยบายรัฐบาล นโยบายกระทรวงศึกษาธิการ นโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน นโยบายสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา นโยบายผู้ว่าราชการจังหวัด ในการบริหารงานต้องมีความรู้กฎ ระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงาน เช่น

๑. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐

๒. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม

๓. พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. ๒๕๔๕

๔. พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๔๖

๕. พระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๗

๖. กฎกระทรวงกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง การแบ่งส่วนราชการในสถานศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๖

๗. ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการบริหารจัดการและขอบเขตการปฏิบัติหน้าที่ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคลสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา พ.ศ.๒๕๔๖

๘. อำนาจหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาตามระเบียบ กฎหมายอื่น เช่น ระเบียบ ศธ.ว่าด้วยการกำหนดเวลาทำงานและวันหยุดราชการของสถานศึกษา พ.ศ.๒๕๔๗, ระเบียบ ศธ.ว่าด้วยการชกธงชาติ ในสถานศึกษา พ.ศ.๒๕๔๗, ระเบียบ ศธ.ว่าด้วยการตั้งชื่อสถานศึกษา พ.ศ.๒๕๔๗, ระเบียบ ศธ.ว่าด้วยการขอคุณหรืออนุโมทนา พ.ศ. ๒๕๔, ระเบียบ ศธ.ว่าด้วยการแก้ไขวันเดือนปีเกิดของนักเรียนนักศึกษา ๒๕๔๗, ระเบียบ ศธ. ว่าด้วยใบสุทธิและหนังสือรับรองของสถานศึกษา พ.ศ.๒๕๔๗, ระเบียบ ศธ.ว่าด้วยการลงโทษนักเรียนนักศึกษา พ.ศ.๒๕๔๘, ระเบียบ ศธ.ว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่พนักงานเจ้าหน้าที่ส่งเสริมความประพฤตินักเรียนฯ พ.ศ.๒๕๔๘, กฎกระทรวง ว่าด้วยความประพฤติของนักเรียนนักศึกษา

การนำกฎหมาย ระเบียบ หลักเกณฑ์และวิธีการที่เกี่ยวข้องไปใช้ในการบริหารจัดการสถานศึกษา และวิชาชีพ ผู้บริหารต้องศึกษากฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน เพราะสามารถปฏิบัติได้ถูกต้อง ระเบียบ

๕. การระดมทรัพยากรและการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อพัฒนาคุณภาพการบริหาร จัดการสถานศึกษา การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาในโรงเรียนสามารถปฏิบัติได้หลายวิธี เช่น การขอรับการสนับสนุนจากผู้ปกครอง โยผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการสถานศึกษา การจัดผ้าป่าการศึกษา แหล่งทรัพยากรเพื่อการศึกษาอื่น นอกจากรัฐแล้ว ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา ๕๘ ได้กำหนดให้มีการระดมทรัพยากรและการลงทุนด้านงบประมาณ การเงิน และทรัพย์สิน จากแหล่งต่าง ๆ อย่างหลากหลาย ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ สถาบันสังคมอื่น และต่างประเทศมาใช้จัดการศึกษา

เครื่องมือที่นิยมใช้ในการระดมทุนขององค์การสาธารณประโยชน์ดังต่อไปนี้ ๑) ขายสิ่งของที่ระลึก (Sale of Seals) ๒) การส่งจดหมายเชิญชวน (Direct mail) ๓) หนังสือพิมพ์ (Newspaper Promotion) ๔) โทรทัศน์ (TV appeals & marathons) ๕) การออกเรียไรรตามบ้านเรือน (Direct door-to-door canvass) ๖) ภาพยนตร์ (Motion pictures) ๗) กล่องรับบริจาค (Donor boxes) ๘) จัดงานการกุศล (Bazaars, balls and dinners) ๙) สลากรับเงินรางวัล (Sweepstake) ๑๐) สิ่งพิมพ์ (Printed media) ๑๑) การจัดประกวด (Contest) ๑๒) การจัดวันรับบริจาคสมทบทุนการกุศล (Tag day)

การสร้างเครือข่าย เป็นการทำให้มีการติดต่อ สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ การสร้างเครือข่ายควรสนับสนุนและอำนวยความสะดวก ให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อน ที่ต่างก็มีความเป็นอิสระมากกว่าสร้างการคบค้าสมาคมแบบพึ่งพิง นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายต้องไม่ใช่การสร้างระบบติดต่อด้วยการเผยแพร่ข่าวสารแบบทางเดียว เช่นการส่งจดหมายข่าวไปให้สมาชิกตามรายชื่อ แต่จะต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันด้วย

ความจำเป็นที่ต้องมีเครือข่าย การพัฒนางานหรือการแก้ปัญหาใดๆที่ใช้วิธีดำเนินงานในรูปแบบที่สืบทอดกันเป็นวัฒนธรรมภายในกลุ่มคน หน่วยงาน หรือองค์กรเดียวกัน จะมีลักษณะไม่ต่างจากการปิดประเทศที่ไม่มีการติดต่อดูสารกับภายนอก การดำเนินงานภายใต้กรอบความคิดเดิม อาศัยข้อมูลข่าวสารที่ไหลเวียนอยู่ภายใน ใช้ทรัพยากรหรือสิ่งอำนวยความสะดวกที่พอจะหาได้ใกล้มือ หรือถ้าจะออกแบบใหม่ก็ต้องใช้เวลานานมาก จะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนางานอย่างยิ่งและไม่อาจแก้ปัญหาที่ซับซ้อนได้ การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ต้องผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการสถานศึกษา และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งเครือข่ายที่เป็นทางการและเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ จะช่วยให้ผู้บริหารสามารถนำข้อมูลมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพการบริหาร¹⁷

¹⁷สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการสร้างเครือข่ายร่วมพัฒนาและการส่งเสริมศักยภาพผู้เรียน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓.

๖. การส่งเสริมสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษาและการจัดการเรียนรู้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม หมวด ๙ เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา กล่าวถึงเทคโนโลยีการศึกษาไว้ว่า รัฐจัดสรรคลื่นความถี่ สื่อตัวนำและโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ วิทยุโทรคมนาคม และการสื่อสารในรูปอื่นเพื่อประโยชน์สำหรับการศึกษา การทะนุบำรุง ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมตามความจำเป็น รัฐส่งเสริมสนับสนุนให้มีการวิจัยและพัฒนา การผลิตและพัฒนาแบบเรียน ตำรา สื่อสิ่งพิมพ์อื่น วัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาอื่น โดยจัดให้มีเงินสนับสนุนและเปิดให้มีการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม รวมทั้งการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ให้มีการพัฒนาบุคลากรทั้งด้านผู้ผลิตและผู้ใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาขีดความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในโอกาสแรกที่ได้ทำ อันจะนำไปสู่การแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

หลักพุทธธรรมสำหรับผู้บริหารการศึกษา

การที่ผู้บริหารนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการบริหารการศึกษาเป็นการสร้างความเชื่อถือให้การยอมรับจากสังคม สร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาภายในสถานศึกษาในการที่จะสร้างศรัทธาทำให้องค์กรต่างๆ ในสถานศึกษาขับเคลื่อนหรือพัฒนาไปในทิศทางที่ต้องการได้ หลักพุทธธรรมที่ผู้บริหารเลือกสรรและนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา ในการปฏิบัติหน้าที่ส่งผลต่อสมรรถนะที่สำคัญและจำเป็นของผู้บริหารสถานศึกษา การปฏิบัติงานของครู และบุคลากรทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุด ได้แก่ คุณธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักในการปฏิบัติของผู้บริหารโรงเรียน โดยแบ่งคุณธรรมออกเป็น ๓ หมวดคือ คุณธรรมที่ใช้ในการครองตน ครองคน และครองงานของผู้บริหารไว้ ได้แก่¹⁸

๑. คุณธรรมในการครองตน ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ธรรมคัมภีร์ครองโลก ธรรมมีอุปการะมาก อริยสัจ ๔ ญาณธัมมิกัตถประโยชน์ ความสุขของคฤหัสถ์ ศิล ๕ โดยเฉพาะสัปปุริสธรรม ๗ เป็นธรรมที่ครอบคลุมข้อธรรมอื่นๆ ในหมวดการครองตนได้เป็นอย่างดี

๒. คุณธรรมในการครองคน ได้แก่ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ ทศพิธราชธรรม ทศ ๖หลักธรรมในเรื่องการครองตนนั้น พรหมวิหาร ๔ เป็นธรรมที่ครอบคลุมหลักธรรมข้ออื่นๆ ได้ดี และถือว่าพรหมวิหาร ๔ เป็นธรรมสำหรับนักปกครอง

๓. คุณธรรมในการครองงาน ได้แก่ ฆราวาสธรรม และอิทธิบาท ๔ สำหรับอิทธิบาท ๔ เป็นคุณธรรมในการครองงาน เป็นธรรมที่สำคัญที่สุด เพราะหากมีคุณธรรมข้อนี้แล้วการดำเนินงานต่างๆ จะประสบความสำเร็จ สามารถครองงานไว้ได้ ถือได้ว่าฆราวาสธรรมครอบคลุมคุณธรรมในการครองงานได้ดีที่สุด

ดังนั้น ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา หลักพุทธธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน ด้วยเหตุผลที่ว่าครูและบุคลากรทางการศึกษามีบทบาทสำคัญยิ่งในการ

¹⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ธรรมบุญชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๓.

ถ่ายทอดความรู้ ประสิทธิภาพวิชาการความรู้ต่างๆ ไปสู่ผู้เรียน ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษามีหน้าที่ดูแล กำกับ ติดตาม และตรวจสอบการปฏิบัติงานในส่วนต่างๆ ภายในสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องเป็นบุคคลที่มี คุณธรรม จริยธรรมที่ดีงาม และมีหลักพุทธธรรมเป็นพื้นฐานในการบริหารสถานศึกษา ซึ่งหลักพุทธธรรมแต่ละ หลักล้วนมีความสำคัญทั้งสิ้น แต่หลักพุทธธรรมที่ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหาร สถานศึกษาเพื่อให้การบริหารจัดการและพัฒนาคุณภาพการศึกษาในด้านต่างๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้ตรง ประเด็นมากที่สุด ดังนี้¹⁹

๑. หลักพุทธธรรมด้านการครองตน ได้แก่ หลักสัปปุริสธรรม ๗

๒. หลักพุทธธรรมด้านการครองคน ได้แก่ สังคหวัตถุ ๔

๓. หลักพุทธธรรมด้านการครองงาน ได้แก่ อิทธิบาท ๔

พุทธธรรมด้านการครองตน : หลักสัปปุริสธรรม ๗

สัปปุริสธรรม ๗ มีความหมายประเภทธรรม เป็นธรรมอันเป็นสมบัติของคนดีผู้มีสกุลวางตนพอดี พอเหมาะแก่สมาคม สมแก่กาลเทศะและสถานที่ มี ๗ คือ อัมมัญญตา (รู้จักถึงเหตุแห่งความทุกข์เดือดร้อน และบ่อเกิดแห่งความทุกข์) อัตถัญญตา (รู้จักถึงความเจริญสุขและทุกข์โทษสืบมาแต่บาปทุจริต) อัตตัญญตา (สำนึกความรู้ความสามารถ วางตนสมอัตภาพอย่างเจียมใจ) มัตตัญญตา (รู้จักใช้งบประมาณพอดี สมควร แก่ฐานะในการบริโภคใช้สอย) กาลัญญตา (จัดสรรกิจการให้ถูกจังหวะของกาลเวลา) ปริสสัญญตา (เข้าใจปรับ บุคลิกภาพของตนให้สอดคล้องกับสมาคมทุกระดับ) และบุคคลปโรปรัญญตา (อ่านอรรถาัยคนออกด้วยจิตของ ตน ถ่อมตนหรือยกย่องผู้อื่นสมควรแก่กรณี)²⁰

ดังนั้น หลักสัปปุริสธรรม ๗ หมายถึง ธรรมที่พึงปฏิบัติ ๗ ประการของผู้ที่ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ เป็น ธรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาที่จะต้องเป็นผู้มีเหตุผล รู้จักตัวเองและผู้อื่น รู้จักกาลเทศะ รู้จัก นิสัย ความถนัดและความสามารถของผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อจะได้เลือกใช้คนให้ถูกกับงานส่งผลให้งานนั้นๆ ประสบผลสำเร็จ มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุดต่อองค์กร

พุทธธรรมด้านการครองคน : สังคหวัตถุ ๔

สังคหวัตถุ แปลว่า หลักการสงเคราะห์หรือหลักสังคมสงเคราะห์ หมายความว่า เมื่อมนุษย์อยู่รวมกัน เป็นหมู่ เป็นสังคม คนในสังคมจะต้องรู้จักสงเคราะห์ อนุเคราะห์กันตามฐานะ คนในสังคมจึงจะมีความรักใคร่ ประองดองกัน ซึ่งจะทำให้สังคมราบรื่น มีความสงบ ธรรมที่เป็นหลักการสงเคราะห์นี้มีอยู่ ๔ อย่าง คือ²¹

¹⁹พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๘๓.

²⁰อง.สตฺตก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๑๓-๑๑๔.

²¹พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓.

๑) ทาน เป็นการให้สิ่งของแก่คนที่ควรให้ หมายความว่า คนเราเกิดมามีชีวิตอยู่ได้ก็เพราะอาศัยการให้ จะเห็นได้ชัดก็คือ บิดา มารดา ให้ปัจจัยดำรงชีพทุกอย่างแก่บุตรธิดา ครูอาจารย์ ให้วิชาความรู้แก่ลูกศิษย์ ซึ่ง การให้ของมีอยู่ ๒ อย่าง คือ อามิสทานเป็นการให้วัตถุสิ่งของ กับ ธรรมทานเป็นการให้ธรรมหรือวิชาความรู้แก่ ผู้อื่น ซึ่งการแบ่งปันวัตถุเพื่อเป็นปัจจัยร่วมกัน

๒) ปิยวาจา เจรจาด้วยถ้อยคำน่ารัก ไพเราะอ่อนหวาน หมายความว่า การพูดจาน่ารักพูดจาด้วย ถ้อยคำที่ไพเราะ การพูดนอกจากจะเป็นวาจาที่ไพเราะอ่อนหวานแล้ว ต้องเป็นวาจาที่เป็นสัจจะและมี ประโยชน์แก่ผู้ฟังและยังจะเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวน้ำใจได้มั่นคง

๓) อัตถจริยา ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น หมายความว่า การทำประโยชน์แก่คนอื่น

๔) สมานัตตตา ความเป็นคนเสมอดันเสมอปลาย ไม่ถือตัว หมายความว่า มีจิตใจคงเส้นคงวาต่อคน ทั่วไป รู้จักร่วมสุขร่วมทุกข์กับคนอื่น เห็นคนอื่นได้รับทุกข์ต้องไม่ทอดทิ้ง หรือรังเกียจ เห็นคนอื่นได้ดีมีความสุข ก็ไม่ริษยา แรกคบเป็นอย่างไร ต่อไปก็เป็นอย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลง การวางตัวอย่างนี้ย่อมเป็นที่รักใคร่นับถือ ของคนทั่วไป

ในการนำหลักสังคหวัตถุ ๔ มาใช้เป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตสามารถมองเห็นได้เป็นรูปธรรม ดังนี้

๑) ช่วยให้สมาชิกภายในองค์กรได้รับการช่วยเหลือ ดูแลกันจึงทำให้สามารถดำรงตนอยู่ได้ในสังคม ด้วยความสุข

๒) หลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ สมานไมตรีระหว่างกันและส่งเสริมความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลให้มีความเคารพนับถือกันตามสมควรแก่ฐานะ

๓) ช่วยส่งเสริมศีลธรรมและป้องกันความประพฤติเสื่อมเสียในสังคม จะเห็นได้จากการประพฤติ ปฏิบัติตนของสมาชิกในองค์กร ไม่มีการโกงเกิดขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงควมมีหลักศีลธรรมในองค์กร ได้เป็นอย่างดี

พุทธธรรมด้านการครองงาน : อิทธิบาท ๔

อิทธิบาท แปลว่า ธรรม เครื่องให้ถึงอิทธิ (ฤทธิ์หรือความสำเร็จ) หรือธรรมเป็นเหตุให้ประสบ ความสำเร็จ หรือแปลง่ายๆ ว่า ทางแห่งความสำเร็จ มี ๔ อย่าง คือ ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิดจดจ่อ) และวิมังสา (ความสอบสวนไตร่ตรอง) แปลให้จำง่ายตามลำดับว่า มีใจรัก พากเพียรเอา จิตฝึกฝน ใช้ปัญญาสอบสวน และหลักอิทธิบาทนั้นพระพุทธเจ้าตรัสพัวพันไว้กับเรื่องสมาธิ เพราะอิทธิบาทเป็น ข้อปฏิบัติที่ทำให้เกิดสมาธิ และนำไปสู่ผลสำเร็จที่เป็นจุดหมายของสมาธิ

ทั้งนี้ หลักอิทธิบาท ๔ เป็นการนำเสนอสู่แนวทางในการครองงานด้านการบริหารสถานศึกษาให้ ประสบความสำเร็จ ดังนี้

๑) ฉันทะ ความพอใจ ได้แก่ ความมีใจรักในสิ่งที่ทำ และพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อยาก ทำสิ่งนั้นๆ ให้สำเร็จ อยากให้งานนั้นหรือสิ่งนั้นบรรลุถึงจุดหมาย พุทธให้ลึกลงไปทางธรรมว่า ความรักใฝ่ใจ พิจารณาต่อภาวะดังงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นจุดหมายของสิ่งที่กระทำหรือซึ่งจะเข้าถึงได้ด้วยการกระทำ

นั้น อยากให้สิ่งนั้นๆ เข้าถึงหรือดำรงอยู่ในภาวะที่ดี ที่งดงาม ที่ประณีตที่สมบูรณ์ที่สุดของมัน หรืออยากให้ ภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของสิ่งนั้นๆ ของงานนั้นเกิดมีเป็นจริง

ขึ้น อยากทำให้สำเร็จผลตามจุดหมายที่ตั้งมานั้น

๒) วิริยะ ความเพียร ได้แก่ ความอาหาญ แกล้วกล้า บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ ไม่ย่อท้อไม่หวั่นไหวต่อ อุปสรรคและความยากลำบาก เมื่อคนรู้ว่าสิ่งใดมีค่าควรแก่การบรรลุถึง ถ้าวิริยะเกิดขึ้นแก่เขาแล้ว แม้ได้ยินว่า จุดหมายนั้นจะลุล่วงได้ยากนัก มีอุปสรรคมาก หรืออาจใช้เวลายาวนานเท่านี้ปีเท่านี้เดือน เขาก็ไม่ทอดอ ยกลับเห็นเป็นสิ่งที่ท้าทายที่เขาจะเอาชนะให้ได้ทำให้สำเร็จ

๓) จิตตะ ความคิดจดจ่อ หรือเอาใจฝักใฝ่ ได้แก่ ความมีจิตผูกพัน จดจ่อ ผูกติดเรื่องนั้นใจอยู่กับงาน นั้น ไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหน ถ้าจิตตะเป็นไปอย่างแรงกล้า ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรืองานอย่างใดอย่างหนึ่ง คนผู้นั้นจะไม่สนใจไม่รู้เรื่องอื่นๆ ใครพูดอะไรเรื่องอื่นๆ จะไม่สนใจ แต่ถ้าพูดงาน นั้นจะสนใจเป็นพิเศษทันที บางทีจะทำเรื่องนั้นงานนั้นขลุกขจวนอยู่ได้ทั้งวันทั้งคืน ไม่เอาใจใส่ร่างกายการแต่ง เนื้อแต่งตัว อะไรจะเกิดขึ้นก็ไม่สนใจ เรื่องอื่นเกิดขึ้นใกล้ๆ บางทีก็ไม่รู้ตัว ทำจนลืมนวันลืมนคืนลืมนกินลืมนอน ความมีใจจดจ่อฝักใฝ่เช่นนี้ย่อมช่วยให้สมาธิเกิดขึ้น จิตแน่วแน่ แนบสนิทในกิจที่ทำ มีกำลังมากเฉพาะสำหรับกิจ นั้น เรียกว่าเป็นจิตตสมาธิ พร้อมนั้นก็เกิดความเพียรสร้างสรรค์ร่วมสนับสนุนด้วย

๔) วิมังสา ความสอบสวนไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน เกินเลย บกพร่อง หรือขัดข้องในกิจที่ทำ รู้จักทดลองและคิดค้นหาทางแก้ไข ปรับปรุง ข้อนี้เป็นการใช้ปัญญาชักนำสมาธิซึ่งจะเห็นได้ไม่ยาก คนมีวิมังสาชอบคิดค้นหาเหตุผล ชอบสอบสวน ทดลอง เมื่อทำอะไรก็คิดพิจารณาทดสอบไป เช่น คิดว่าผลนี้เกิดจากเหตุอะไรทำไมจึงเป็นอย่างนี้ ผลคราวนี้ เกิดจากปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบเหล่านี้เท่านี้ ถ้านำองค์ประกอบนี้ออกเสียจะเป็นอย่างนี้ และเพิ่ม องค์ประกอบอื่นเข้าไปแทนจะเกิดผลอย่างนี้ ลองเปลี่ยนองค์ประกอบนั้นแล้ว ไม่เกิดผลอย่างที่คาดหมาย เป็น เพราะอะไร จะแก้ไขที่จุดไหน

สรุป

ในการพัฒนาสมรรถนะในการปฏิบัติงาน ต้องมีการวางกลยุทธ์การบริหารจัดการสถานศึกษาสู่ ความสำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีการวางแผนกลยุทธ์ที่ปฏิบัติได้จริงและการประเมินแผนงานตาม รูปแบบที่เหมาะสมกับโครงการนั้น ในการบริหารและการพัฒนาสมรรถนะในการปฏิบัติงาน ต้องสอดคล้องกับ นโยบายกระทรวงศึกษาธิการ นโยบายต้นสังกัด และต้องปฏิบัติตามกฎ ระเบียบราชการ มุ่งเน้นการบริหาร แบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่ดำเนินงานตามวงจร PDCA ของเดมมิง การมอบหมายงาน การกำกับติดตามงานจัด บริหารงานสู่สากล เพื่อผลิตและพัฒนาผู้เรียน หรือกำลังคนสู่ประชาคมอาเซียน ใช้แนวทางการระดม ทรัพยากรและการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการ สถานศึกษา ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการสถานศึกษา

ทั้งนี้ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษาในด้านการครองตนตามหลักสัปปุริส ธรรม ๗ ด้านการครองคนตามหลักสังคหวัตถุ ๔ และด้านการครองงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ของผู้บริหาร

สถานศึกษาที่ช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษานำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติตนเป็นผู้บริหารสถานศึกษา ที่ดี เพราะไม่เพียงแต่จะสอนผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยคาพูดเท่านั้น แต่ต้องมีความรู้ควบคู่กับการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีมีคุณธรรมแก่คนทั่วไป ปฏิบัติหน้าที่ยึดหลักผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน เมื่อยึดหลักพุทธธรรมแบบนี้ได้แล้วผู้ใต้บังคับบัญชาจะมองเห็นการเป็นบุคคลที่มีคุณธรรม จริยธรรมเป็นสิ่งที่งามที่ควรยึดถือปฏิบัติร่วมกัน จึงเกิดการร่วมมือกันพัฒนาองค์กรให้ประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. หมวด ๕ : พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์. ๒๕๔๖.
ชิต ปุริโสดม. “งานบริหารการศึกษา”. ในคอลัมน์ ด้วยศรัทธามหาชัย. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครศรีธรรมราช ๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๒.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **ธรรมบุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

เมตต์ เมตต์การุณจิต. **การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม : ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและราชการ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทบุ๊ค พอยท์ จำกัด, ๒๕๔๗.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. **แนวการจัดการเรียนรู้สู่ ประชาคมอาเซียน ระดับประถมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๔.

สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือการสร้างเครือข่ายร่วม พัฒนาและการส่งเสริมศักยภาพผู้เรียน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๓.

ความสำคัญของการบริหารสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน

Importance of Environmental Management in School

พระครูปลัดศุภชัย ปรีชาโน (ฉัตรคุ)²²

บทคัดย่อ

สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน เป็นการรับรู้หรือความรู้สึกที่สมาชิกในโรงเรียนเกิดความรู้สึกในทางที่ดีและไม่ดี ความรู้สึกในทางที่ดีนั้นทำให้เกิดความประทับใจพอใจ และอบอุ่นใจ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและภาคภูมิใจ ต่อโรงเรียน ความรู้สึกที่ไม่ดีนั้นอาจทำให้ขาดความรัก ไม่มีความผูกพันปราศจากความเป็นเจ้าของเกิดความเฉยเมย ความเบื่อหน่าย ความเหินห่าง ปราศจากความเป็นเจ้าของ สำหรับความสำคัญและความจำเป็นของสิ่งแวดล้อมต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่าสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญพัฒนานักเรียนที่จะต้องได้รับเมื่ออยู่ในโรงเรียนทั้งโดยตรงและโดยอ้อมซึ่งทุกวันนี้ นักเรียนและบุคลากรในโรงเรียนไม่ค่อยให้ความสำคัญในส่วนนี้มากนัก ซึ่งปัญหาของสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นนั้น น่าจะเกิดจากการพัฒนาที่ปราศจากการวางแผนและการจัดการที่ไม่เหมาะสม ดังนั้นทุกฝ่ายจึงควรให้ความสำคัญสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น

Abstract

School environment the perception or feeling that the school members feel in a good and bad way, feeling in a good way makes a pleasant impression, warmth, sense of ownership and pride. That bad feeling may cause lack of love. No bond, no ownership, no indifference. Boredom, estrangement, lack of ownership Given the importance and necessity of the environment for human life, it is important that the environment develops students to be directly and indirectly involved in school, which today's students and school personnel rarely provide. This is very important. The problem of the environment is probably due to the development without planning and management is not appropriate. Everybody should focus on the environment to create a better quality of life.

บทนำ

²²นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การบริหารสิ่งแวดล้อมของสถานศึกษามีความสำคัญยิ่ง เนื่องจาก มนุษย์และสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมามนุษย์ใช้สติปัญญาและความสามารถในการที่จะใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับชีวิต เนื่องจากการนำสิ่งแวดล้อมมาใช้โดยไม่รู้ไม่เข้าใจ ไม่อนุรักษ์ ประกอบกับการเพิ่มจำนวนประชากรอย่างรวดเร็ว ทำให้ความต้องการใช้ทรัพยากรมีมากขึ้น จึงทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ความสกปรก มลภาวะต่างๆ กลายเป็นปัญหาใหญ่ที่นับวันจะเพิ่มทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ สถานศึกษาต่างๆ จึงประสบปัญหาสภาวะแวดล้อมดังกล่าว ส่วนหนึ่งมาจากจำนวนนักเรียนที่เพิ่มขึ้น ในระดับประเทศมีการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม นำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างมาก จนทำให้ขาดความสมดุลทางธรรมชาติ ทำให้เกิดสภาวะสิ่งแวดล้อมเป็นพิษต่างๆ ขึ้น เช่น อากาศเสีย น้ำเสีย ป่าไม้ลดน้อยลง เป็นต้น เป็นที่ยอมรับกันว่า “มนุษย์” เป็นตัวการอันสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมอันเป็นพิษดังกล่าว จนส่งผลให้สิ่งแวดล้อมไม่สามารถปรับตัวได้ทัน จึงทำให้เกิดการเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและมลพิษต่างๆ ตามมา มนุษย์เป็นตัวการสำคัญที่สุดในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมปัญหาเหล่านี้นับวันจะทวีมากขึ้น หากไม่ร่วมมือกันและแก้ไข วิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้ประชาชนทุกคนตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของการอนุรักษ์และการพัฒนาสิ่งแวดล้อม คือ การให้การศึกษา โดยเริ่มจากเด็กในวัยเรียนจนถึงประชาชนทั่วไป²³

ปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมทั้งระยะสั้นและระยะยาว โดยให้การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนเพื่อให้เกิดความรู้ ความรับผิดชอบความรักและความห่วงใยในสิ่งแวดล้อม จึงเน้นย้ำให้ทุกหน่วยงานทุกระดับในสังกัด ให้ความสำคัญและถือเป็นนโยบายเร่งด่วนในเรื่องสิ่งแวดล้อม โดยให้ผู้บริหารทุกระดับรับนโยบายนำไปปฏิบัติให้เกิดผลอย่างจริงจัง กำหนดเป้าหมายตามนโยบายการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมกล่าวคือให้บุคลากรและนักเรียนได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ ความเข้าใจ มีจิตสำนึกพร้อมทั้งร่วมมือในการอนุรักษ์พัฒนาป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ การบริหารงานสิ่งแวดล้อมจึงควรมีหลักธรรมในการบริหารควบคู่กันไป ดังนั้น การบริหารงานสิ่งแวดล้อม จึงควรมีการบูรณาการ หลักธรรมาภิบาล ซึ่งเป็นหลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ที่ประกอบด้วย สัจจะ ที่มีความจริงซึ่งตรงจริงใจ พูดจริง ทำจริง ทมะ ที่มีการฝึกฝน การข่มใจ ปรับตัว ฝึกหัด แก้ไขข้อบกพร่องปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา ขันติ มีความอดทน ตั้งหน้าท้าวหน้าทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง มั่นใจในจุดหมาย ไม่ท้อถอย และจาคะ ที่มีความเสียสละความสุขสบายผลประโยชน์ส่วนตน พร้อมที่จะร่วมมือช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อ ใจกว้าง²⁴ กับ การบริหารสิ่งแวดล้อม คือ การกำหนดนโยบาย การวางแผน การควบคุม

²³สุพรรณิ มีเทศน์, รายงานผลการศึกษาและการใช้แนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา ในโรงเรียนประถมศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕-๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักนิเทศและพัฒนามาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๙), หน้า ๑.

²⁴พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๓๕.

การแก้ไข และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมต่างๆ ในสถานศึกษา ให้อยู่ในสภาพที่ดี และถูกสุขลักษณะโดยใช้แนวทางการดำเนินงานตามโครงการ

แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน

สิ่งแวดล้อม (Environment) เป็นรากศัพท์เคมีจากภาษาฝรั่งเศส โดย Eviron แปลว่า Around ฉะนั้น Environment จึงหมายถึง Totality of Man's Surroundings ในภาษาไทย หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมหรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง “สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา”²⁵ รวมถึง การรับรู้หรือความรู้สึกที่สมาชิกในโรงเรียนมีต่อโรงเรียน และอาจรวมถึงความรู้สึกที่พ่อแม่ผู้ปกครองและชุมชนมีต่อโรงเรียนด้วย ถ้ามีสิ่งแวดล้อมที่ดีก็จะทำให้เกิดความรู้สึกประทับใจ พอใจ อบอุนใจ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและภาคภูมิใจที่ได้เป็นสมาชิกถ้าสิ่งแวดล้อมไม่ดีก็จะทำให้เกิดความรู้สึกที่ขาดความรักความผูกพันต่อโรงเรียน ขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของ เบื่อหน่าย ห่างเหิน เฉยเมย เป็นต้น²⁶ อีกทั้ง เป็นการจัดสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัวให้ผู้ที่มีสัมผัสมีความโน้มเอียงไปกับสภาพแวดล้อมนั้นเป็นการปรุงแต่งสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้มีบรรยากาศที่นุ่มนวลความรู้สึกของเด็กให้มีความสงบเห็นสิ่งดีงามในธรรมชาติ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชีวิต มีความพึงพอใจที่จะเรียนทำให้การเรียนการสอนสัมฤทธิ์ผลได้โดยง่าย²⁷ และ เป็นการรับรู้หรือความรู้สึกและทัศนคติที่โรงเรียนได้รับจากสมาชิกในโรงเรียนทั้งในทางที่ดีและในทางไม่ดี ความรู้สึกในทางที่ดีนั้นทำให้เกิดความประทับใจ พอใจ และอบอุนใจ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและภาคภูมิใจต่อโรงเรียน ความรู้สึกที่ไม่ได้นั้นอาจทำให้ขาดความรัก ไม่มีความผูกพันปราศจากความเป็นเจ้าของเกิดความเฉยเมย ความเบื่อหน่าย ความเหินห่าง และความไม่รับผิดชอบ²⁸

ความสำคัญของสิ่งแวดล้อมของสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน

ความสำคัญของสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนที่มีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อสิ่งมีชีวิตไวดังนี้²⁹

²⁵ราตรี ภารา, **ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรพัฒนา จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๙.

²⁶กรมสามัญศึกษา, **เรื่องทิศทางการจัดการศึกษาของกรมสามัญศึกษา**, (ประกาศกรมสามัญศึกษา, ๒๕๓๑), หน้า ๘

²⁷สวัสดี สายประสิทธิ์, **คู่มือสอบและปฏิบัติราชการ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์กราฟฟิคอาร์ต), หน้า ๖๒๘.

²⁸โพธิ์ทพพะ, **มาสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดีในโรงเรียนกันเถอะ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรครู, ๒๕๓๓), หน้า ๓๓

²⁹สวัสดี โนนสูง, **ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๖

๑. มีความสำคัญต่อการคงอยู่ของสิ่งมีชีวิต โดยเป็นองค์ประกอบของชีวิตและเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่นคนและสัตว์ต้องการอากาศออกซิเจนเพื่อการหายใจและเผาผลาญอาหารหากอากาศเป็นพิษจะทำให้ชีวิตตายได้

๒. มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน โดยเฉพาะที่ที่มีทำเลเหมาะสมจะมีมนุษย์อยู่หนาแน่น เช่นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ที่ราบชายฝั่งทะเล และที่ราบตามหุบเขา ถ้าสิ่งแวดล้อมไม่เหมาะสม จะมีการอพยพไปสู่สภาพแวดล้อมที่ดีกว่า

๓. มีอิทธิพลต่อลักษณะที่อยู่อาศัย เช่น บ้านเรือนในแต่ละภูมิภาคจะมีการใช้วัสดุที่เหมาะสมกับภูมิอากาศ

๔. สิ่งแวดล้อมเป็นกำหนดลักษณะการดำรงชีวิตของมนุษย์ เช่นแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นที่ราบลุ่ม มีลมมรสุม ป่าไม้ค่อนข้างสมบูรณ์ มนุษย์จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม

๕. สิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อความเจริญรุ่งเรืองและความผาสุกของมนุษยชาติเพราะหากประเทศใดมีทรัพยากรมาก รู้จักใช้อย่างเหมาะสม จะทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความมั่นคง เพราะทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาสังคมมนุษย์

๖. ทางด้านวิชาการสิ่งแวดล้อมยังบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของชาติ เช่นศิลปกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ อันแสดงออกถึงวิวัฒนาการและความรุ่งเรืองของมนุษย์ในอดีตและเกิดความภูมิใจของบุคคลในชาติ นอกจากนี้สิ่งแวดล้อมที่สวยงามทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น ยังอำนวยความสะดวกในการพักผ่อนหย่อนใจได้เป็นอย่างดี

๗. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นมีความสำคัญมากต่อการพัฒนาและความเจริญของประเทศ ตลอดจนถึงคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน ประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์และสิ่งแวดล้อมดี จะส่งผลให้ประชาชนในประเทศนั้นมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีด้วย

และยังแบ่งความสำคัญของสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้³⁰

๑. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิตมีความสำคัญต่อสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้น เช่น น้ำ ใช้เพื่อบริโภคและเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ อากาศ ใช้เพื่อการหายใจของมนุษย์และสัตว์ ดิน เป็นแหล่งที่อยู่ของสิ่งมีชีวิตบนบก แสงแดด ให้ความร้อน และช่วยในการสังเคราะห์แสงของพืช

๒. สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ จะช่วยปรับให้สิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อม เช่น มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตของมันได้ เช่น ช่วยให้ปลาอาศัยอยู่ในน้ำลึกมากได้ ช่วยให้ต้นกระบองเพชรดำรงชีวิตอยู่ในทะเลทรายได้

๓. สิ่งมีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม เช่นมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ หากปรับตัวไม่ได้จะอพยพไปอาศัยอยู่ที่อื่น

³⁰ ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์, ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒.

๔. สิ่งแวดล้อมจะเปลี่ยนแปลงไปตามการกระทำสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้น เช่น เมื่อสัตว์กินพืชเป็นจำนวนมากเกินไป พืชจะลดจำนวนลง อาหารและที่อยู่อาศัยจะขาดแคลน เกิดการแก่งแย่งกันสูงขึ้น ทำให้สัตว์บางส่วนตายหรือลดจำนวนลง ระบบนิเวศก็จะกลับสู่ภาวะสมดุลอีกครั้ง

๕. สิ่งแวดล้อมจะกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้นในแง่ของการถ่ายทอดพลังงาน ระหว่างผู้ผลิต ผู้บริโภค ผู้ย่อยสลาย ในแง่ของการอยู่ร่วมกัน เกื้อกูลกัน หรือเบียดเบียนกัน

ทั้งนี้ ความสำคัญของสิ่งแวดล้อม เป็นแหล่งสินทรัพย์ เป็นแหล่งที่มาของทรัพยากรธรรมชาติ เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เป็นระบบสนับสนุนการดำรงชีวิต ประกอบด้วย อากาศ น้ำ พืช สัตว์ พลังงาน วัตถุดิบ ความสวยงามทางทัศนียภาพ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถือเป็นสินทรัพย์ ที่เกื้อกูลให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ สิ่งแวดล้อมเป็นที่มาของวัตถุดิบซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตในระบบเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมจึงนับว่าเป็นแหล่งรองรับของเสียของเหลือจากกระบวนการผลิตและกระบวนการบริโภค เป็นที่รองรับกิจกรรมต่างๆของมนุษย์ รวมทั้งหน้าที่ให้ความรื่นรมย์แก่จิตใจมนุษย์ เช่น ทะเล ภูเขา แนวปะการัง มีความสวยงามตามธรรมชาติ เป็นแหล่งที่ผู้คนนิยมไปเที่ยวพักผ่อน³¹

ประเภทของสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน

สิ่งแวดล้อมออกเป็น ๒ ประเภทดังนี้³²

๑. สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่นภูเขา ป่าไม้ ดิน น้ำ อากาศ แร่ธาตุ เป็นต้น บางชนิดอาจใช้เวลาเป็นชั่วโมง หรือวันหรือเดือน หรือสปีปี ร้อยปี จึงจะเกิดเป็นสิ่งนั้นได้ แบ่งเป็น ๒ ชนิด ได้แก่

๑) สิ่งแวดล้อมที่มีชีวิต (Biotic Environment) ได้แก่ พืช สัตว์ มนุษย์

๒) สิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต (Abiotic Environment) เช่นอากาศ ดิน พลังงาน แร่ธาตุ ป่าไม้ ธารน้ำ เป็นต้น

๒. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-Made Environment) เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ บางอย่างสามารถมองเห็นได้ เช่นตึก บ้าน ถนน บางอย่างไม่สามารถมองเห็น เช่น กฎหมาย วัฒนธรรม แบ่งเป็น ๒ ชนิด ได้แก่

๑) สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) เช่นบ้าน ถนน เสื้อผ้า เป็นต้น

๒) สิ่งแวดล้อมทางสังคม (Social Environment) เช่น วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ การเมือง กฎเกณฑ์ต่างๆ เป็นต้น

³¹ ธีรรัตน์ โพธิ์มามกะ และคณะ, *ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม*, (กรุงเทพมหานคร : โครงการ ศูนย์หนังสือสถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๕), หน้า ๖-๗.

³² สุเทพ ธีรศาสตร์, *ISO ๑๔๐๐๐มาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น), ๒๕๔๒), หน้า ๑.

สำหรับ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ได้แบ่งประเภทของสิ่งแวดล้อมโดยพิจารณาจากความหมาย และขอบเขตของสิ่งแวดล้อมแล้วแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท พอสรุปได้ดังนี้³³

๑.สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติหรือทรัพยากรธรรมชาติ (Physical Environment or Natural Resources) ได้แก่ บรรยากาศ(Atmosphere) อุทกภาค(Hydrosphere) ธรณีภาค(Lithosphere) และมณฑลหรือชีวลัย (Biosphere)

๒.สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-Made Environment) ได้แก่ สิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการคิดประดิษฐ์ของมนุษย์ เช่น ตึก ถนน ศาสนา ระบบการปกครอง เป็นต้น

ทั้งนี้ มีการจำแนกประเภทของสิ่งแวดล้อม ออกเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้³⁴

๑.สิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ (Natural Environment)หมายถึง สิ่งใดก็ได้ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ แร่ ป่าไม้ สัตว์ มนุษย์

๒. สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-Made Environment)อาจจะเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ เช่น บ้าน ถนน สะพาน เครื่องบิน วัตถุมีพิษ เป็นต้น ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ประการใหญ่ๆ คือ

๑) สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นที่สามารถมองเห็นได้ โดยที่สิ่งที่ถูกสร้างนั้นไม่มีโอกาสกำหนดสถานที่อยู่ของตนได้ อีกทั้งเป็นสิ่งที่ยากที่จะทำตนเองให้อยู่ในภาวะแวดล้อมตามที่ต้องการได้ เช่น บ้านเรือน ถนน สะพาน รถยนต์ เครื่องบิน เป็นต้น

๒) สิ่งแวดล้อมทางสังคม หรือนามธรรมสิ่งแวดล้อม (Social Environment)หรือ (Abstract environment) เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ หรือเป็นการสร้างเพื่อความเป็นระเบียบของการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เช่น วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ กฎเกณฑ์ เป็นต้น

ดังที่กล่าวแล้วว่า บรรยากาศของโรงเรียนเป็นสภาวะอันเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน แล้วส่งผลถึงความรู้สึกของบุคคล ดังนั้นสิ่งสำคัญที่สุดที่จะส่งผลให้เกิดสภาพบรรยากาศที่ดีก็คือ การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียน หากจะมองโดยภาพรวมแล้วเราอาจจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนได้เป็น ๓ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

๑. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ สภาพแวดล้อมที่เป็นวัตถุ เช่น บริเวณโรงเรียน อาคารเรียน อาคารประกอบ ห้องเรียน ห้องประกอบ ครุภัณฑ์ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ สิ่งชี้วัดถึงลักษณะสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ดี ได้แก่ ความชุ่มชื้น การถูกสุขลักษณะ ความร่มรื่น ความสวยงาม ความสะอาด ความเป็นระเบียบ ความสะดวก ฯลฯ

³³กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, กรม, “คู่มือแนวทางการให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมระดับประถมศึกษาทรัพยากรธรรมชาติ”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓.

³⁴วิไลลักษณ์ รตนเพียรธัมมะ, การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม, หน้า ๔.

การจะจัดและสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพอย่างไรมันเป็นเรื่องของแต่ละโรงเรียนที่ต่างก็มีสภาพของปัญหาหรือความต้องการจำเป็นที่แตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับแนวความคิดและดุลยพินิจของบุคคลภายในโรงเรียนนั้น ๆ ที่จะสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้น แต่ควรอยู่ภายใต้หลักการของ "การร่วมคิด ร่วมทำ" ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความรู้สึที่ดี ความรู้สึกของการมีส่วนร่วม ความรู้สึกของความเป็นเจ้าของ โดยเฉพาะนักเรียนซึ่งเป็นหัวใจของการจัดการศึกษา ผู้บริหารและคุณครูควรยอมรับว่า นักเรียนทุกคนมีความสามารถและเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน ที่มีความรักความผูกพันและปรารถนาดีต่อโรงเรียนของเขา จึงควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นตัดสินใจร่วมวางแผน จัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนภายใต้การแนะนำของผู้บริหารและครูอาจารย์

๒. สภาพแวดล้อมทางวิชาการ ได้แก่ การจัดบรรยากาศการเรียนการสอนทั้งในและนอกห้องเรียน ตลอดจนการจัดบริการเพื่อส่งเสริม สนับสนุนทางวิชาการต่าง ๆ ที่จะทำให้นักเรียนได้รับความรู้ ประสบการณ์ให้มากที่สุด ภายใต้บรรยากาศที่มีชีวิตชีวา แจ่มใส น่าเรียนรู้ สนุกสนาน เรียนสนุก ครุรักเด็ก เด็กรักครู รักเพื่อน ไม่มีบรรยากาศแห่งความกลัว หวาดผวา วิตกกังวล ทุกคนพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า "อยากมาโรงเรียน"

การจัดสภาพแวดล้อมทางวิชาการ ที่ส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศดังกล่าว ได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ตรงตามจุดประสงค์การเรียนรู้ ส่งเสริมความสามารถของนักเรียนแต่ละบุคคล ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน แล้วดำเนินกิจกรรมด้วยความเป็นกันเอง ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ส่งเสริมการเรียนรู้เป็นกลุ่ม ช่วยกันคิด ช่วยกันทำระหว่างผู้สอนและผู้เรียน สภาพแวดล้อมเช่นนี้จะทำให้ทุกคนมีความสุข มีความมั่นใจ และตระหนักในคุณค่าของตนเอง

๓. สภาพแวดล้อมทางการบริหารการจัดการ ได้แก่ การดำเนินการใด ๆ ภายในโรงเรียนให้การปฏิบัติงานสำเร็จลงด้วยความร่วมมือร่วมใจของบุคลากร ซึ่งสังเกตได้จากการดำเนินงานอย่างมีระบบ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันของบุคลากร ทุกคนในโรงเรียนยิ้มแย้มแจ่มใสเป็นมิตรต่อกัน รักใคร่กลมเกลียวกัน ฯลฯ

ลักษณะการบริหารจัดการที่ก่อให้เกิดบรรยากาศที่ดีนั้น เริ่มตั้งแต่การกำหนดนโยบาย ควรให้บุคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วม มีการนำข้อมูลจากการสำรวจสภาพปัจจุบันมากำหนดเป็นนโยบายในการแก้ปัญหาและพัฒนางานของโรงเรียน การมอบหมายงานหรือการสั่งการก็เป็นไปตามสายการบังคับบัญชา แจ่มชัด เหมาะสมกับความสามารถ ไม่เกินกำลัง มอบหมายงานแล้วติดตามดูแล ช่วยเหลือ ถามไถ่ดูแลความเหน็ดเหนื่อย ยกย่องชมเชย มีการสร้างขวัญกำลังใจ จัดสวัสดิการให้หลาย ๆ รูปแบบ เป็นต้น

การจัดสภาพแวดล้อมทั้งด้านกายภาพ วิชาการ และการบริหารการจัดการ ต่างเอื้อซึ่งกันและกัน ซึ่งโรงเรียนควรตระหนักและสร้างเสริมให้เกิดขึ้น เพื่อให้โรงเรียนเป็นวิมานที่น่าอยู่ น่าเรียน แล้วทุกคนจะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

นอกจากนี้ การมีกิจกรรมและกระบวนการต่าง ๆ มากมายที่โรงเรียนจำนวนมาก อาจดำเนินการอยู่แล้วด้วยการให้บุคลากรในโรงเรียนได้ ร่วมคิด ร่วมทำ ซึ่งจะมีผลให้เกิดบรรยากาศที่ดีในโรงเรียน เช่น การสร้างคุณภาพงาน (คิวซี) การวางแผนเป็นทีม (Team Planning) กิจกรรม 5 ส กิจกรรมข้อเสนอแนะ (Suggestion System) การนิเทศภายในโรงเรียน การพัฒนาองค์กร (organization Development)

กระบวนการกลุ่ม เป็นต้น กิจกรรมและกระบวนการดังกล่าว หรือกิจกรรมอื่นใดก็ตามที่โรงเรียนจะนำมาส่งเสริมการสร้างบรรยากาศที่ดี ควรอยู่ภายใต้หลักการ 5 ประการ คือ

๑. หลักการมีส่วนร่วม
๒. หลักความเสมอภาค
๓. หลักเสียงส่วนมากเป็นครรอง
๔. หลักความถูกต้องเป็นเกณฑ์
๕. หลักความจำเป็นเป็นที่พึง

ดังนั้น โรงเรียนทุกแห่งย่อมปรารถนาให้นักเรียนของตนมีความสุขทั้งอยู่ที่บ้านและที่โรงเรียน ทุกข์หรือสุขที่บ้าน บางครั้งโรงเรียนก็ไม่สามารถเข้าไปช่วยผ่อนคลายเป็นได้ แต่ทุกข์หรือสุขที่โรงเรียน น่าจะเป็นความรับผิดชอบของทุกฝ่ายในโรงเรียน การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดีของโรงเรียนจะมีส่วนในการเสริมสร้างความคิด จิตใจ และคุณธรรมต่าง ๆ อันพึงประสงค์ได้ โรงเรียนที่สะอาด สดชื่น ร่มรื่น เรียบง่าย สงบ แจ่มใส มีชีวิตชีวา วัสดุอาคารสถานที่ที่ได้รับการดูแลมีความเป็นปัจจุบันพร้อมที่จะให้ครูและนักเรียนได้ใช้ตลอดเวลา ย่อมจะทำให้ครูและนักเรียนได้รับอิทธิพลทำให้เป็นคนละเอียดอ่อน จิตใจแจ่มใส รักสวยรักงาม รักความสะอาด รักความสงบ เรียบง่าย ทำให้เข้าใจตนเอง และผู้อื่นไปด้วย จึงเป็นการสมควรที่โรงเรียนจะต้องพยายามจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดีของโรงเรียน เพื่อประโยชน์และความสุขของนักเรียนโดยถ้วนหน้า

สรุป

สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน เป็นการรับรู้หรือความรู้สึกที่สมาชิกในโรงเรียนเกิดความรู้สึกในทางที่ดีและไม่ดี ความรู้สึกในทางที่ดีนั้นทำให้เกิดความประทับใจ และอบอุ่นใจ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและภาคภูมิใจต่อโรงเรียน ความรู้สึกที่ไม่ดีนั้นอาจทำให้ขาดความรัก ไม่มีความผูกพันปราศจากความเป็นเจ้าของเกิดความเฉยเมย ความเบื่อหน่าย ความเหินห่าง ปราศจากความเป็นเจ้าของ สำหรับความสำคัญและความจำเป็นของสิ่งแวดล้อมต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่าสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญพัฒนานักเรียนที่จะต้องได้รับเมื่ออยู่ในโรงเรียนทั้งโดยตรงและโดยอ้อมซึ่งทุกวันนี้ นักเรียนและบุคลากรในโรงเรียนไม่ค่อยให้ความสำคัญในส่วนนี้มากนัก ซึ่งปัญหาของสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นนั้น น่าจะเกิดจากการพัฒนาที่ปราศจากการวางแผนและการจัดการที่ไม่เหมาะสม ดังนั้นทุกฝ่ายจึงควรให้ความสำคัญสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น

สิ่งแวดล้อมนั้นมีทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ อากาศ แร่ธาตุ และอื่นๆ อีกมากมาย และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ สิ่งจับต้องได้ก็ได้แก่ อาคาร บ้านเรือน ตึก รถ เรือ และอุปกรณ์ต่างๆ ที่อำนวยความสะดวกให้แก่มนุษย์ ส่วนสิ่งที่จับต้องไม่ได้เช่น วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา กฎระเบียบต่างๆ สำหรับ ในการวิจัยครั้งนี้ จะใช้การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนใน ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านสภาพแวดล้อมกายภาพภายในโรงเรียน ๒) ด้านสภาพแวดล้อมทางสังคมภายในโรงเรียน ๓) ด้านสภาพแวดล้อมการเรียนการสอน

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. “คู่มือ **แนวทางการให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมระดับประถมศึกษาทรัพยากรธรรมชาติ**”. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.
- กรมสามัญศึกษา. **เรื่องทิศทางการจัดการศึกษาของกรมสามัญศึกษา**. ประกาศกรมสามัญศึกษา, ๒๕๓๑.
- ซัชพล ทรงสุนทรวงศ์. **ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓.
- จิตรัตน์ โพธิ์มามะ และคณะ. **ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร : โครงการ ศูนย์หนังสือ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๕.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๘.
- โพธิ์ทัพพะ. **มาสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดีในโรงเรียนกันเถอะ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรครู, ๒๕๓๓.
- ราตรี ภารา. **ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษราพัฒนา จำกัด, ๒๕๔๐.
- สวัสดิ์ โนนสูง. **ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓.
- สวัสดิ์ สายประสิทธิ์. **คู่มือสอบและปฏิบัติราชการ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์กราฟฟิคอาร์ต, ๒๕๕๑.
- สุเทพ ธีรศาสตร์. **ISO ๑๔๐๐๐มาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น), ๒๕๔๒.
- สุพรรณิ มีเทศน์. **รายงานผลการศึกษาและการใช้แนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สิ่งแวดล้อมศึกษา ในโรงเรียนประถมศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕-๖**. กรุงเทพมหานคร : สำนักนิเทศและพัฒนามาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการ การประถมศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๔

คณะสงฆ์กับการวิจัยทางการบริหารการศึกษา

Sangha with Educational Administration Research.

นางปัทมา เอี่ยมปิยะ³⁵
 รศ.ดร.สิน งามประโคน³⁶
 รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู³⁷

บทคัดย่อ

การแสวงหาความรู้ของพระสงฆ์ในปัจจุบันจำเป็นจะต้องมีความรู้และความเข้าใจในเรื่องของการวิจัย เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาในปัจจุบันได้ โดยกระบวนการวิจัยทางการบริหารการศึกษานั้นจะใช้แนวทางตามกระบวนการวิจัยทางการบริหารการศึกษาแบ่งออกเป็นขั้นตอนต่างๆที่นำมาจากกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้มีความเข้าใจในกระบวนการวิจัยได้ดียิ่งขึ้นกระบวนการวิจัยทางการบริหารการศึกษาซึ่งจะทำให้คณะสงฆ์สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนำไปพัฒนาการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ : คณะสงฆ์, การวิจัย, การบริหารการศึกษา

Abstract

The pursuit of knowledge of the present monks requires knowledge and understanding of the research to analyze the current problems of monks and can be applied to address current problems. By the process The study is based on the research process of educational administration, divided into the steps taken from the process. The research process in educational administration will allow the monks to apply the knowledge gained from the research to the development of the educational administration of the monks. Concrete.

Keywords : Sangha, Research, Educational Administration

บทนำ

³⁵นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

³⁶อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

³⁷อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

ปัจจุบันนี้การศึกษาสงฆ์ได้พัฒนาอย่างต่อเนื่อง จึงต้องอาศัยหลักศาสนธรรม ที่สามารถน้อมนำไปปฏิบัติ มีศาสนสถานไว้สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และมีศาสนบุคคล คือ พระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์ปฏิบัติตาม คำสอนของพระพุทธเจ้า แล้วเผยแผ่พุทธธรรม สังคมไทย ให้ความสำคัญกับพระสงฆ์ เนื่องจากเห็นว่า เป็นบุคคลที่มีฐานะพิเศษ ทางสังคม ได้รับการยอมรับนับถือ สังคมไทยให้ความเอื้อเฟื้อและแสดงความเคารพนอบน้อม ต่อพระสงฆ์เมื่อได้พบเห็น ยิ่งพระสงฆ์ที่มีวัตรปฏิบัติเคร่งครัดตามพระธรรมวินัย ด้วยแล้ว มักจะได้รับการยอมรับนับถือจากพุทธศาสนิกชนอย่างมาก เมื่อพระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดี ของพุทธศาสนิกชน ยิ่งทำให้พระศาสนาเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป หากพระสงฆ์ประพฤตินทางเสียหาย ก็จะทำให้ศาสนามีความเศร้าหมองและประชาชนเสื่อมความศรัทธา เมื่อพระสงฆ์ ประพฤติดีปฏิบัติชอบ คุณานุประโยชน์ ก็จะเกิดแก่สังคมสงฆ์มากยิ่งขึ้น การแสวงหาความรู้ของพระสงฆ์ในปัจจุบันจำเป็นจะต้องมีความรู้และความเข้าใจในเรื่องของการวิจัย เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาในปัจจุบันได้

๑. ความหมายของการวิจัย

เมื่อก้าวตามความหมายศัพท์ทางภาษาไทย คำว่า วิจัย มาจากภาษาบาลีว่า วิจัยซึ่งมาจาก วิ บทหน้า จิ ธาตุในการก่อ, สังสม จึงสรุปตามความหมายคำนี้ได้ว่า วิจัยหมายถึง การสังสมองค์ความรู้อย่างยิ่งยวดเพื่อนำมาใช้ในการแก้ปัญหาที่ยังสงสัยพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของคำ“วิจัย” อย่างสั้นๆ ว่าหมายถึงการค้นคว้าเพื่อหาข้อมูลอย่างถี่ถ้วนตามหลักวิชา³⁸ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Research คำว่า การวิจัยในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Research ซึ่งสามารถแยกคำย่อยได้เป็น Re และ Search คำว่า Re หมายถึง การทำใหม่ การทำซ้ำ ทวนการทำอีกครั้งหนึ่งส่วนคำว่า Search หมายถึง การตรวจ การค้นหา การพินิจพิเคราะห์ ซึ่งเมื่อนำมารวมกันเป็นคำว่า Research จึงมีความหมายว่า การค้นคว้าหาความรู้ใหม่ หาสิ่งใหม่ๆ หาคำตอบใหม่ๆ เพื่อนำคำตอบหรือความรู้เหล่านั้นมาใช้งานหรือแก้ไขปัญหา³⁹

คำว่า “research” มาจากภาษาฝรั่งเศส recherche, ที่มาจากคำ rechercher, หมายถึงการค้นหาย่างใกล้ชิด ซึ่งคำว่า "chercher" หมายถึง "ค้นหา" ซึ่งมีความหมายทั่วไปว่าสำรวจอย่างถี่ถ้วน⁴⁰

การวิจัย ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Research แปลว่าค้นหาหรือการสืบค้นใหม่ในที่ประชุม Pan Pacific Science Congress ค.ศ.๑๙๖๑ ในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้แยกความหมายของ RESEARCH ไว้ดังนี้

³⁸<http://rirs3.royin.go.th/new-search/word-search-all-x.asp> สืบค้นวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙

³⁹เอกชัย อภิศักดิกุล, กิตติพันธ์ คงสวัสดิ์เกียรติ และจตุพร เลิศล้ำ. การวิจัยธุรกิจ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพฯ : เพียร์สัน เอ็ดดูเคชั่นอินโดไชน่า, ๒๕๕๑), หน้า ๒

⁴⁰Trochim, W.M.K, (2006). Research Methods Knowledge Base. อ้างใน จากวิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี <http://th.wikipedia.org/wiki> สืบค้นวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๙.

R = Recruitment and Relationship หมายถึง การวิจัยต้องเป็นการรวบรวมข้อมูลและข้อเท็จจริงและการศึกษาหาความเกี่ยวข้องกันของสิ่งเหล่านั้น

E = Education and Efficiency หมายถึง การวิจัยเป็นกระบวนการศึกษาทำให้ได้ความรู้และความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์

S = Science and Stimulation หมายถึง การวิจัยต้องเป็นระบบ อธิบายได้ตรวจสอบได้และกระตุ้นให้เกิดการริเริ่มในเรื่องต่างๆ

E = Evaluation and Environment หมายถึง การวิจัยช่วยให้สามารถประเมินปัญหาที่มีอยู่และแสวงหาประโยชน์ไปใช้ในการปรับปรุงพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น

A = Aim and Attitude หมายถึง การวิจัยต้องมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนและต้องการผู้มีเจตคติที่ดีต่อการวิจัย

R = Result หมายถึง ผู้วิจัยต้องยอมรับผลการวิจัยที่ได้มาด้วยกระบวนการหรือวิธีการที่เป็นระบบ

C = Curiosity หมายถึง การวิจัยเกิดขึ้นจากความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์ผู้วิจัยต้องมีคุณสมบัติอยากรู้อยากเห็นจึงทำวิจัยเพื่อขยายวงวิชาการ

H = Horizon หมายถึง การวิจัยช่วยขยายขอบเขตความรู้ของมนุษย์ให้ทราบและเข้าใจในปัญหาเหล่านั้นได้ เหมือนกับเกิดแสงสว่างขึ้น แต่ถ้ายังไม่เกิดแสงสว่าง⁴¹

บุญธรรม กิจปริดาบริสุทธ์ ได้กล่าวว่า การวิจัย เป็นกระบวนการค้นคว้าหาข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ตามธรรมชาติอย่างมีระบบระเบียบและมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนเพื่อให้ได้ความรู้ที่เชื่อถือได้⁴²

ศิริชัย กาญจนวาสี กล่าวว่า การวิจัย คือ กระบวนการแสวงหาหรือพัฒนาองค์ความรู้ที่มีลักษณะเป็นนัยทั่วไปอย่างมีระบบแบบแผนโดยวิธีการอันเป็นที่เชื่อถือได้⁴³

สรุปความหมายการวิจัยเป็นกระบวนการค้นคว้าหาองค์ความรู้ที่สามารถนำมาพัฒนาสติปัญญาความรู้ของมนุษย์ได้

๒. ประเภทของการวิจัย

⁴¹การจัดการความรู้ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เว็บไซต์ http://www.stou.ac.th/Schools/Shs/booklet/1_2552/Research.htm สืบค้นวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๙.

⁴²บุญธรรม กิจปริดาบริสุทธ์. ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔

⁴³ศิริชัย กาญจนวาสี, ทวีวัฒน์ปิตยานนท์และดิเรก ศรีสุข. การเลือกใช้สถิติที่เหมาะสมสำหรับการวิจัย. (กรุงเทพฯ: บริษัทพชรกานต์พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

บุญธรรม กิจปริดาบริสุทธ์ ได้จำแนกประเภทของการวิจัยสามารถจัดทำได้หลายลักษณะ ขึ้นอยู่กับผู้จำแนกว่าจะอาศัยเกณฑ์หรือหลักการใดในการจำแนก ซึ่งแนวทางในการจัดจำแนกตามเกณฑ์ต่างๆ มีดังนี้⁴⁴

๑) ประเภทของการวิจัยแบ่งตามประโยชน์ของการนำไปใช้ แบ่งตามเกณฑ์นี้จะมี ๓ ประเภท ได้แก่

๑.๑ การวิจัยพื้นฐานหรือการวิจัยบริสุทธิ์ (basic or pure research) การวิจัยแบบนี้เป็นการทำวิจัยเพื่อขยายขอบเขตของความรู้ให้กว้างขวางออกไป เป็นการสร้างทฤษฎีและแนวความคิดใหม่ๆ เสริมสร้างวิชาการให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น การวิเคราะห์หมู่หาสารอาหารในกล้วย โดยมุ่งหว่ากล้วยประกอบด้วยสารอาหารอะไรบ้างเท่านั้น การวิจัยแบบนี้ มักจะใช้เวลาาน และใช้ประโยชน์ได้ต่อเมื่อไปวิจัยต่อ

๑.๒ การวิจัยประยุกต์ (applied research) การวิจัยแบบนี้มุ่งนำผลไปใช้เพื่อปรับปรุงสภาพของสังคมและความเป็นอยู่ของมนุษย์ให้ดีขึ้น เช่น จากผลการวิจัยพื้นฐานพบว่า การสอนด้วยวิธีการใช้สไลด์ประกอบจะทำให้นักเรียนสนใจการเรียนและจำได้นาน ครูก็ลองนำผลการวิจัยนี้ไปทดลองและหาประสิทธิภาพของการสอนดูว่าทำให้นักเรียนสนใจมากขึ้น และนักเรียนจำเรื่องราวที่สอนได้นานจริงหรือไม่ ถ้าปรากฏว่ามีประสิทธิภาพก็จะทำให้นักเรียนนำไปใช้ในการเรียนการสอนให้เกิดประโยชน์แก่นักเรียนต่อไป

๑.๓ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) การวิจัยแบบนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาทักษะใหม่ๆ หรือวิธีการใหม่ๆ และนำมาใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำงานโดยตรง เป็นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ในการทำงาน โดยหวังที่จะปรับปรุง แก้ไขสภาพการทำงานให้ดีขึ้นกว่าเดิม การวิจัยแบบนี้แท้จริงเป็นการวิจัยประยุกต์ลักษณะหนึ่ง แต่ต่างกับการวิจัยประยุกต์ทั่วไปตรงที่การวิจัยเชิงปฏิบัติการจะศึกษาเฉพาะที่เฉพาะหน่วยงาน ผลการวิจัยนำไปใช้สรุปอ้างอิงไปยังกลุ่มอื่นหรือประชากรไม่ได้

๒. ประเภทของการวิจัย แบ่งตามความสามารถในการควบคุมตัวแปร การวิจัยที่แบ่งตามเกณฑ์นี้อาจแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ได้แก่

๑) การวิจัยเชิงทดลอง (experimental research) เป็นการวิจัยที่ผู้วิจัยจัดสร้างสถานการณ์และเงื่อนไขต่างๆ ขึ้นมาทดลอง โดยพยายามควบคุมตัวแปรที่เกี่ยวข้องซึ่งไม่ต้องการให้มีผลกับการวิจัยนั้นออกไป แล้วสังเกตหรือวัดผลการทดลองออกมา

๒) การวิจัยเชิงกึ่งทดลอง (quasi experimental research) เป็นการวิจัยที่ผู้วิจัยสามารถสร้างสถานการณ์ และเงื่อนไขเพื่อใช้ในการทดลองได้บ้างเป็นบางประเด็นและสามารถควบคุมตัวแปรที่เกี่ยวข้อง ซึ่งไม่ต้องการให้มีผลกับการวิจัยนั้นได้เพียงบางตัวเนื่องจากไม่สามารถสุ่มตัวอย่างให้เท่ากันได้

๒) การวิจัยเชิงธรรมชาติ (naturalistic research) เป็นการวิจัยที่ไม่มีการจัดสร้างสถานการณ์หรือเงื่อนไขใดๆ เลย ปล่อยให้ไปเป็นไปตามธรรมชาติ ผู้วิจัยไม่มีอิทธิพลใดๆ ต่อการวิจัยที่ได้นั้นเลย

๔. ชนิดของเอกสารการวิจัย

⁴⁴บุญธรรม กิจปริดาบริสุทธ์. ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์, อ่างแล้ว หน้า ๑๗-๒๑.

เอกสารการวิจัยมีอยู่ในรูปแบบต่างๆ ประกอบด้วย

๑. รายงานการวิจัยทั่วไป (general research paper) เป็นรายงานที่เขียนเป็นรูปเล่ม ซึ่งอาจจะ เป็นทั้งงานวิจัยระดับบุคคลหรือสถาบันก็ได้

๒. วิทยานิพนธ์ (thesis or dissertations) เป็นเอกสารการวิจัยที่จัดทำขึ้น เพื่อขอรับปริญญา บัตร วิทยานิพนธ์ที่ถือเป็นงานวิจัยในระดับมาตรฐานนั้น มักเป็นวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาโท และปริญญา เอก (thesis มักใช้ระดับปริญญาโท ส่วน dissertation มักใช้กับระดับปริญญาเอก)

๓. บทความที่ลงในวารสาร ผู้วิจัยอาจนำผลงานวิจัยจากรายงานวิจัยทั่วไป และวิทยานิพนธ์ มา นำเสนอเป็นบทความในวารสารต่างๆ ก็ได้

๔. บทความที่ลงในหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนชนิดอื่นๆ ผู้วิจัยอาจนำเอารายงานการวิจัยมา เขียนลง หรือ เผยแพร่ในหนังสือพิมพ์ หรือ สื่อมวลชนชนิดอื่นๆ เช่นวิทยุ และโทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต ก็ได้⁴⁵

๕. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

๑. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

๑.๑ ความหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร

มีนักวิชาหลายท่านที่ได้ให้ความหมาย การบริการ ไว้ทั้งความหมายที่คล้ายคลึงกันและที่แตกต่าง กัน ดังนี้

คำว่า “บริหาร” มาจากคำว่า Administration มีความหมายเหมือนกับคำว่า Management ฉะนั้น จึงมีการใช้ทั้งสองคำนี้ในลักษณะเดียวกัน แต่คำว่า Management มักจะใช้ในการบริหารองค์การหรือ หน่วยงานที่มุ่งในด้านผลกำไร แต่การบริหารงานในวงการศึกษาหรือการบริหารงานในสถานศึกษานั้นด้านการ จัดการศึกษามีได้มุ่งหวังผลกำไรหรือขาดทุนจึงใช้คำว่า Administration จึงจะเหมาะสมที่สุด การบริหาร (Administration) จึงเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อบริหารภายในองค์กร เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะ ชี้ให้เห็นความสำเร็จ หรือความล้มเหลว ความมีประสิทธิภาพในการทำงานหรือความไร้ประสิทธิภาพการ ทำงานของหน่วยงาน การบริหารเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคม การบริหารงานที่ สำคัญจะนำไปสู่ความก้าวหน้า การบริหารเป็นลักษณะการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคล นักบริหารจะต้อง คำนึงถึงปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่างๆ การวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องแสดงให้ทราบถึงความสามารถของนักบริหาร และความเจริญเติบโตขององค์การ การบริหารชีวิตประจำวันของมนุษย์ไม่ว่าในครอบครัวหรือองค์การใด ย่อม เกี่ยวข้องกับการบริหารอยู่เสมอ ดังนั้น การบริหารจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจและจำเป็นต่อการที่จะดำรงชีวิตใน สังคม ซึ่งมีนักวิชาการ และนักการศึกษามากมายหลายท่านได้ให้ความหมายของการบริหารพอสรุปได้ดังนี้

พระธรรมโกศาจารย์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น(Getting thing done through other people)เมื่อว่าตามคำนิยามนี้

⁴⁵ กวี รัชชน และคณะ, หลักและวิธีการวิจัยทางรัฐศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๘๐

การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีขึ้นเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้นั้นคือในวันอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์⁴⁶

พระมหาจุฬชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) กล่าวว่า ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง ธรรมะสำหรับผู้บริหารงาน คือ จะต้องมีความหนักแน่นมั่นคง และสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละคนและรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้นผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์กร⁴⁷

สรุปได้ว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการในการทำงานร่วมกันของบุคลากรภายในองค์กร ตลอดจนผู้บริหารทุกระดับ จะต้องมีการบริหาร ตน บริหารคน และบริหารงาน ผู้บริหารจะต้องมีการมองการณ์ไกล เพื่อเป็นแนวทางที่ผู้บริหารจะต้องเรียนรู้องค์ประกอบการบริหารให้ถูกกับงาน ถูกกับคนโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินงานให้ไปในทิศทางเดียวกัน และประสบความสำเร็จ

๑.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

มีนักวิชาการหลายท่านเขียนทฤษฎีการบริหารจัดการ (Administrative management) ไว้ดังนี้

พระธรรมโกศาจารย์ ได้กล่าวถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น (getting things done through other people) ตามทฤษฎีพุทธวิธีบริหารโดยใช้หน้าที่ของนักบริหารเป็นกรอบในการพิจารณาหน้าที่ (function) ของนักบริหารมีอยู่ ๕ ประการตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDC⁴⁸

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และมีภาวะผู้นำ

C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

⁴⁶พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต ป.ธ.๙, Ph.D.), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑.

⁴⁷พระมหาจุฬชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี), **คนสำราญงานสำเร็จ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐), หน้า ๒๕ - ๓๒.

⁴⁸พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต) อ้างแล้ว หน้า ๕.

เฮนรี ฟาโยล์ (Henri Fayol) เป็นบิดาของทฤษฎีการจัดการการปฏิบัติการ (Operational management theory) หรือบางทางก็ถือกันว่าเป็นบิดาของการบริหารจัดการสมัยใหม่เขาเชื่อว่าการบริหารนั้นเป็นเรื่องของทักษะและเขาสนใจที่จะศึกษาองค์การโดยรวมและมุ่งเน้นที่กิจกรรมการจัดการ (Managerial activities) ซึ่งประกอบด้วย ๕ ด้านคือการวางแผน (Planning), การจัดองค์การ (Organizing), การบังคับบัญชา หรือการสั่งการ (Commanding), การประสานงาน (Coordinating), และการควบคุม (Controlling)⁴⁹

สรุปได้ว่า ทฤษฎีการบริหารจัดการเป็นวิธีทางในวงจรของการปฏิบัติงาน และเป็นเทคนิคขั้นตอนต่างๆของการดำเนินงานให้มีระเบียบแบบแผน แนวทางในการบริหารจัดการ เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ในการใช้ผู้อื่นทำงาน ย่อมประสบความสำเร็จตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดโดยใช้กระบวนการการวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การนำ (Leading) การควบคุม (Controlling) เป็นศิลปะในการทำให้สิ่งต่าง ๆ ได้รับการกระทำจนเป็น ผลสำเร็จ

๖. กระบวนการวิจัยทางการบริหารการศึกษา

สำหรับกระบวนการวิจัยทางการบริหารการศึกษานั้นจะใช้แนวทางตามกระบวนการวิจัยทางการบริหารการศึกษาแบ่งออกเป็นขั้นตอนต่างๆที่นำมาจากกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ดังกล่าวแต่อาจมีการแบ่งรายละเอียดของขั้นตอนการวิจัยมากกว่ากระบวนการทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้มีความเข้าใจในกระบวนการวิจัยได้ดียิ่งขึ้นกระบวนการวิจัยทางการบริหารการศึกษามักประกอบด้วยกระบวนการดังต่อไปนี้⁵⁰

๑. ปัญหาการวิจัย ปัญหาการวิจัยหมายถึงเรื่องที่น่าสนใจเกิดความสงสัยเกิดความอยากรู้อยากเห็นต้องการที่จะศึกษาหาคำตอบปัญหาการวิจัยนี้อาจเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่าเป็นปรากฏการณ์อันเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะต้องการแก้ไขปัญหานั้นอย่างเป็นระบบซึ่งนักวิจัยต้องมีความคิดที่เป็นเหตุและเป็นผลพอสมควร

๒. การกำหนดหัวข้อการวิจัย การกำหนดหัวข้อเรื่องวิจัยหรือชื่อเรื่องการวิจัยมักจะกำหนดมาจากปัญหาสำคัญผู้วิจัยจะนามากำหนดเป็นหัวข้อเรื่องการวิจัยผู้วิจัยจะแปลหรือแตกหัวข้อเรื่องออกมาเป็นปัญหาในรายละเอียดให้มีความเด่นชัดขึ้นการกำหนดหัวข้อวิจัยจำเป็นต้องจำกัดหัวข้อให้แคบเพื่อให้ทราบขอบเขตของการวิจัยเรื่องนั้นๆโดยให้อยู่ในขอบข่ายที่คิดว่าจะได้ประโยชน์คุ้มค่าเหมาะสมกับเวลาแรงงานและเงินทุนของผู้วิจัย

๓. การกำหนดวัตถุประสงค์การวิจัย การกำหนดวัตถุประสงค์การวิจัยหรือจุดมุ่งหมายของการวิจัยหมายถึงเจตจำนงของนักวิจัยว่าต้องการจะศึกษาเรื่องอะไรบ้างวัตถุประสงค์จึงมีลักษณะคล้ายๆกับปัญหา

⁴⁹Henri Fayol, <http://www.212cafe.com/freewebboard/view.php?user=wethai&id=25>, (ค้นหาเมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๒)

⁵⁰กวี รัชชน และคณะ, หลักและวิธีการวิจัยทางการบริหารการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๙๑-๑๑๓.

การวิจัยและอาจใช้แทนกันได้ ในกรณีที่นักวิจัยกำหนดปัญหาการวิจัยแล้วนักวิจัยไม่จำเป็นต้องกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยก็ได้หรือจะกำหนดทั้งสองอย่างก็ได้

๔. การกำหนดคำถามการวิจัย การกำหนดคำถามการวิจัยหมายถึงสิ่งที่นักวิจัยมีความอยากรู้ อยากรู้อะไรหรือสิ่งที่นักวิจัยต้องการที่จะศึกษาซึ่งสอดคล้องใกล้เคียงกับการกำหนดวัตถุประสงค์การวิจัย กล่าวคือถ้าผู้วิจัยกำหนดปัญหาของการวิจัยแล้วก็ไม่จำเป็นต้องกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยส่วนรูปแบบของการเขียนนั้นสองหัวข้อจะมีความแตกต่างกันเล็กน้อย

๕. การออกแบบการวิจัย การออกแบบการวิจัยหมายถึงการจำกัดขอบเขตและวางรูปแบบการวิจัยให้ ได้มาซึ่งคำตอบที่เหมาะสมกับปัญหาวิจัย ผลการออกแบบวิจัยจะได้แบบวิจัยซึ่งประจักษ์เป็นพิมพ์เขียวของการ ออกแบบการวิจัย การออกแบบการวิจัยเป็นการเชื่อมโยงประเด็นทางการวิจัยตั้งแต่การกำหนดวิธีการวิจัย เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การกำหนดวิธีการเลือกตัวอย่าง การกำหนดวิธีการจัดกระทำข้อมูลและ การประมวลผลข้อมูล การกำหนดวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล การกำหนดวิธีการนำเสนอและเขียนรายงานจนถึงการ กำหนดการบริหารงานวิจัย ซึ่งการออกแบบการวิจัยนี้จะเป็นตัวกำหนดแนวทางในการทำการวิจัยไว้อย่าง ครอบคลุม

๖. การตั้งสมมติฐานการวิจัย คำว่าสมมติฐานหมายถึงผลการวิจัยที่ผู้วิจัยคาดคะเนหรือเดา คาตอบเอาไว้ล่วงหน้าโดยที่ยังไม่ได้ไม่ทำการวิจัยจริงๆ สมมติฐานจะเป็นการคาดเดาว่าผลการวิจัยจะเป็นอย่างไร หรือปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อกันนั้น มีอะไรบ้าง การตั้งสมมติฐานจะเป็นประโยชน์ต่อนักวิจัยในการสร้าง เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์และการแปลความหมาย

๗. การกำหนดตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย เมื่อกำหนดปัญหาการวิจัยสมมติฐานแล้วผู้วิจัยจะต้อง กำหนดตัวแปรโดยละเอียดจากนั้นจึงให้คานิยามตัวแปรหรือคานิยามศัพท์อันเป็นการกำหนดว่าในงานวิจัยนี้ จะกำหนดคำศัพท์เฉพาะขึ้นมาอย่างไรและจะให้ความหมายคำศัพท์นั้นว่าหมายถึงอะไรเป็นต้น

๘. การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็น การนำเสนอข้อมูลที่เป็นประเด็นหัวข้อวิจัยมาขยายความเพื่ออธิบายให้เข้าใจว่าหัวข้อวิจัยนั้นมาจากแนวคิด ทฤษฎีพื้นฐานของใครซึ่งแหล่งข้อมูลดังกล่าว นักวิจัยจะหาได้ห้องสมุดหน่วยราชการหรือสถาบันต่างๆ โดยทำ การรวบรวมนำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงอย่างเป็นระบบพร้อมทั้งอ้างอิงที่มาอย่างพร้อมสรรพแล้วผู้วิจัยจึง นำไปสรุปเป็นแนวคิดของตนเองอันเป็นแนวทางนำไปสู่การสร้างนิยามศัพท์กรอบแนวคิดและตัวแปรที่ใช้ใน การวิจัยอีกทางหนึ่งด้วย

๙. การกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย กรอบแนวคิดในการวิจัยเป็นผลสรุปจากการศึกษาทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อปัญหาการวิจัยซึ่งผู้วิจัยได้สรุปเป็นแนวคิดของตนเองสำหรับการดำเนินการ วิจัยของตน กรอบแนวคิดการวิจัยจะเป็นการประมวลผลความคิดรวบยอดของงานวิจัยว่างานวิจัยที่กำลังทำอยู่นี้มี ตัวแปรอะไรที่เกี่ยวข้องบ้าง ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ศึกษาเป็นอย่างไรอะไรเป็นตัวแปรอิสระอะไรเป็นตัว แปรตามและกรอบแนวคิดการวิจัยนี้สามารถนำไปใช้เป็นกรอบในการสร้างเครื่องมือในการวิจัยต่อไปได้

๑๐. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การสร้างเครื่องมือการวิจัยนั้นผู้วิจัยจะดำเนินการสร้าง เครื่องมือโดยจะทำการสร้างเครื่องมือการวิจัยและนำเครื่องมือการวิจัยที่สร้างเสร็จแล้วไปทดลองจนเป็นที่

แน่ใจว่าเครื่องมือการวิจัยที่สร้างนั้นมีความถูกต้องสูงสามารถวัดได้ตามที่ต้องการและเป็นเครื่องมือที่มีความเชื่อมั่นได้สูงกล่าวคือจะวัดกี่ครั้งก็จะได้จำนวนสิ่งที่วัดไม่มีความแตกต่างกัน

๑๑. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างเมื่อทำการสร้างเครื่องมือการวิจัยและตรวจสอบคุณภาพเครื่องเรียบร้อยแล้วผู้วิจัยต้องใช้เครื่องมือนั้นไปแจกให้กับประชากรที่ใช้ในการวิจัยแต่เนื่องจากมีประชากรจำนวนมากการเลือกตัวอย่างที่จำเป็นสำหรับการวิจัยแบบสำรวจและแบบทดลองที่มีหน่วยที่จะศึกษาเป็นจำนวนมากการเลือกตัวอย่างเป็นการเลือกบุคคลหรือสถาบันหรือสิ่งที่เราสนใจศึกษามาเพียงบางส่วนจากที่มีอยู่ทั้งหมดหน่วยที่เลือกมาเป็นบางส่วนนี้เรียกว่ากลุ่มตัวอย่างและหน่วยที่มีอยู่ทั้งหมดนั้นเรียกว่าประชากรสำหรับผลที่ได้จากการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างสามารถใช้วิธีการทางสถิติไปสรุปอ้างอิงว่าเป็นของประชากรก็ได้ซึ่งวิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างนั้นมีหลากหลายวิธีการตามความเหมาะสม

๑๒. การเก็บรวบรวมข้อมูลเมื่อผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างเสร็จเรียบร้อยแล้วผู้วิจัยจะต้องดำเนินการลงพื้นที่เพื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลักษณะของเครื่องมือการวิจัยเช่นใช้แบบสัมภาษณ์แบบสังเกตแบบสอบถามผู้วิจัยจะต้องแสดงกระบวนการการเก็บรวบรวมข้อมูลนับตั้งแต่การขอความร่วมมือจากกลุ่มตัวอย่างการดำเนินการเก็บข้อมูลและการรวบรวมข้อมูลเพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๑๓. การวิเคราะห์ข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นมีการดำเนินการใน๓ส่วนคือการจัดกระทำข้อมูลหรือประมวลผลข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูลและการแปลความหมายข้อมูล

๑๓.๑การจัดกระทำข้อมูลหรือประมวลผลข้อมูลเมื่อได้ข้อมูลมาครบถ้วนตามจำนวนที่ต้องการแล้วผู้วิจัยจะต้องนำเอาข้อมูลที่ได้มาจัดกระทำและเปลี่ยนรูปให้อยู่ในรูปแบบที่เป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์แปลผลและจัดทำรายงานผลการวิจัยต่อไปซึ่งการจัดกระทำหรือการประเมินผลข้อมูลนั้น

๑๓.๒การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยจะนำเอาข้อมูลมาทำการวิเคราะห์ตามรูปแบบและวิธีการที่ได้วางแผนไว้โดยอาจจะวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติหรือวิเคราะห์ข้อมูลโดยไม่ใช้สถิติหรืออาจจะใช้ทั้ง๒อย่างผสมก็ได้แล้วแต่เรื่องปัญหาการวิจัยชนิดของตัวแปรและชนิดของวิธีการวิจัย

๑๓.๓การแปลความหมายข้อมูลเนื่องจากจุดมุ่งหมายสำคัญของการวิจัยคือการพรรณนาการอธิบายการทนายปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมและในบางกรณีผู้วิจัยจำเป็นต้องให้คำแนะนำเกี่ยวกับปัญหาและการแก้ปัญหาดังนั้นการวิจัยจึงไม่กระทำเพียงแค่เก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลเท่านั้นแต่จะต้องมีการแปลความหมายและตีความหมายของข้อมูลให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายสำคัญดังกล่าวด้วยการแปลความหมายของข้อมูลจะต้องกระทำตามประเด็นที่กำหนดไว้ในปัญหาการวิจัยสมมติฐานและจุดมุ่งหมายของการวิจัย

๑๔. การเขียนรายงานการวิจัยการนำเอาผลการวิจัยที่ค้นพบมานำเสนอในรูปแบบที่น่าสนใจและนำมาจัดทำรายงานผลการวิจัยเพื่อที่จะเผยแพร่ผลงานวิจัยไปให้คนอื่นได้ทราบต่อไปดังนั้นการจัดทำรายงานการวิจัยและการเผยแพร่งานวิจัยจึงเป็นเรื่องสำคัญเพราะการเผยแพร่อยู่ในวงจำกัดทำให้ผลการวิจัยนำไปใช้ประโยชน์ได้น้อยและไม่คุ้มค่าในการศึกษาค้นคว้าวิจัยของนักวิจัย

สรุปได้ว่า การแสวงหาความรู้ของพระสงฆ์ในปัจจุบันจำเป็นจะต้องมีความรู้และความเข้าใจในเรื่องของการวิจัย เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการ

แก้ไขปัญหในปัจจุบันได้ โดยกระบวนการวิจัยทางการบริหารการศึกษานั้นจะใช้แนวทางตามกระบวนการวิจัยทางการบริหารการศึกษาแบ่งออกเป็นขั้นตอนต่างๆที่นำมาจากกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ดังกล่าวแต่อาจมีการแบ่งรายละเอียดของขั้นตอนการวิจัยมากกว่ากระบวนการทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้มีความเข้าใจในกระบวนการวิจัยได้ดียิ่งขึ้นกระบวนการวิจัยทางการบริหารการศึกษประกอบไปด้วย ปัญหาการวิจัย การกำหนดหัวข้อการวิจัย การกำหนดวัตถุประสงค์การวิจัย การกำหนดคำถามการวิจัย การออกแบบการวิจัย การตั้งสมมติฐานการวิจัย การกำหนดตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลการวิเคราะห์ การเขียนรายงานการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

(๑) หนังสือ:

กวี รัชชน และคณะ. หลักและวิธีการวิจัยทางรัฐศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ๒๕๔๒.

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล. ๒๕๔๐.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ป.ธ.๙. Ph.D.. **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๙.

พระมหาภูฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) **คนสำราญงานสำเร็จ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน. ๒๕๕๐.

ศิริชัย กาญจนวาสี. ทวีวัฒนพัฒน์และดิเรก ศรีสุขโข. การเลือกใช้สถิติที่เหมาะสมสำหรับการวิจัย. กรุงเทพฯ: บริษัทพชรกานต์พับลิเคชั่น จำกัด. ๒๕๔๐.

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. **กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและการบริหารจัดการแนะแนว**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. ๒๕๕๒.

เอกชัย อภิศักดิกุล. กิตติพันธ์ คงสวัสดิ์เกียรติ และจตุพร เลิศล้ำ. การวิจัยธุรกิจ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : เพียร์สัน เอ็ดดูเคชั่นอินโดไชน่า. ๒๕๕๑.

๒ สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

<http://rirs3.royin.go.th/new-search/word-search-all-x.asp> สืบค้นวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙

<http://th.wikipedia.org/wiki> สืบค้นวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๙.

http://www.stou.ac.th/Schools/Shs/booklet/1_2552/Research.htm สืบค้นวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๙.

<http://www.nrct.go.th/th> สืบค้นวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๙.

<http://www.212cafe.com/freewebboard/view.php?user=wethai&id=25>. ค้นหามีเมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๒

http://th.wikipedia.org/wiki/สืบค้นวันที่_๒๕_กันยายน๒๕๕๙.

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

วัตถุประสงค์

เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่บทความวิจัย และบทความวิชาการแก่คณาจารย์ นักวิจัย นักวิชาการ นักศึกษา และบุคคลทั่วไป ในด้านศาสนา ปรัชญา รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ศีลภาสาศาสตร์ การศึกษาเชิงประยุกต์ รวมถึงสหวิทยาการอื่น ๆ

ขอบเขตการตีพิมพ์

"วารสารนิตยสารเสียงธรรมจาคมหายาน" รับผิดชอบในแขนงวิชาที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ด้านศาสนา ปรัชญา รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ศีลภาสาศาสตร์ การศึกษาเชิงประยุกต์ รวมถึงสหวิทยาการอื่น ๆ

การส่งต้นฉบับส่งต้นฉบับ

เอกสารพร้อมไฟล์ข้อมูลในรูปแบบ Word และ Pdf มาที่ email : suriya5179@hotmail.com และสามารถสอบถามรายละเอียดได้ที่ วัดธรรมปัญญารามบางม่วง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ติดต่อสอบถามได้ที่ ดร.สุริยา แสงอินตา

เกณฑ์การตีพิมพ์/รูปแบบการตีพิมพ์

1.บทความ ที่ส่งมาเพื่อเผยแพร่ต้องเป็นบทความที่อยู่ในขอบเขตที่กำหนดเท่านั้น โดยไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร รายงานหรือสิ่งพิมพ์อื่นใดมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารอื่น บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารนี้จะต้องผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับบทความที่ได้รับการตีพิมพ์

2.การพิมพ์ต้นฉบับ จะเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ได้มีเนื้อหาที่สมบูรณ์ จัดพิมพ์แบบหน้าเดียว กระดาษพิมพ์ขนาด A4 (8.5×11 นิ้ว) จำนวนไม่เกิน 13 หน้า ใช้รูปแบบ Word ตัวอักษร TH SarabunPSK 14 Point

3.การตั้งระยะขอบ ให้ตั้งเป็นประเภทยกขอบ เพื่อการเย็บเล่มหนังสือ บน 2.54 ซม., ล่าง 2.54 ซม., ซ้าย 3.00 ซม. ขวา 3.00 ซม., หัวกระดาษและท้ายกระดาษ, จากขอบ หัวกระดาษ 1.5 ซม., ท้ายกระดาษ 1.5 ซม., การใส่เลขหน้า ให้ใส่ด้านบนขวา โดยใช้ตัวอักษรขนาด 16 ตัวปกติ

4.ข้อปฏิบัติการพิมพ์แต่ละหัวข้อ บทความวิจัย ให้เรียงลำดับหัวข้อ ดังนี้

4.1 ชื่อเรื่อง/บทความ ชื่อเรื่องทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 18 พอยต์ ตัวหนา ไว้กึ่งกลางหน้ากระดาษ

4.2 ชื่อผู้เขียนบทความ ระบุชื่อผู้เขียน ผู้ร่วมวิจัย (ถ้ามี) และอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ขนาดตัวอักษร 12 พอยต์ ตัวหนา ไว้ด้านขวาหน้ากระดาษ

4.3 สังกัดผู้เขียน ระบุตำแหน่งทางวิชาการ สาขา คณะ สังกัด/หน่วยงานของผู้ร่วม (ถ้ามี) ขนาดตัวอักษร 12 พอยต์ ไว้ที่ตำแหน่งใต้ชื่อเรื่อง ไว้ด้านขวาหน้ากระดาษ พร้อมระบุอีเมลผู้เขียน ที่ติดต่อในการส่งบทความ

4.4 บทคัดย่อ (Abstract) บทคัดย่อบทความวิจัย ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 18 พอยต์ ตัวหนา ว่างกึ่งกลางหน้ากระดาษ ความยาวไม่เกิน 300 คำ เนื้อหาในบทคัดย่อใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 พอยต์

4.5 คำสำคัญ (Keywords) ระบุคำสำคัญ 2-4 คำ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ว่างท้ายบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 พอยต์ ตัวหนา

4.6 เนื้อหา (Content) หัวข้อจิตด้านซ้ายกระดาษและใช้อักษร TH SarabunPSK ขนาด 16 พอยต์ ตัวหนา ส่วนเนื้อหาในแต่ละหัวข้อใช้อักษร TH SarabunPSK ตัวปกติ ขนาด 14 พอยต์ มีรายละเอียดดังนี้

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัย (ถ้ามี)

สมมติฐานการวิจัย (ถ้ามี)

วิธีดำเนินการวิจัยระบุ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ตัวแปร เครื่องที่ใช้ในการวิจัย การสร้างและหาคุณภาพ การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล แต่ละขั้นตอนควรเขียนให้กระชับและเป็นขั้นตอนที่เหมาะสม

ผลการวิจัยระบุผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์อย่างกระชับ ซึ่งอาจมีตารางหรือภาพประกอบ

อภิปรายผลการวิจัยระบุประเด็นที่สำคัญของผลการวิจัยในแต่ละวัตถุประสงค์ และอภิปรายโดยมีการอ้างอิงหรือเชื่อมโยงทฤษฎีและงานวิจัยสนับสนุน

ข้อเสนอแนะ ระบุรายละเอียดข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

4.7 ตาราง (ถ้ามี) ใช้ตารางแบบเส้นคู่ ให้ระบุคำว่า “ตารางที่” ตามด้วยหมายเลขกำกับภาษาอังกฤษใช้คำว่า Table

4.8 ภาพ (ถ้ามี) รูปภาพประกอบบทความ ควรบันทึกไฟล์รูปภาพ เป็นนามสกุล JPEG. ให้ระบุคำว่า “ภาพที่” ตามด้วยหมายเลขกำกับ ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Figure

4.9 การอ้างอิงในเนื้อหา ใช้ระบบ APA โดยระบุชื่อผู้เขียน ปีที่พิมพ์และเลขหน้า ดังตัวอย่างรูปแบบการอ้างอิงในเนื้อหา ดังปรากฏรายละเอียดด้านล่างนี้

4.10 เอกสารอ้างอิง ใช้ระบบ APA (American Psychological Association style) ดังตัวอย่างรูปแบบการอ้างอิงในเอกสารอ้างอิง ดังปรากฏรายละเอียดด้านล่างนี้

บทความวิชาการ ให้เรียงลำดับหัวข้อ ดังนี้

- 1) บทคัดย่อ (Abstract)
- 2) บทนำ (Introduction)
- 3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ
- 4) บทสรุป (Conclusion)
- 5) เอกสารอ้างอิง (References)

สำหรับการอ้างอิงเอกสารในบทความนั้นใช้ระบบ APA ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้ วงเล็บ เปิด-ปิด และระบุชื่อ-นามสกุล ของผู้เขียน ปี พ.ศ. และเลขหน้า ของเอกสารที่นำมาอ้างอิงกำกับท้ายเนื้อความที่ได้ อ้างอิง เอกสารที่อ้างอิงในบทความจะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ และผู้เขียน บทความต้องรับผิดชอบถึงความถูกต้องของเอกสารที่นำมาอ้างอิงทั้งหมด การอ้างอิงเป็นภาษาไทยหรือ ภาษาอังกฤษ โดยรูปแบบของการอ้างอิงเอกสารมีรายละเอียด ดังนี้

5.ตัวอย่างรูปแบบการอ้างอิงในเนื้อหา

5.1 หนังสือ

ผู้เขียน 1 คน

(สำราญ ศรีคำมูล, 2549: 1)

(Bill, 2549: 6)

ผู้เขียน 2 คน

(สำราญ ศรีคำมูล และสนิท วงศ์ปล่อมหิรัญ, 2560 : 31)

(John and David, 1984 : 12)

ผู้เขียน 3 คน

(สนิท วงศ์ปล่อมหิรัญ และคณะ, 2559 : 22)

(John Dewey, et al., 2000 : 9)

ผู้เขียนเป็นหน่วยงาน

(มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2559 : 10-15)

(Ministry of Education, 2019 : 4)

การอ้างอิงในเนื้อหา (การอ้างอิงเอกสารสองทอด)

*โดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของคอนบาช (Cronbach, 1974 อ้างใน ยุทธ ไกยวรรณ, 2543 : 9) ได้ความ เชื่อมั่น...

**ตามแนวคิดของเบสท์ (Best, 1978 อ้างใน ประคอง กรรณสูตร, 2538)...

5.2 งานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์

(สายัณห์ วงศ์สุรินทร์, 2549 : บทคัดย่อ)

(อาทิตย์ ชูชัย, 2557)

(Watson, 1990)

5.3 รายงานการประชุม

(นฤมล ชุ่มเจริญสุข, 2557 : 20)

(Anan Srita, 1990 : 45)

5.4 วารสาร

(สายัณห์ วงศ์สุรินทร์, 2557 : 76-85)

5.5 หนังสือพิมพ์

(สมศรี หาญอนันตสุข, 2550 : 7)

(Krishman, 2007 : 1)

5.6 จุลสาร แผ่นพับ และแผ่นปลิว

(การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541)

(Research and Training Center on Independent Living, 1993)

5.7 โสตทัศนวัสดุ

(กฤตสุชิน พลเสน, 2555)

5.8 ซีดีรอม

(อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร, 2543)ฯ

(Social Science Index, 1999)

5.9 การสัมภาษณ์

(ไชยยา เรื่องดี, 2560, มกราคม 14)

(Born, 1990, June 15)

5.10 เอกสารอิเล็กทรอนิกส์

หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และวารสารอิเล็กทรอนิกส์

(สำนักงานหอสมุดมหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2554)

(Kenneth, 1998)

หนังสือพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์

(ชุม, (นามแฝง), 25 ตุลาคม 2542)

(ศธ. ยุติการถ่ายโอนสถานศึกษาบัญชี 2, 2550)

เอกสารจากเว็บไซต์เว็บ (www)

(ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ, ม.ป.ป.)

(Ministry of Education, 2005)

รูปแบบการเขียนเอกสารอ้างอิง

6.1 ตัวอย่างการเขียนเอกสารอ้างอิง

การเขียนเอกสารอ้างอิง เรียงลำดับตามตัวอักษรภาษาไทยก่อน ตามด้วยการอ้างอิงภาษาอังกฤษ การเคาะเว้นวรรค 1 ครั้ง ในรายการที่สองไม่ต้องพิมพ์ชื่อผู้เขียนให้ขีดเส้นเข้าไป 0.5 นิ้ว หรือ 1.27 ซม. หรือประมาณ 7 ตัวอักษร แล้วตามด้วยเครื่องหมายมหัพภาค (.) เช่น

บุญชม ศรีสะอาด. (2546). การวิจัยสำหรับครู. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.

_____. (2553). การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.

บรรทัดแรกของเอกสารอ้างอิงแต่ละเรื่อง อักษรตัวแรกห่างจากกริมกระดาษด้านซ้าย 3.00 ซม. บรรทัดที่สองและบรรทัดต่อไป ให้ย่อหน้าโดยเว้นอีก 0.5 นิ้ว หรือ 1.27 ซม. เช่น

สายัณห์ วงศ์สุรินทร์, บุญเรือง ศรีเหรียญ และอุษา คงทอง. (2557, มกราคม-มิถุนายน). การศึกษาองค์ประกอบความมีวินัยของนักเรียนมัธยมศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา. ราชภัฏเพชรบูรณ์สาร, 16 (1), 76-85.

6.2 ตัวอย่างรูปแบบการอ้างอิงในเอกสารอ้างอิงหนังสือ

ผู้เขียน 1 คน

สมพงษ์ ชูมาก. (2548). กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

ยุทธ ไถยวรรณ. (2548). วิจัยทางธุรกิจ. กรุงเทพฯ : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.

Wilson, K. (2007). Smart choice. 2nd ed. London : Oxford University Press.

ผู้เขียน 2 คน

ยุทธ ไถยวรรณ และกุสุมา ผลาพรหม. (2555). พื้นฐานการวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.

ล้วน สายยศ และอังคณา สายศ. (2542). การวัดด้านจิตพิสัย. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.

Best, J. W. and Kahn, J. V. (1986). Research in Education. 5th ed. New Jersey : Prentice-Hall.

ผู้เขียน 3 คน

ศิริชัย กาญจนวาสี และคณะ. (2547). การเลือกใช้สถิติที่เหมาะสมสำหรับงานวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : บุญศิริการพิมพ์.

อวยพร พานิช และคณะ. (2548). ภาษาและหลักการเขียนเพื่อการสื่อสาร. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Sadlack, R. G., et al. (1992). Social Reserch : Theory and Methods. Chestnut : Hill Enterprises.

ผู้เขียนเป็นหน่วยงาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2541). การปฏิรูปการเรียนรู้ตามแนวคิด 5 ทฤษฎี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไอดีเอสแควร์.

ราชกิจจานุเบกษา

พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547. (2547, 1 มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 121 ตอนพิเศษ 23 ก, 1-24.

งานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์

สุชาติ อ่อนสร้อย. (2559). การศึกษาวิเคราะห์หัตถ์บท 7 ในคัมภีร์ขุททกนิกายธรรมบท. วิทยานิพนธ์ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.

พวงเพชร พลทอง และคณะ. (2553). การศึกษาพฤติกรรมการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองของบุคลากรสายสนับสนุน มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์. การค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.

Kasemsri, K. (2005). Participatory Communication in City Radio FM 96.0. Master of Science Thesis in Development Communication, Graduate Kasetsart University.

วารสาร

สายัณห์ วงศ์สุรินทร์, บุญเรือง ศรีเหรียญ และอุษา คงทอง. (2557, มกราคม-มิถุนายน). การศึกษาองค์ประกอบความมีวินัยของนักเรียนมัธยมศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา. ราชภัฏเพชรบูรณ์สาร, 16 (1), 76-85.

หนังสือพิมพ์

สมศรี หาญอนันตสุข. (2550, มิถุนายน 26). รัฐธรรมนูญใหม่จะสร้างมิติใหม่ให้สังคมพุทธ. มติชน, 7.

Krishman, E. (2007, June 26). Rebuilding soft-esteem. Bangkok Post, 1.

จุลสาร แผ่นพับ และแผ่นปลิว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2541). ท่องเที่ยวสงขลา. [แผ่นพับ]. สงขลา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

Research and Training Center on Independent Living. (1993). Guidelines for reporting and writing about people with disabilities. Lawrence: Research and Training Center on Independent Living.

โสตทัศนวัสดุ

กฤตสุชิน พลเสน (ผู้บรรยาย). ปรัชญา. [แถบบันทึกเสียง]. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.

ซีดีรอม

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร. (2543). [CD-ROM]. Available : ฐานข้อมูลไปดูให้เต็มตาแล้วค่าความเป็นไทย. [2544, มิถุนายน 23].

Social Science Index. (1999). [CD-ROM]. Available: UMI/Social Science Index. [2005, June 26].

หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

สำนักงานหอสมุดมหาวิทยาลัยกรุงเทพ. (2554). รูปแบบการเขียนบรรณานุกรม. [Online]. Available: http://library.bu.ac.th/help/libmanuals/other/write_APA_Thai.pdf. [2555, กุมภาพันธ์ 19].

Abell, S.K. (2002). Science teacher education: An international perspective. [Online]. Available : <http://ebook.Sprinkerlink.com/Search/Search Result.aspx>. [2005, August 20].

วารสารอิเล็กทรอนิกส์

Kenneth, I. (1998). A Buddhist response to the nature of human rights. Journal of Buddhist Ethics. [Online]. 2, (9). Available: <http://www.cas.psu.edu/Jbe/twocont.html>. [2006, August 12].

หนังสือพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์

ชุม. (นามแฝง). (2542, ตุลาคม 25). บุญของคนไทย ใน ไทยรัฐ. [Online]. Available: <http://www.thairath.co.th>. [2542, ตุลาคม 25].

ศธ. ยุติการถ่ายโอนสถานศึกษาบัญชี 2, (2550, มิถุนายน 23). ใน ไทยรัฐ. [Online]. Available: <http://www.thairath.co.th>. [2550, ตุลาคม 30].

เอกสารจากเว็บไซต์เว็บ (www)

ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ. (ม.ป.ป.). การจัดการศึกษาทางไกล. [Online]. Available: <http://www.nectec.or.th/eourseware/cai/0015.htm>. [2550, สิงหาคม 1].

Ministry of Education. (2005). The Regional Seminar on Higher Education in Southeast Asian Countries. [Online]. Available: <http://www.nectec.or.th/eourseware/cai/0015.htm>. [2006, June 1].

การสัมภาษณ์

ไชยยา เรืองดี. (2560, มกราคม 14), ผู้ช่วยอธิการบดี, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. สัมภาษณ์.

Born, Q. (1990, June 15). President, Standard University. Interview.